

Liperi

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2019–2022

Hyvinvointilautakunta 22.11.2018 § 101

Kunnanhallitus 3.12.2018 § 247

Valtuusto 17.12.2018 § 82

suunnitelman väliarvio ja voimassaolon jatkaminen vuosille 2023–2024

Hyvinvointilautakunta 17.11.2022 § 121

Kunnanhallitus 12.12.2022 § 226

Valtuusto 19.12.2012 § 65

*Ilman hulluja unelmia
ei synny viisaita päätöksiä.*

Tommy Tabermann

Sisältö

1.	Johdanto	1
2.	Suunnitelmaa ohjaavat arvot, lait ja asiakirjat	3
2.1.	Keskeiset lait ja asetukset.....	3
2.2.	Kuntastrategia ja muut ohjaavat asiakirjat.....	4
2.3.	Edellisen suunnitelman arviointi	6
2.4.	Lapsivaikutusten arviointi.....	8
3.	Lasten ja nuorten hyvinvoinnin nykytila.....	9
3.1.	Väestö ja asuminen	12
3.2.	Terveys, kehitys ja oppiminen	14
3.3.	Fyysinen kasvuympäristö.....	23
3.4.	Psykososiaalinen kasvuympäristö	24
3.5.	Osallisuus.....	30
4.	Lasten ja nuorten palvelut.....	32
4.1.	Neuvola ja suun terveydenhuolto	32
4.2.	Varhaiskasvatus ja opetus	34
4.3.	Oppilas- ja opiskelijahuolto	39
4.4.	Mielenterveys- ja päihdepalvelut sekä elämänhallintaan liittyvät palvelut.....	41
4.5.	Kulttuuri-, liikunta- ja vapaa-ajan palvelut	43
4.6.	Kiinteistöjenhoito, siivouspalvelut sekä ruokapalvelut	45
4.7.	Kuntoutus- ja vammaispalvelut sekä erikoissairaanhoido	46
4.8.	Sosiaalihuollon ennaltaehkäisevät palvelut	47
4.9.	Lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu.....	48
4.10.	Maahanmuutto- ja kotouttamispalvelut.....	52
4.11.	Lasten ja nuorten palvelujen resurssit	52
5.	Tavoitteet	54
5.1.	Ympäristön kehittäminen.....	55
5.2.	Kasvun tukeminen	57
5.3.	Kasvatuksen tukeminen.....	61
6.	Seuranta ja arviointi	63

Lähteet

Liitteet

Liite 1. Kooste alle kouluikäisten lasten työpajojen vastauksista

Liite 2. Kooste alakoululaisten työpajojen vastauksista

Liite 3. Kooste nuorten työpajojen ja kunnanjohtajan keskustelujen vastauksista

Liite 4. Kooste vanhempien palautteesta päiväkodeilta ja Sofian päivän tapahtumasta

Liite 5. Taulukko henkilöstöresursseista

Liite 6. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet

1. Johdanto

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma toimii ohjaavana asiakirjana lasten, nuorten ja perheiden parissa tehtävälle työlle. Asiakirja velvoittaa sekä kunnan omia, että Pohjois-Karjalan sosiaali- ja terveystalvelujen kuntayhtymä Siun soten Liperin kunnalle tuottamia palveluja. Suunnitelman tarkoitus on varmistaa hyvinvoinnin huomiointi kaikissa lapsia, nuoria ja perheitä koskevissa palveluissa. Asiakirja kokoaa palvelut yhteen, kertoo hyvinvoinnin nykytilasta sekä asettaa tavoitteita toiminnalle. Pyrkimys on lisätä yhteistyötä ja tuoda hyvinvointityöhön sekä sen kehittämiseen, päätöksentekoon ja johtamiseen suunnitelmallisuutta ja pitkäjänteisyyttä. Asiakirjaa voivat hyödyntää kunnan alueella toimivat seurakunnat, yritykset, järjestöt sekä muut toimijat. Asetetuille tavoitteille on määritelty mittarit sekä arvioinnin suunnitelma. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma on laadittu neljäksi vuodeksi ajalle 2019–2022.

Lastensuojelulain (417/2007, 6 §) mukaan lapsena pidetään alle 18-vuotiasta ja nuorena 18–20-vuotiasta. Nuorisolaissa (1285/2016, 3 §) nuoriksi määritellään kaikki alle 29-vuotiaat. Kohderyhmäksi päätettiin sisällyttää kaikki lapset ja nuoret sikiöajasta 29-vuotiaiksi asti. Lisäksi suunnitelma tukee vanhempien ja muun läheisverkoston sekä lasten ja nuorten kanssa toimivien työntekijöiden hyvinvointia. Suunnitelma painottuu ennaltaehkäisevään hyvinvointityöhön ja sen avulla pyritään tunnistamaan jo toimivia malleja sekä kehittämiskohteita. Erityistä huomiota kiinnitetään heikoimmassa asemassa olevien lasten ja nuorten tukemiseen terveyserojen kaventamiseksi. Suunnitelma on laadittu yhteistyössä kunnan ja Siun soten kesken. Laadintaa varten asetettiin kunnan hyvinvointiryhmän ja paikallisen neuvottelukunnan toimesta seuraava työryhmä:

- Riitta Lappalainen, hyvinvointikoordinaattori-rehtori
- Sirkka Korhonen, hyvinvointivastaava-varhaiskasvatuksen johtaja
- Sari Miinalainen, varhaiskasvatuksen vastaava
- Mari Naumanen, varhaiskasvatuksen vastaava ja vammaisneuvoston jäsen
- Laura Ortju, varhaiskasvatuksen hyvinvointipedagogi
- Mervi Paddar, palvelujohtaja, perhe- ja sosiaalipalvelut, läntinen alue
- Eija Pennanen, johtava sosiaalityöntekijä, ennaltaehkäisevät palvelut, läntinen alue
- Hanna Torvinen /vs. Riikka Räsänen, johtava sosiaalityöntekijä, lastensuojelu, läntinen alue
- Tuire Seilonen, osastonhoitaja, ennaltaehkäisevät palvelut, läntinen alue

Tavoitteet asetettiin yhdessä, Laura Ortju vastasi suunnitelman kirjoitustyöstä ja Riitta Lappalainen yhteistyöstä kunnanvaltuuston kanssa sekä suunnitelman laadintatyön johtamisesta. Työryhmän lisäksi konsultoitii muun muassa oppilashuollon ohjausryhmää, nuoriso- ja vapaa-aikatoimen työntekijöitä sekä Siun soten asiantuntijoita. Laadintaprosessin aikana kuultiin kuntalaisten mielipiteitä järjestämällä työpajoja varhaiskasvatuksessa, alakoulussa ja yläkoulussa. Vanhempia kuultiin varhaiskasvatuksen kevätjuhlissa kaikissa kolmessa taajamassa sekä keväällä 2018 pidetyssä Sofian päivän tapahtumassa. Suunnitelma oli valmisteluvaiheessa nuoriso- ja vammaisneuvostojen, hyvinvointiryhmän ja paikallisen neuvottelukunnan sekä monialaisten asiantuntijoiden arvioitavana. Suunnitelman laadintaan osallistui lapsia ja nuoria seuraavasti:

- Nuorisoneuvoston ja yläkoulun oppilaskunnan edustus
- Lautasuo ja Viinijärven päiväkodin sekä Liperin päiväkodin Lounatuulet –ryhmän lapset
- Viinijärven alakoulun 1.–6. luokat
- Liperin yläkoulun luokat 7A, 7B, 7C, 8A, 9D, 9E ja 9F (lukuvuosi 2017–2018)

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmasta on laadittu tämän asiakirjan lisäksi kaksi helppolukuista vihkosta; toinen pikkulapsiperheille ja alakouluikäisille perheineen sekä toinen nuorille ja heidän perheilleen. Lisäksi suunnitelmaa on tarkoitus tuoda näkyväksi lapsille, nuorille ja perheille

varhaiskasvatuksen, perusopetuksen, kunnan tapahtumien sekä verkkoviestinnän kautta. Yksiköiden esimiehet huolehtivat suunnitelman jalkauttamisesta lasten ja nuorten kanssa työskentelevien ammattilaisten arkeen.

2. Suunnitelmaa ohjaavat arvot, lait ja asiakirjat

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laadinnasta säädetään lastensuojelulaissa (417/2007, 12 §). Lain mukaan kunnan on laadittava joko yksin tai useamman kunnan kanssa yhdessä lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämistä ja lastensuojelun järjestämistä kuvaava suunnitelma. Suunnitelma tulee lain mukaan hyväksyä kunnanvaltuustossa ja se on tarkistettava vähintään neljän vuoden välein. Kunnan on otettava suunnitelma huomioon kuntalain (410/2015, 110 §) mukaista talousarviota laadittaessa.

Tässä luvussa on kuvattu lasten- ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laadintaa ohjaavat lait sekä sellaiset lait, asetukset ja kunnalliset asiakirjat, jotka ohjaavat lasten- ja nuorten hyvinvointityön suunnittelua ja toteutusta Liperin kunnassa.

2.1. Keskeiset lait ja asetukset

Keskeisin valtiota ja kuntia velvoittava asetus lasten ja nuorten hyvinvointityöhön liittyen on **YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista** (60/1991). Sopimuksessa säädetään muun muassa seuraavista asioista:

- Lapsille taataan hyvinvoinnille välttämätön suojeleminen ja huolenpito ja näissä päätöksissä otetaan huomioon lapsen etu (3 artikla)
- Lapsella on mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevista asioista (12 artikla)
- Lapsella on oikeus ilmaista mielipiteensä (13 artikla)
- Vanhemmilla tai huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvusta ja kehityksestä ja valtioita veloitetaan antamaan heille asianmukaista apua kasvatustehtävänsä hoitamiseen (18 artikla)
- Vammaisen lapsen tulee saada nauttia täysipainoisesta ja hyvästä elämästä oloissa, jotka takaavat ihmisarvon, edistävät itseluottamusta ja helpottavat lapsen osallistumista (23 artikla)
- Kaikilla lapsilla on oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta sekä sairauksien hoitamiseen ja kuntoutukseen tarkoitetuista palveluista (24 artikla)
- Lapsille tarjotaan mahdollisuuksia kulttuuri-, taide-, virkistys- ja vapaa-ajan toimintoihin (31 artikla)

YK:n yleissopimuksen lisäksi lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseen tähtäävistä toimista säädetään valtiosallolla laein ja asetuksin. Suomessa kaikki lait ja asetukset pohjaavat **Suomen perustuslakiin** (731/1999), jossa säädetään muun muassa lasten oikeudesta tasa-arvoon, vaikuttamiseen (6 §) ja sivistykseen (16 §) sekä riittävästä sosiaali- ja terveyspalveluista, väestön terveyden edistämisestä ja lapsen hyvinvoinnin ja yksilöllisen kasvun turvaamisesta (19 §).

Suoraan lasten- ja nuorten hyvinvointisuunnitelman sisältöön vaikuttavat lastensuojelulaki (4127/2007) sekä oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013). **Oppilas- ja opiskelijahuoltolain** (1287/2013, 12 §) mukaan suunnitelmaan on kirjattava opiskeluhuollon toteutuminen kunnan alueella sijaitsevilla oppilaitoksissa. **Lastensuojelulain** (417/2007, 12 §) mukaan lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan on sisällytettävä vähintään seuraavat tiedot:

- Lasten ja nuorten kasvuolot sekä hyvinvoinnin tila
- Hyvinvointia edistävät ja ongelmia ennaltaehkäisevät toimet ja palvelut
- Lastensuojelun tarve, lastensuojeluun varattavat voimavarat ja lastensuojelun palvelujärjestelmä
- Yhteistyön järjestäminen viranomaisten, yhteisöjen ja laitosten välillä
- Suunnitelman toteuttaminen ja seuranta

Valtioneuvoston **asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta** (338/2011) säätelee monia lasten ja nuorten palveluita. Asetus velvoittaa muun muassa, että:

- Palvelujen suunnittelussa on käytettävä seurantatietoja kuntalaisten terveydestä (4 §)
- Terveysneuvonta on järjestettävä tarpeen mukaan moniammatillisesti ja sen on muodostettava lapsen ja perheen osallisuutta tukeva kokonaisuus (4 §)
- Määräaikaiset terveystarkastukset on järjestettävä ennalta määritellyille ikä- tai vuosiluokille, muille erityisryhmille sekä yksilölliseen tarpeeseen perustuen (5 §)
- Terveystarkastuksen, kättilön, suuhygienistin, hammashoitajan, lääkärin tai hammaslääkärin on pyrittävä selvittämään tarkastuksista poisjäävien tuen tarve (5 §)
- Kouluyhteisön ja opiskeluympäristön terveys ja turvallisuus on tarkastettava yhteistyössä oppilaitoksen, oppilaiden /opiskelijoiden, oppilashuollon ja muiden ammattilaisten kesken (12 §)
- Erityisen tuen tarpeen arvioimiseksi ja järjestämiseksi on tehtävä yhteistyötä varhaiskasvatuksen, lastensuojelun, oppilas- ja opiskelijahuollon, erikoissairaanhoidon ja muiden tahojen kesken (13 §)

Lisäksi lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseen löytyy yksittäisiä säädöksiä muun muassa sosiaalihuoltolaista (1301/2014), terveydenhuoltolaista (1326/2010) sekä varhaiskasvatuslaista (540/2018). **Sosiaalihuoltolain** (1301/2014) 9 § velvoittaa kunnan viranomaisia yhdessä seuraamaan ja edistämään lasten ja nuorten hyvinvointia sekä ehkäisemään ja poistamaan kasvuolojen epäkohtia **Terveydenhuoltolain** (1326/2010) 2 § velvoittaa terveydenhuollon ja kunnan toimijoita tekemään yhteistyötä terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi sekä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisessä ja 12 § toimijoita raportoimaan kuntalaisten terveydestä ja hyvinvoinnista sekä toteutetuista toimenpiteistä valtuustolle vuosittain ja toimittamaan valtuustolle kerran valtuustokaudessa laajemman hyvinvointikertomuksen. **Varhaiskasvatuslaki** (540/2018, 3 §) puolestaan velvoittaa edistämään lapsen kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia yhdessä perheen kanssa sekä tukemaan huoltajia kasvatustyössä. Lisäksi huomionarvoista on, että **kuntalain** (410/2015, 22 §) mukaan kuntalaisilla on oltava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa kunnan toimintaan.

2.2. Kuntastrategia ja muut ohjaavat asiakirjat

Kuva 1: Liperin kunnan kuntastrategia 2018–2021

Liperin vuosien 2018–2021 **kuntastrategian** johtavana ajatuksena on, että kaikki tarvittavat palvelut löytyvät luonnollisesti läheltä jokaisesta kolmesta taajamasta (Liperin kirkonkylä, Ylämylly ja Viinijärvi). Kunnan strategia ohjaa päättäjiä kuulemaan kuntalaisia sekä viestimään ja sopimaan asioista avoimesti eri sidosryhmien kesken. Liperin kunnan yhteinen arvopohja perustuu taulukossa 1 esitettyihin tekijöihin.

Hyvinvointi	Elinvoima	Osallisuus
-------------	-----------	------------

Taulukko 1: Liperin kunnan arvot

Hyvinvoinnin edistämässä korostuu yhteisöllisyys ja välittäminen, yhteinen tekeminen, sinnikkyteen kannustaminen ja hyvän huomaaminen. **Elinvoima** taataan viihtyisällä ja turvallisella elinympäristöllä sekä tukemalla yrittäjyyttä ja hallittua kasvua. **Osallisuutta** edistetään tekemällä yhteistä toimintaa näkyväksi sekä tuottamalla tapahtumia yhdessä. Sähköiset kanavat ja palvelut ovat osaltaan vahvistamassa vuorovaikutusta ja osallisuutta. Uutta teknologiaa hyödynnetään rohkeasti. Liperin kunnassa asuu valtakunnallisesti tarkasteltuna paljon lapsiperheitä – väestöstä vajaa kolmannes oli 0–29-vuotiaita vuonna 2017. Kunnan vahvuutena ovatkin kehittyvät varhaiskasvatus-, opetus- ja vapaa-aikapalvelut. Kunta pyrkii olemaan vetovoimainen kunta nuorille perheille. Tämä edellyttää lasten, nuorten ja perheiden yksilöllisten palvelujen ja asiakaslähtöisen palvelumuotoilun kehittämistä.

Kunnan laaja hyvinvointikertomus sisältää hyvinvointisuunnitelman valtuustokaudelle 2017–2020. Suunnitelman kantavana ajatuksena on, että hyvinvointi rakentuu yksilön lähtökohdasta vaikuttaa elin- ja toimintaympäristöön. **Hyvinvointisuunnitelman** tavoitteet lasten ja nuorten osalta on esitelty taulukossa 2.

Liperin kunnan hyvinvointisuunnitelman 2017-2020 tavoitteet

- Lasten, nuorten ja vanhempien yhteisöllisyys ja osallisuus lisääntyvät
- Palvelut ovat oikea-aikaisia sekä asiakas- ja tarvelähtöisiä
- Tuki viedään lasten ja nuorten kasvuympäristöön
- Palvelujen vaikuttavuutta arvioidaan
- Lasten ja nuorten mielenterveyttä ja päihteettömyyttä edistetään
- Lasten ja nuorten osallistumista lisätään kunnan, liperiläisten yhdistysten ja järjestöjen tapahtumiin
- Lapsilla ja nuorilla on turvallinen arki
- Nuorten työllistämistä tuetaan

Taulukko 2: Liperin kunnan hyvinvointisuunnitelman 2017–2020 tavoitteet lasten ja nuorten osalta

Sosiaali- ja terveyspalvelut ovat vuoden 2017 alusta alkaen kaikkien Pohjois-Karjalan kuntien sekä vuonna 2020 maakuntaan liitettävän Heinäveden osalta siirtyneet Pohjois-Karjalan sosiaali- ja terveyspalvelujen kuntayhtymä **Siun soten** järjestettäväksi. Sosiaali- ja terveyspalvelujen toteuttamisen ja kehittämisen pohjalla vaikuttaa Siun soten strategia 2017–2018. Siun soten arvoja ovat vastuullisuus, välittäminen, asiakaslähtöisyys sekä yhdenvertaisuus. Keskeisiksi tekijöiksi strategiassa on asetettu muun muassa palvelujen ja hoidon saavutettavuus ja vaikuttavuus, kustannustehokkuus sekä digitalisaation hyödyntäminen. Strategia ohjaa ennaltaehkäisevien palvelujen ja ennaltaehkäisevän työotteen vahvistamiseen. Asiakasohjausta halutaan parantaa puhelinpalvelun avulla ja palvelusuunnittelua moniammatillisuudella. (Siun sote 2016.)

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukemista ohjaavia ja velvoittavia kunnallisia asiakirjoja ovat varhaiskasvatussuunnitelma sekä esiopetuksen ja perusopetuksen opetussuunnitelmat, jotka pohjautuvat kaikki vastaaviin valtakunnallisiin suunnitelmiin. Liperin **varhaiskasvatussuunnitelman** keskeiset arvot ovat

osallisuus, turvallisuus, tasa-arvo sekä terveellinen ja kestävä elämäntapa. Suunnitelmassa painotetaan yhteistyötä kotien kanssa sekä lapsen ja perheen yksilöllisten tarpeiden huomiointia.

Esiopetus suunnitelman painopistealueet ovat aktiivinen oppiminen, positiivinen pedagogiikka ja osallisuus. Esiopetusta järjestetään joustavana esi- ja alkuopetuksena perusopetuksen yhteydessä, joten yhteistoiminta varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen kesken on tärkeää. Liperin perusopetuksen **opetus suunnitelman** tärkeiksi teemoiksi on nostettu luotettavuus, osaaminen ja kehittäminen sekä yhteistyökykyisyys ja ritteliäisyys. Lähtökohtana työskentelylle pidetään lasten ja nuorten yksilöllisiä tarpeita ja vahvuuksia.

Suomen sosiaali- ja terveyspolitiikan strategia **Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020** (STM 2011) ohjaa kuntien hyvinvointityön yleisiä linjauksia. Strategian tavoitteena on luoda hyvinvoinnille vahva perusta ottamalla terveys ja hyvinvointi osaksi kaikkea päätöksentekoa, parantaa työhyvinvointia, tasapainottaa elämän eri osa-alueita sekä parantaa sosiaaliturvan rahoituksen kestävyttä. Strategia haluaa mahdollistaa kaikille hyvinvointia vähentämällä terveyseroja, kehittämällä uusia palvelurakenteita ja toimintatapoja sekä vahvistamalla asiakaslähtöisyyttä ja vahvaa sosiaalista yhteenkuuluvuutta. Lisäksi strategia ohjaa kuntia elinympäristön terveyden ja turvallisuuden parantamiseen siten, että kuntien on vahvistettava ympäristön elinkelpoisuutta sekä kyttävä varmistamaan yhteiskunnan toimivuus erityistilanteissa.

Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelma (LAPE) on yksi hallituksen kärkihankkeista. LAPE pyrkii tukemaan ja ohjaamaan kuntia siten, että kaikki lasten, nuorten ja perheiden palvelut sovitetaan yhdeksi lapsi- ja perhelähtöiseksi palvelukokonaisuudeksi maakuntien alueilla. Tuen painopistettä on tarkoitus muutosohjelman myötä siirtää korjaavista palveluista ennaltaehkäisevään ja kaikki kuntalaiset tavoittavaan hyvinvointityöhön. LAPE-ohjelman tavoitteina on, että vuoteen 2025 mennessä lasten, nuorten ja perheiden yhdenvertaisuus on lisääntynyt ja eriarvoisuus on vähentynyt, erilaisuus ja monimuotoisuus on opittu huomioimaan sekä se, että lasten, nuorten ja perheiden voimavarat, elämäntilanne sekä autetuksi tuleminen, osallisuuden ja kohdatuksi tuleminen kokemukset ovat vahvistuneet. (STM 2016.) Liperissä on toiminut kevästä 2017 alkaen LAPE-kehittämisryhmä, joka on koostunut kunnan, sosiaali- ja terveyspalvelujen, kolmannen sektorin sekä seurakuntien toimijat keskustelemaan yhdessä lasten ja nuorten hyvinvointityöstä ja viemään sitä aktiivisesti kunnassa eteenpäin yhdessä sovittujen toimintojen avulla. Kehittämisryhmä on yhdessä maakunnallisten ja valtakunnallisten LAPE-toimijoiden kanssa valmistellut avointa kohtaamispaikkatoimintaa sekä vastuutyöntekijämallia, jotka käynnistetään vuoden 2018 loppuun mennessä. LAPE-työ on nostanut perheet toiminnan keskiöön hallintorajoista ja toimijoista riippumatta, edistään joustavaa moniammatillista ja –alaista yhteistyötä.

2.3. Edellisen suunnitelman arviointi

Edellisen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman 2016–2018 loppuarviointi laaditaan alkuvuodesta 2019. Vuonna 2018 tehdyn väliarvioinnin avulla voidaan kuitenkin jo tarkastella tavoitteiden toteutumista vuoden 2017 loppuun asti. Suunnitelmassa oli asetettu kuusi päätavoitetta:

- Lasten, nuorten ja vanhempien yhteisöllisyys ja osallisuus lisääntyvät
- Palvelujen oikea-aikaisuus, asiakas- ja tarvelähtöisyys ja yksilöllisyys toteutuvat
- Tuki viedään lasten ja nuorten kasvuympäristöön
- Monialainen yhdessä tekeminen lisääntyy
- Lasten ja nuorten mielenterveyttä ja päihteettömyyttä edistetään
- Palvelujen vaikuttavuutta arvioidaan

Yhteisöllisyyttä ja osallisuutta on lisännyt vuonna 2017 aloitettu nuorisoneuvoston toiminta sekä kouluilla ja varhaiskasvatuksen yhteydessä pidetyt vanhempainillat ja oppilaskuntien toiminta. Uuden varhaiskasvatussuunnitelman käyttöönotto vuonna 2017 on lisännyt vanhempien ja lasten mahdollisuutta

osallistua toiminnan suunnitteluun. Asiakasraateja on pidetty kaksi kappaletta vuonna 2016, mutta vuonna 2017 raateja ei ole pidetty. Ennaltaehkäisevien lapsiperhepalvelujen toimesta on järjestetty vuosien 2016-2017 aikana yhteisöllistä ryhmätoimintaa perheille. Lastensuojelussa on käytetty perhearviointimenetelmää joitakin kertoja. Vahvuutta vanhemmuuteen ryhmiä on järjestetty yhdessä terveydenhoitajien ja varhaisen tuen perhetyöntekijöiden kesken.

Palveluohjaus on toteutunut varhaiskasvatuksessa hyvin. Ennaltaehkäisevissä lapsiperhepalveluissa on kokeiltu omatyöntekijä –mallia siten, että perheille on nimetty vastuutyöntekijä, mutta omatyöntekijän rooli ei aina ole ollut asiakkaalle selkeä. Ennaltaehkäisevässä terveydenhuollossa laajat terveystarkastukset ovat toteutuneet täysin ja muut säännölliset terveystarkastukset lähes kokonaan. Perusopetuksessa oppilashuoltoryhmät ovat kokoontuneet sovitusti ja joustava esi- ja alkuopetus on käynnistynyt kaikissa opetusyksiköissä. Etsivä nuorisotyö on toteutunut suunnitelmien mukaisesti ja nuorten kesätyöseteleitä on ollut käytettävissä. Ennaltaehkäiseviin lapsiperhepalveluihin on päässyt kohtuullisessa ajassa, mutta koulupsykologin tutkimuksiin sekä neuropsykologisiin tutkimuksiin ja arviointeihin on ollut jonoa. Aikuissoseaalityössä on tuettu perheiden työelämäosallisuutta ja kuntoutumista. Mielenterveyspalvelujen hoitokoordinaattori on tehnyt hoidontarpeen arvioita puhelimitse ympäri vuorokauden. Hoitoon pääsyn tavoite mielenterveys- ja päihdepalveluihin (14 vuorokautta yhteydenotosta) ei ole täysin toteutunut.

Varhaiskasvatuksessa nivelvaiheiden toimintatavat on koottu opetussuunnitelmatyön aikana ohjeistukseksi. Lähikouluperiaate on toteutunut melko hyvin koko kunnassa. Ainoastaan niiden lasten opetus, joilla on kehitysvamma, on ollut keskitettynä Ylämyllyn koululle. Vapaa-aikaohjaajan työpanosta on siirretty enemmän kouluympäristöön ja etsivä nuorisotyöntekijä on toiminut tiiviissä yhteistyössä joustavan perusopetuksen (jopo) luokan kanssa. Ennaltaehkäisevien lapsiperhepalvelujen työntekijät ovat jalkautuneet päiväkoteihin jonkin verran. Lastensuojelussa lapsen tapaaminen lapsen kasvuympäristössä eli kotona tai sijaishuoltopaikassa on toteutunut hyvin. Terveydenhoitajat ovat tehneet kotikäynnin lähes kaikkien ja perhetyöntekijät kaikkien ensimmäisen lapsen saaneiden perheiden kotiin. Mielenterveys- ja päihdepalveluissa kotiin vietäviä palveluja on lisätty ja Honkalammelle on uusi oman toiminnan yksikkö mielenterveyskuntoutujille. Asumispalvelujen ostot ovat vähentyneet.

Monialaisten työryhmien toiminta on muuttunut hallituksen Lapsi ja perhepalvelujen muutosohjelman (LAPE) myötä siten, että aiemmat lasten ja nuorten kehittämissuunnitelmat on yhdistetty yhteiseksi moniammatilliseksi LAPE –verkostoksi. Varhaiskasvatuksessa toiminnallisen osallistumisen työpajat ovat toteutuneet varhaiskasvatuksen henkilöstön kesken, mutta vanhempia ja terapeutteja ei ole vielä saatu mukaan työskentelyyn. Perusopetuksessa on tehty tiivistä yhteistyötä ennaltaehkäisevien lapsiperhepalvelujen kanssa. Koulunuorisotyö on vakiintunut osaksi toimintaa, mutta suunnitteilla ollut Isoveli –toiminnan uudelleen käynnistäminen ei ole toteutunut. Tapahtumia, teemapäiviä sekä toiminnallisia vanhempainiltoja on järjestetty kaikissa peruskouluissa. Koulukerhotoiminta on vakiintunutta ja harrasteseurojen sekä yhdistysten kanssa on tehty enemmän yhteistyötä. Terveydenhoitajat ovat osallistuneet oppilashuoltoryhmiin sekä moniammatillisiin palavereihin. Ennaltaehkäisevissä lapsiperhepalveluissa on toteutettu työparityöskentelyn mallia suunnitellusti ja lastensuojelusta on järjestetty vierailukierroksia eri toimijoiden luokse. Läntisellä alueella on panostettu varhaisen tuen, lastensuojelun sekä mielenterveys- ja päihdepalvelujen yhteistapaamisiin työparimallina.

Lasten ja nuorten mielenterveyden ja päihdeettömyyden edistämiseksi on kouluterveydenhuollossa otettu käyttöön nuorten päihdeettömyyden polku. Päihdekartoitus tehdään rutiininomaisesti kaikissa terveystarkastuksissa ja nikotiinikorvaushoitoa tarjotaan sitä tarvitseville. Perusopetuksessa on ollut käytössä erilaisia kiusaamiskyselyjä. KiVa-koulu –toiminta on lopetettu kaikissa kouluissa Mattisenlahden koulua lukuun ottamatta toiminnan muututtua maksulliseksi vuonna 2017. Vapaa-aikatoimi on järjestänyt nuorisotiloissa teemailtoja ja yläkoulu 0-promille –diskoja. Ennaltaehkäisevät lapsiperhepalvelut ovat luoneet päihdeidenkäytön tunnistamiseen toimintamallit ja ottaneet ne käyttöön. Koulukuraattorin

toimesta on pidetty oppitunteja koulukiusaamisesta kaikille 4. ja 7. luokkalaisille. Lasten ja nuorten päihdetyön kehittämisen työryhmä aloittanut työskentelyn syksyllä 2018. Koulutusta ja työnohjausta on annettu päihdeongelmaisia nuoria työssään tapaaville. Alueen kriisiryhmien jäsenille on annettu psykososiaalisen tuen koulutusta tarpeen mukaan. Hyte -työn puitteissa on tarjottu kouluille mahdollisuutta mielenterveys- ja päihdepalvelujen esitteleviin POP UP -tilaisuuksiin.

Palvelujen vaikuttavuuden arviointi on toteutunut perusopetuksessa osittain. Kouluilla on järjestetty hyvinvointikyselyjä vanhemmille sekä oppilaille, mutta hyvinvointiprofiili ei ole toteutunut kaikissa yksiköissä. Oppilashuoltotyön sisäiset arvioinnit on laadittu kaikissa kouluissa. Vapaa-aikatoimen asiakaskysely vapaa-aikapalveluista on toteutunut säännöllisesti, kuten myös valtakunnallinen kouluterveyskysely joka toinen vuosi. Ennaltaehkäisevien lapsiperhepalvelujen vaikuttavuuskysely on tehty viimeksi vuonna 2016 eli tavoite kyselyn toteuttamisesta vuosittain ei ole toteutunut. Myöskään lastensuojelun asiakaskyselyä ei ole toteutettu vuonna 2017.

2.4. Lapsivaikutusten arviointi

Tämän asiakirjan osalta suoritettiin lapsivaikutusten arviointi prosessi-arviointina asiakirjan laadinnan yhteydessä. **Valmistelu- ja suunnitteluvaiheessa** kartoitettiin asiakirjan päivityksen tarve moniammatillisessa asiantuntijaryhmässä, jonka hyvinvointikoordinaattorit olivat kutsuneet koolle. Asiantuntijaryhmässä päädyttiin tarpeeseen laajentaa lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaa edeltävästä. Painopiste koettiin tarpeelliseksi siirtää ennaltaehkäisevään työhön ja indikaattoreita nähtiin tarpeelliseksi uudistaa. Suunnitelmasta haluttiin laatia kaikkien lasten ja nuorten kanssa työskenteleville ammattilaisille käyttökelpoinen asiakirja oman työn tueksi. Ikäryhmä haluttiin pitää laajana ja alusta lähtien koettiin tärkeäksi ottaa kuntalaiset mukaan suunnitelman tavoitteiden laatimiseen. **Toteutusvaiheessa** toteutettiin työpajoja varhaiskasvatuksessa sekä ala- ja yläkouluilla, jotta eri ikäisten mielipiteitä saatiin kartoitettua mahdollisimman laajasti. Pienempien lasten kanssa hyödynnettiin piirtämistä ja isompien kanssa työryhmätyöskentelyä vertaisohjaajien eli oppilaskunnan edustajien vetämänä. Asiakirjan laaja-alainen arviointi koko laadintaprosessin ajan varmistettiin monialaisella työryhmällä. Työryhmällä oli mahdollisuus jatkuvaan arviointiin ja oman osaamisalansa sekä asiakasryhmänsä tarpeiden huomiointiin suunnitelmassa. Toteutusvaiheessa asiakirjaan laadittiin laaja arviointi lasten ja nuorten hyvinvoinnin nykytilasta Liperin kunnassa osallistavien työpajojen, vuonna 2017 järjestetyn nuorisokyselyn sekä tilastotiedon pohjalta. Nykytilan arvioinnin painopisteet valikoituivat uuden kuntastrategian arvojen sekä lapsia ja nuoria koskevan lainsäädännön pohjalta. Asiakirjan ollessa työryhmän osalta valmis, se lähetettiin eri alojen asiantuntijoille, hyvinvointiryhmälle ja paikalliselle neuvottelukunnalle sekä vammaisneuvostolle ja nuorisoneuvostolle kommentoitavaksi.

Koonti- ja päätösvaiheessa asiakirja vietiin tiedoksi kunnan hyvinvoinnin lautakunnalle, joka teki päätöksen asiakirjan käyttöönotosta vuosille 2019–2022. Päätöksen jälkeen asiakirja toimitettiin kunnan viestintäsihteerille ulkoasun muokkausta varten. Työryhmän päätöksestä asiakirjasta laadittiin myös helppolukuiset versiot lapsille ja nuorille, jotka on tarkoitus toimittaa asiakirjan julkaisun jälkeen lasten, nuorten ja perheiden palveluja tuottavien yksiköiden toimipisteisiin. Asiakirjan julkaisusta laadittiin viestinnän kanssa viestintäsuunnitelma. Aktiivisella viestinnällä haluttiin varmistaa se, että asiakirja tavoittaa kaikki asianosaiset. Lapsivaikutusten seurannan **jälkiarviointia** toteutetaan jatkossa asiakirjan laatineen työryhmän toimesta vuosittain syksyisin.

3. Lasten ja nuorten hyvinvoinnin nykytila

Lasten ja nuorten hyvinvointia seurataan valtuustokausittain sekä laajan hyvinvointikertomuksen että lasten- ja nuorten hyvinvointisuunnitelman avulla. Hyvinvoinnin tilan arvioinnissa käytetään Tilastokeskuksen, kuntien terveydenedistämisasiivisuutta mittaavan TEAviisarin sekä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (jatkossa THL) tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanetin tilastotietoja. Lisäksi arvioinnissa hyödynnetään THL:n valtakunnallisen kouluterveyskyselyn tuloksia, poliisin tilastoja sekä kuntakohtaisten toimijoiden tilastointitietoja. Maakunnallista vertailua tehdessä myös Heinävesi on sisällytetty maakunnan keskimääriin tuloksiin, niissä kohdin kuin tilastointitapa on sen mahdollistanut. Suunnitelman laadinnassa käytetyt tilastotietokannat löytyvät luetteloituna lähdeluettelosta.

Kouluterveyskysely toteutetaan joka toinen vuosi perusopetuksen 4. ja 5. luokkalaisille sekä heidän huoltajilleen (alkaen vuodesta 2017) sekä perusopetuksen 8. ja 9. luokkalaisille (alkaen vuodesta 2006). Kouluterveyskysely toteutetaan myös toisen asteen 1. ja 2. vuoden opiskelijoille, mutta Liperistä kuntakohtaisia tuloksia ei saada toisen asteen oppilaitosten vähäisen määrän vuoksi. Jatkossa soveltuvaa tilastotietoa saadaan myös alle kouluikäisten osalta uuden lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut (LTH) –kyselyn avulla, jota on suunniteltu toteutettavaksi joka toinen vuosi, vuorotellen 3–4 kuukauden ikäisten ja 4 vuotiaiden lasten perheille vuodesta 2018 alkaen (THL 2018a). Taulukkoon 3 on koottu tilastotietoon pohjautuvia lasten ja nuorten hyvinvoinnin kehityksen myönteisiä ja kielteisiä asioita edellisen valtuustokauden 2013–2016 alusta vuoden 2017 loppuun, johon tilastotieto oli suunnitelman laadintavaiheessa saatavilla. Toisen asteen opiskelijoiden osalta tiedot ovat maakunnan yhteisiä, muut kuntakohtaisia. Alaikäisten tekemien rikosten suhteen Liperiin tilastoituu myös muiden kuntien nuorten Liperissä tekemät rikokset.

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin kehitys Liperin kunnassa

Myönteisesti muuttuneet asiat

- Huostaanotot ovat vähentyneet kaikissa ikäryhmissä (yhteensä - 33,3 %)
- Raskaudenkeskeytysten määrä on vähentynyt nuorten keskuudessa (- 10,4 %)
- Nuorten tupakointi on vähentynyt (yläkoulu - 8,1 %, ammattikoulu - 34,4 % ja lukio - 50,6 %)
- Erittäin vähän liikkuvien yläkouluikäisten määrä on vähentynyt (- 34,2 %)
- Yläkouluikäisten poikien ylipainoisuus on lähtenyt laskuun (- 1,6 %)
- Yhä useammalla yläkoululaisella tytöllä on vähintään yksi läheinen ystävä (+ 3,9 %)
- Yläkouluikäisten keskusteluvaikkeudet vanhempien kanssa ovat vähentyneet (- 8,1 %)
- Tapaturmien määrä on vähentynyt yläkoulussa ja sen koulumatkoilla (- 18,8 %)
- Väkivaltarikosten määrä on vähentynyt (yhteensä Liperissä - 28 % v. 2016–2017)

Kielteisesti muuttuneet asiat

- Klamydiatartuntojen määrä on lisääntynyt (kaikki ikäryhmät yhteensä + 6,6, %)
- Yhä useampi nuori kokee terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi (+ 29,3 %)
- Päivittäin kouluruokailussa syövien yläkoululaisten määrä on laskenut (- 16,7 %)
- Nuuskan päivittäinen käyttö on lisääntynyt nuorilla (yläkoulu + 31,6 % ja ammattikoulu + 350,0 %)
- Toisen asteen opiskelijoiden ylipainoisuus on lisääntynyt (lukio + 38,1 % ja ammattikoulu + 29,5 %)
- Alaikäisten tekemät rikokset ovat lisääntyneet (+ 42 % v. 2016–2017)

Taulukko 3: Lasten ja nuorten hyvinvoinnin kehitys Liperin kunnassa 2013–2017

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen

Vaikka sosiaali- ja terveystalvelujen järjestämistävastuu on siirtynyt kuntayhtymälle, on kaikkien toimijoiden yhteisenä vastuuna toteuttaa hyvinvointia ja terveyttä tukevaa pitkäjänteistä ja suunnitelmallista työtä. Hyvinvointi ja terveys voidaan määritellä monin eri tavoin. Määritelmien ero liittyy lähinnä sisällytettyyn laajuuteen ja ulottuvuuteen esimerkiksi yksilö-, yhteisö- tai yhteiskunnalliselle tasolle. Hyvinvointi ja terveys voidaan jaotella myös muun muassa psyykkiseen, fyysiseen, sosiaaliseen, hengelliseen tai kulttuuriseen hyvinvointiin sekä ympäristöterveyteen. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen sisältyy sekä ennaltaehkäisevä että terveyttä tuottava näkökulma ja se perustuu oikeudenmukaisuuteen ja osallistavaan työotteeseen. Erityisen tärkeää on yksilön tarpeiden huomiointi. (ks. esim. Savola & Koskinen-Ollonqvist 2005.) Kuntaliitto määritellyt hyvinvoinnin edistämisen tärkeiksi käsitteiksi elintason ja elämänlaadun edistämisen, johon lukeutuvat yhteisyyssuhteet ja itsensä toteuttamisen mahdollisuudet (Paahtama 2016). Maailman terveysjärjestö WHO määrittelee terveyden edistämisen prosessiksi, jossa lisätään ja tuetaan ihmisen omia voimavaroja hänen terveytensä edistämiseksi. WHO painottaa terveyden edistämässä yhteisöllisen ja ympäristöterveyden edistämistä. (WHO 2018.) Hyvinvointi on moniulotteinen kokonaisuus, jossa sote- ja kuntaapuolen toimijoilla on oma roolinsa, mutta myös ympäristöllä ja yksilön valinnoilla on suuri vaikutus. Hyvinvoinnin kokonaisvaltaisen tukemisen kannalta ammattilaisten ja perheen yhteistyö on merkityksellistä.

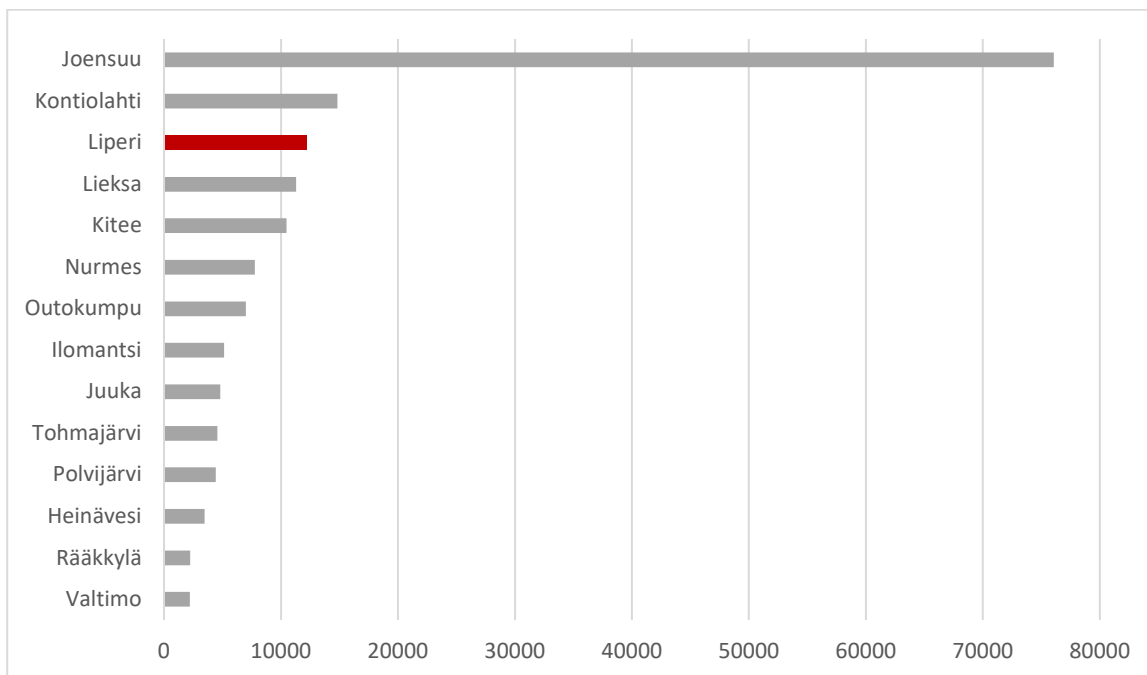
Suunnitelman valmisteluvaiheessa kysyttiin lapsilta itseltään, miten he kuvailevat hyvinvointia ja mitkä asiat heidän mielestään edistävät ja tukevat sitä. Alle kouluikäisten lasten kanssa pidettiin työpajoja jokaisessa taajamassa: Viinijärven päiväkodissa, Liperin päiväkodin Lounatuulet –ryhmässä sekä Lautasuon päiväkodissa Ylämyllyllä. Lapset osallistuivat pajoihin oman mielenkiintonsa mukaan. Liitteessä 1 on lasten ajatuksia kootusti ja alla olevassa kuvassa (kuva 2) lasten piirustus Viinijärven päiväkodin työpajasta. Lasten vastauksissa korostuivat terveellinen ruokavalio ja mielekäs vapaa-ajan toiminta. Myös luonnon ja eläinten myönteinen vaikutus hyvinvointiin nousi jokaisessa päiväkodissa esille.

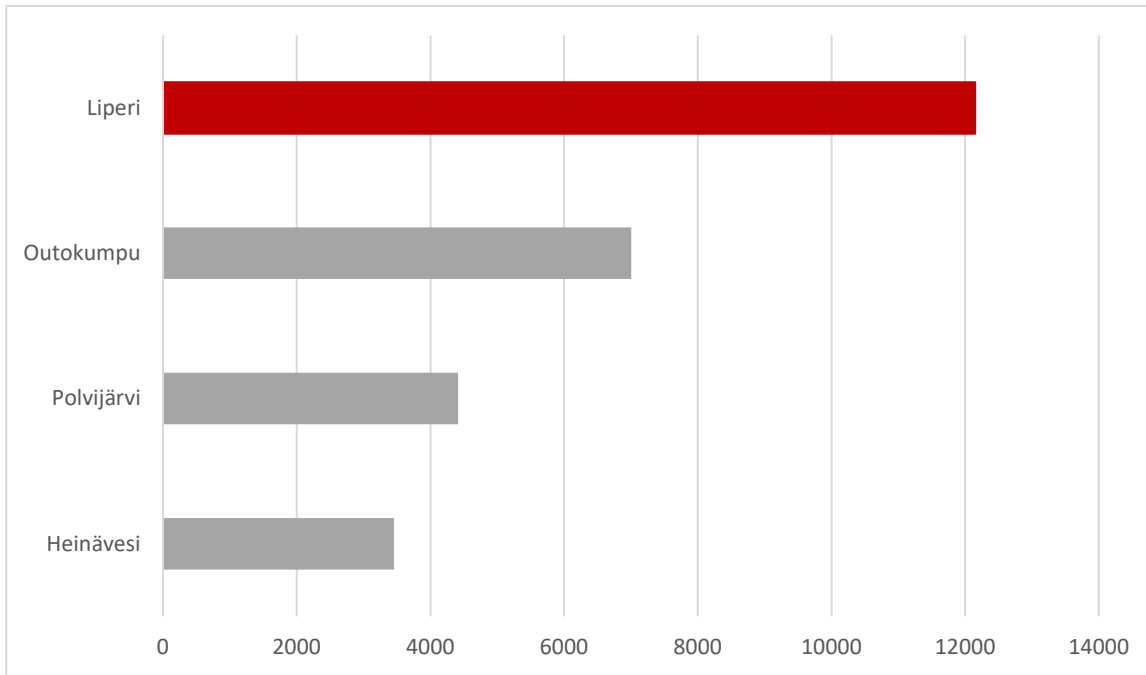
ennaltaehkäisevän työn periaatteiden mukaisesti. Koulutuksen ulkopuolelle jääneiden määrä on pienentynyt, mutta nuorisotyöttömien määrä lisääntynyt. Seuraavissa alaluvuissa on kuvattu tarkemmin lasten ja nuorten hyvinvoinnin nykytilaa aihealueittain.

3.1. Väestö ja asuminen

Liperi on Pohjois-Karjalan maakunnassa sijaitseva itsenäinen kunta, jonka rajanaapureita ovat Heinävesi, Joensuu, Kontiolahti, Polvijärvi, Rääkkylä, Savonlinna ja Outokumpu. Liperi on saaristo-osakunta ja kunnan alueella sijaitsee noin 3 000 vapaa-ajan asuntoa. Liperin väkiluku oli vuonna 2017 12 150, mikä oli 1,2 % edellisvuotta vähemmän. Koko Pohjois-Karjalan maakunnan (ml. Heinävesi) väkiluku on hieman pienentynyt, muutos oli -0,7 % vuoteen 2016 verrattuna. Edellisen valtuustokauden aikana Liperin väkiluku pysyi lähes stabiilina (muutos -0,6 %). Liperin väkiluvun kehitys on poikkeuksellista muuhun maakuntaan verrattuna, koska luonnollinen väkiluvun kasvu on tasaista eli syntyneitä on jatkuvasti enemmän kuin kuolleita. Kuntien välistä muuttovoittoa saatiin aina vuoteen 2013 asti, jonka jälkeen suunta on taittunut. Maahanmuuton myötä kuntaan tulleiden asukkaiden määrä on jatkuvasti hieman noussut, kuten muuallakin Suomessa keskimäärin. Liperi oli vuonna 2017 Pohjois-Karjalan kunnista väkiluvultaan kolmanneksi suurin Joensuun (76 067) ja Kontiolahden (14 830) jälkeen (ks. taulukko 4). Liperi kuuluu Siun soten läntiseen toimialueeseen yhdessä Outokummun, Polvijärven ja Heinäveden kanssa. Liperi on toimialueen kunnista suurin (ks. taulukko 5). Kokonaisuutena läntinen alue on toiseksi suurin Siun soten toimialueista 27 022 asukkaallaan. Muita alueita ovat keskinen (Joensuu ja Kontiolahti; 90 897 asukasta), pohjoinen (Lieksa, Nurmes, Juuka ja Valtimo; 26 097 asukasta) sekä eteläinen (Kitee, Ilomantsi, Tohmajärvi ja Rääkkylä; 22 425 asukasta). Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan Liperin väkiluku tulee kasvamaan edelleen noin 3,2 %:lla vuoteen 2030 mennessä. Liperi, Joensuu ja Kontiolahti ovat ennusteen mukaan ainoita maakunnan (ml. Heinävesi) kuntia, joissa väkiluku kasvaa.

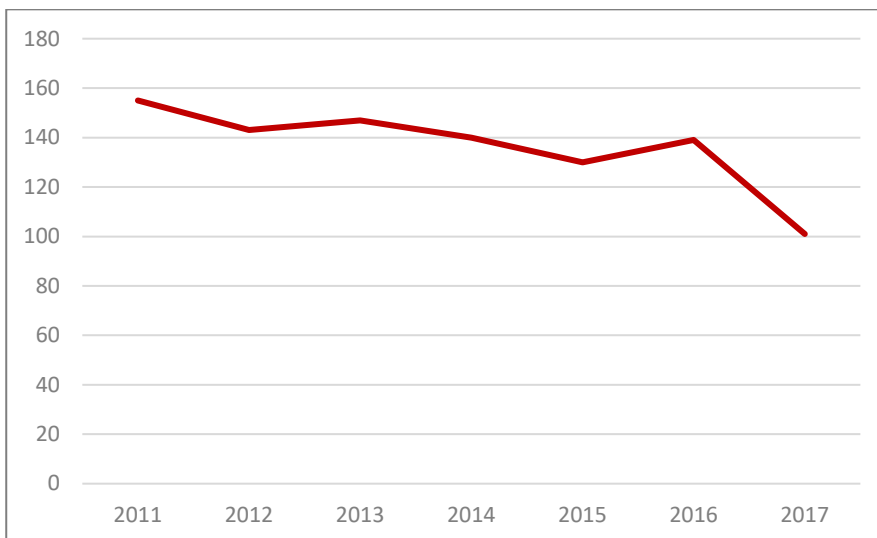

Taulukko 4: Väkiluku, Pohjois-Karjalan kunnat & Heinävesi, 2017 (Tilastokeskus)

Taulukko 5: Väkiluku, Siun soten läntisen alueen kunnat, 2017 (Tilastokeskus)

Syntyvyys on laskenut viimeisen kymmenen vuoden aikana koko Pohjois-Karjalan alueella, kuten myös muissa maakunnissa. Liperissä syntyvyys on lähtenyt laskuun vuodesta 2011, jolloin Liperiin syntyi 155 lasta. Vuonna 2017 syntyneitä lapsia oli enää 101 eli 34,8 % vähemmän. Viime valtuustokauden aikana tapahtunut muutos oli -5,4 %. (ks. taulukko 6.) Liperissä asuu valtakunnallisesti tarkasteltuna paljon lapsia. Alle 15-vuotiaiden osuus väestöstä oli vuonna 2017 18,6 %, kun koko maassa se oli 16,2 % ja maakunnassa vain 14,3 %. Maakunnan väestön keski-ikä (45,1 vuotta) verrattuna Liperin ikärakenne on varsin nuorekas keski-ikä ollessa 42,6 vuotta vuonna 2017. Liperin väestöstä vajaa kolmannes (30,2 %) oli 0–29-vuotiaita. Tilastokeskuksen ennusteen mukaan kunnan huoltosuhte (alle 15- ja yli 64-vuotiaiden määrä suhteessa työikäiseen väestöön) olisi vuonna 2020 edelleen koko maan keskiarvoa suurempi, mutta matalampi kuin maakunnassa keskimäärin.

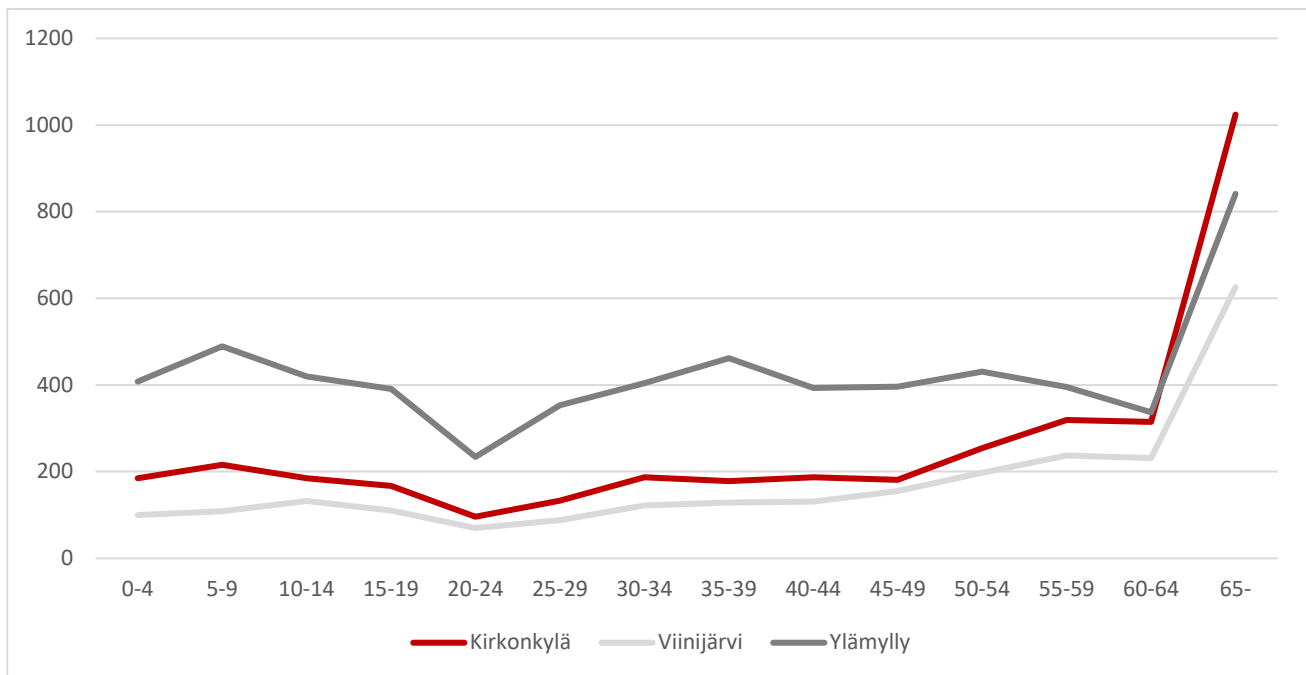

Taulukko 6: Elävänä syntyneet lapset, Liperi, 2011–2017 (Sotkanet 2018)

Vuonna 2016 **taajama-aste** eli taajamissa asuvien kuntalaisten osuus oli 56,4 % kunnan väkiluvusta, kun koko maassa se oli 85,6 %. Tämä tarkoittaa sitä, että lähes puolet liperiläisistä asui taajama-alueen

ulkopuolella. Suurin taajama on hyvien kulkuyhteyksien varrella sijaitseva Ylämylly. Vuoden 2017 ikäryhmittäisiä väestömääriä vertailtaessa yli 65 vuotta täyttäneitä lukuun ottamatta kaikkia ikäryhmiä asui eniten Ylämyllyn taajaman alueella. Kirkonkylällä asui selkeästi eniten 65 vuotta täyttäneitä. Viinijärvi oli taajamista pienin kaikissa ikäryhmissä. (ks. taulukko 7.)

Taulukko 7: Taajamien väestömäärät ikäryhmittäin, Liperi, 2017 (Pohjois-Karjalan maakuntaliitto)

Lapsiperheiden määrä yhteensä vuonna 2017 oli 1 722 ja asuntokuntien määrä 5 466. Kaikista lapsiperheistä yksinhuoltajaperheitä oli 22,6 % ja suurperheitä (lapsia kolme tai enemmän) 6,9 %, joista 13,2 % oli yksinhuoltajaperheitä. Lapsiperheiden määrä laski viime valtuustokauden aikana 5,4 %. Liperiläisistä valtaosa (90,3 %) asui vuonna 2016 rivi- tai pientalossa. Vuokralla asui vain 19,7 % kuntalaisista, kun koko Suomessa 32,2 % asui vuokra-asunnossa vuonna 2016. Liperissä siis pääsääntöisesti asutaan omistusasunnoissa ja huomattavasti useammin rivi- tai pientalossa kuin kerrostalossa. Vuokra-asuminen Pohjois-Karjalassa on keskimäärin edullisempää kuin Suomessa yleensä. Pohjois-Karjalan maakunnassa neliövuokra oli 10,88 € ja koko maassa 12,80 € vuonna 2017. Liperin vuokratulojen neliövuokra oli 9,47 € eli asuminen oli hieman halvempaa kuin maakunnassa keskimäärin. Silti 30,1 % kaikista liperiläisistä lapsiasuntokunnista asui ahtaasti vuonna 2016. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA:n mukaan Liperissä oli vuonna 2017 seitsemän asunnottomaa, joista neljä yksinelävää ja yksi perhe (ARA 2018). Tämä oli 0,06 % väkiluvusta. Koko Suomessa asunnottomia oli 0,14 %. **Vammaistukeen** oli vuonna 2017 oikeutettu 3,8 % liperiläisistä alle 16-vuotiaista lapsista ja 1,3 % 16–29-vuotiaista. Viime valtuustokauden aikana vammaistukea saaneiden lasten suhteellinen osuus väestöstä pysyi lähes vakiona.

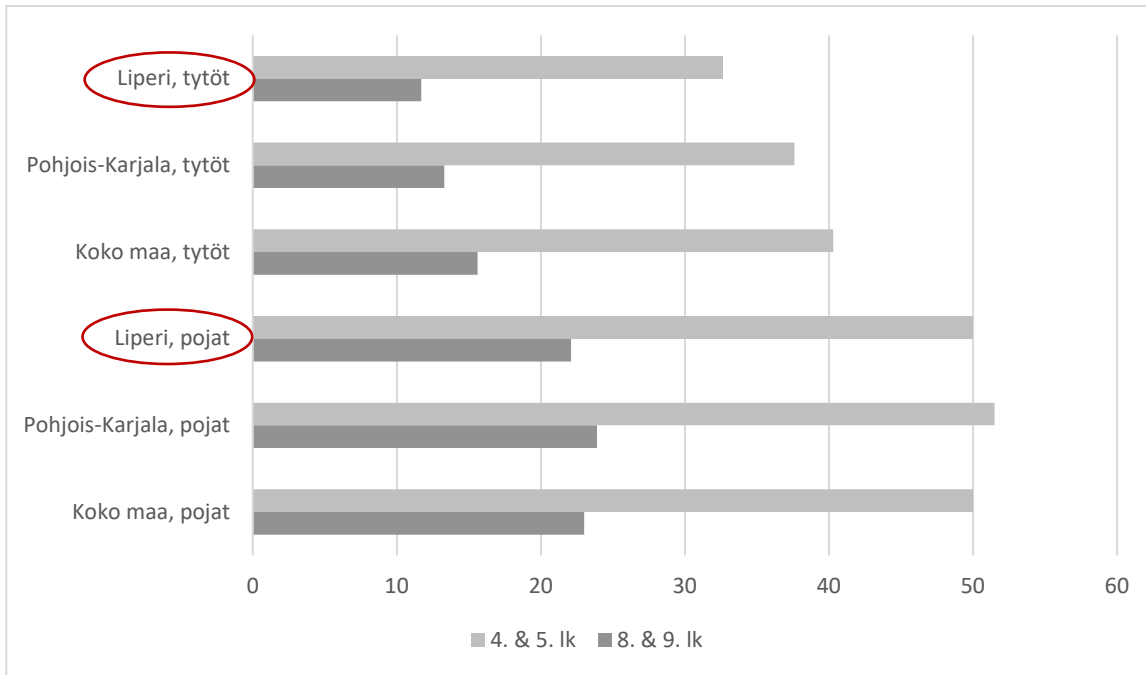
Ulkomaan kansalaisten osuus Liperin väestöstä on pysytellyt viimeiset viisi vuotta noin yhdessä prosenttiyksikössä ja vieraskielisten osuus väestöstä oli 1,6 % vuonna 2017. Lisäksi kunnassa asui vuonna 2017 kolme saamen- ja 16 ruotsinkielistä henkilöä. Pohjois-Karjalan alueella vieraskielisiä oli vuonna 2017 yhteensä 5 999 henkilöä, joista 3 206 henkilön äidinkieli oli venäjä. Muita enemmän puhuttuja (100–250 henkilöä) kieliä olivat somali, viro, saksa, kurdi ja thai. Tällä hetkellä suurin ulkomaalaisten ryhmä Liperissä ovat venäläiset ja myös thaimaalaisia ja virolaisia asuu Liperissä enemmän kuin maakunnassa keskimäärin.

3.2. Terveys, kehitys ja oppiminen

Elintavat

Valtakunnallinen Move! –liikuntakysely mittaa 5. ja 8. luokkalaisten lasten ja nuorten fyysistä toimintakykyä. Viimeisimmät tulokset syksyltä 2017 ovat Liperin kunnan osalta hyvät. Etenkin pojat ovat suoriutuneet lähes kaikista mitattavista osa-alueista yli maan keskitason. Liikkuvuuden osalta tulokset ovat erinomaisia sekä tytöillä että pojilla. Pojat ovat olleet suoritustasossaan tasaisempia, kun taas tyttöjen tuloksissa näkyy enemmän hajontaa. Pohjois-Karjalan Liikunta ry (Pokali) järjesti syksyllä 2017 liikuntakyselyn maakunnan (ml. Heinävesi) alueella, johon Liperistä vastasi 417 henkilöä. Vastaajien keski-ikä oli 44,6 vuotta ja vastaajista 16 % oli alle 20-vuotiaita. Suositusten mukaisesti liikuntaa harrasti vastaajista 11,3 %, kun koko Pohjois-Karjalan luku oli 13,6 %. Urheiluseuratoimintaan osallistui 35,8 % vastaajista, mikä oli selkeästi maakunnan keskiarvoa (28,3 %) enemmän. Toisaalta 10,2 % vastaajista arvioi, että liikunnan harrastaminen on liian kallista (vrt. koko maakunta 7,3 %). Liperiläiset toivoivat kyselyssä kuntaan muun muassa avointa uimahallia, lisää lasten ja nuorten harrastusmahdollisuuksia sekä lisää ohjattua liikuntaa. Myös lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laadintaprosessin aikana pidetyissä yläkoululaisten työpajoissa nousi esille tarve lisätä tiedotusta harrastusmahdollisuuksista ja lähiliikuntapaikoista sekä toive lisätä pelikenttiä, juoksupaikkoja, leikkipuistoja sekä ohjattua harrastustoimintaa (ks. liite 3). Samoin vanhemmat toivoivat enemmän erilaisia harrastusmahdollisuuksia kaikenikäisille sekä turvallisia leikkipaikkoja (ks. liite 4).

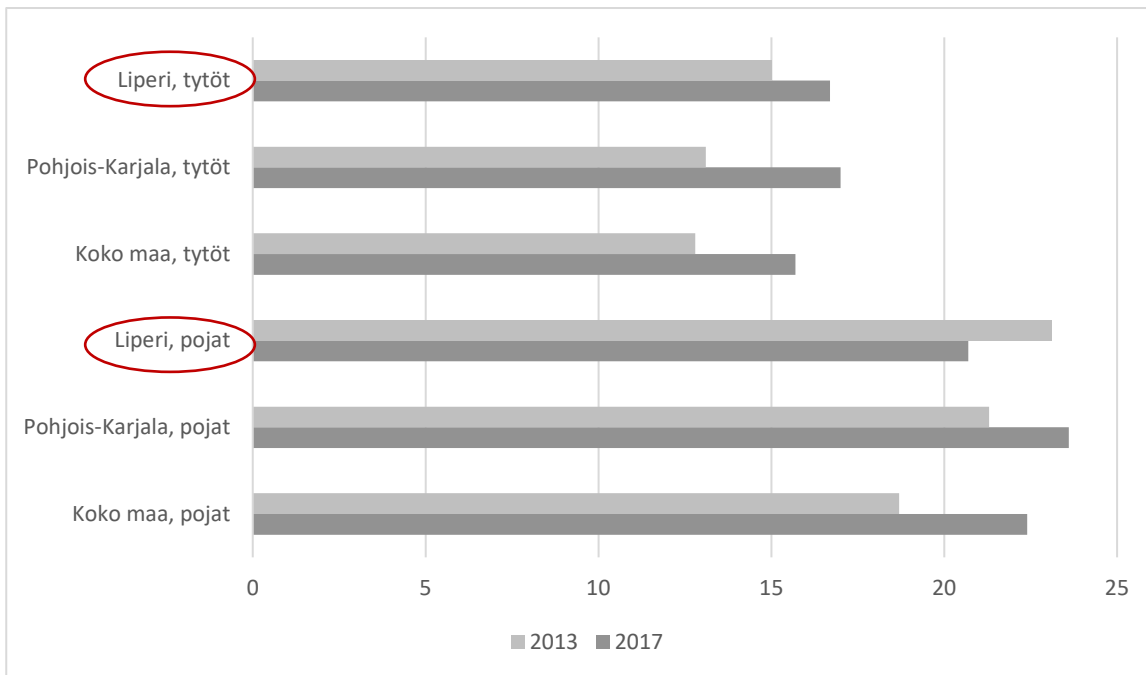
Vuoden 2017 kouluterveyskyselyn mukaan vain 21,5 % yläkoululaisista koki, että omalla asuinalueella järjestetään kiinnostavaa vapaa-ajan toimintaa nuorille ja 26,0 % koki harrastukset liian kalliiksi. Kuitenkin viikoittain jotakin harrasti 86,1 % nuorista. Alakoululaisilla harrastaminen oli vähäisempää, 4. ja 5. luokkalaisista 78,9 % harrasti jotakin vähintään kerran viikossa. Harrastaneisuus on koko maan keskiarvoa (nuoret 89,3 % ja lapset 83,5 %) jonkin verran matalampi, mutta eroa maakunnan keskiarvoon (nuoret 87,7 % ja lapset 79,1 %) ei juurikaan ole. Vuoden 2017 kouluterveyskyselyn tuloksia vähintään tunnin päivässä liikkuvien osalta on vertailtu taulukossa 8 suhteessa maakunnan ja koko maan tuloksiin. Kyselyn mukaan liperiläisistä 4. ja 5. luokkalaisista yhteensä 40,9 % liikkui vähintään tunnin päivässä. Liikunta-aktiivisuus väheni iän myötä radikaalisti siten, että 8. ja 9. luokkalaisten osuus oli enää 17,2 %. Pojat liikkuvat tyttöjä enemmän molemmissa ikäluokissa niin kunnan, maakunnan kuin koko maan tasolla. Poikien liikunta-aktiivisuus oli samaa luokkaa koko maan ja maakunnan tulosten kanssa, mutta tytöt liikkuvat keskiarvoa vähemmän. Erittäin vähän liikkuvien (korkeintaan tunti hengästyttävää liikuntaa viikossa) 8. ja 9. luokkalaisten määrä on laskenut merkittävästi viime valtuustokauden alusta. Vuonna 2013 36,3 % nuorista liikkui alle tunnin viikossa, kun osuus oli vuonna 2017 enää 23,9 %. Tulos oli maakunnan keskiarvoa (25,4 %) parempi.

Taulukko 8: Liikkuu vähintään tunnin päivässä (% vastaavan ikäisestä väestöstä), 2017 (Kouluterveyskysely)

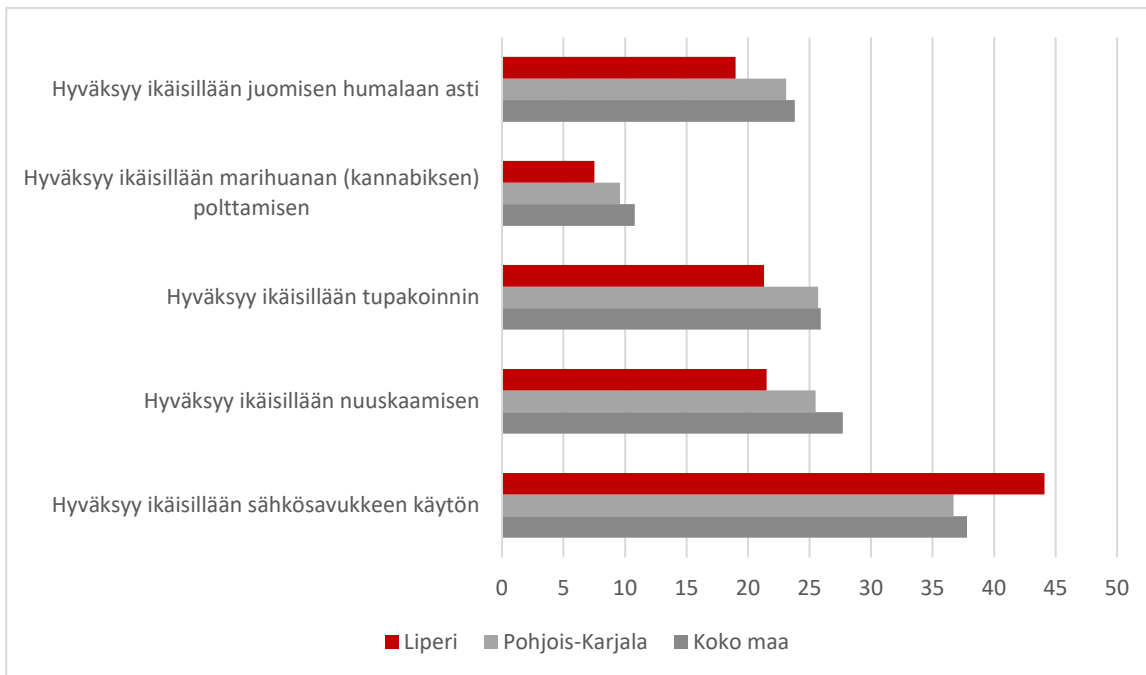
Yläkouluikäisillä **kouluruoan** syöminen kaikkina koulupäivinä on vähentynyt merkittävästi verrattuna vuoden 2013 kyselyn tuloksiin. Tuolloin ruokailussa päivittäin söi 72,6 %, kun vuonna 2017 enää 60,5 %. Tämä on alhainen tulos verrattuna maakunnan (73,9 %) ja koko maan (70,2 %) tuloksiin. Sen sijaan pääruoan syöminen kouluruokailussa noudattelee maakunnan ja koko maan kanssa samoja prosenttiosuuksia. Kasvisten päivittäinen käyttö on vähäistä, kuten maakunnassa ja maassa keskimäärinkin, vähentyen entisestään iän myötä. Koulu- ja päiväkotiruokailun parantamisen eteen on tehty kunnassa paljon toimenpiteitä. Lasten ja nuorten mielipidettä on selvitetty paitsi kouluterveyskyselyn, myös maakunnallisen Syödään! –ideakilpailun avulla vuonna 2018 (ks. Meijän maakunta 2018). Viinijärven koululla, Liperin koulukeskuksella sekä Jyrin ruokalalla on Ammattikeittiö Osaajat ry:n myöntämät Kouluruokadiplomit. Diplomit on myönnetty ensimmäisen kerran vuonna 2013 ja tarkastettu vuonna 2017. Myös kyläkouluille aiotaan hakea Kouluruokadiplomeja ja varhaiskasvatuksen yksiköihin Makuaakkoset –diplomeja. Varhaiskasvatuksessa on otettu käyttöön vuoden 2018 alusta voimaan tulleet varhaiskasvatuksen ruokailuositukset ja tehty suositusten mukaiset muutokset ruokapalveluiden ruokalistoihin sekä varhaiskasvatuksen pedagogiseen toimintaan.

Kouluterveyskyselyn mukaan liperiläisistä yläkoululaisista **ylipainoisia** oli 18,8 % vuonna 2017. Viime valtuustokauden alusta on tapahtunut muutosta siten, että tyttöjen ylipainoisuus on lisääntynyt ja poikien laskenut. Tyttöjen ylipainoisuus on kuitenkin noussut Liperissä maltillisemmin kuin maakunnassa ja koko maassa keskimäärin. Poikien ylipainoisuus on maakunnassa ja koko maassa lisääntynyt, joten siihen verrattuna Liperin tulosta voidaan pitää poikkeuksellisenä. Sekä tyttöjen että poikien ylipainoisuusprosentti alitti vuonna 2017 maakunnan keskiarvon. (ks. taulukko 9.) Pohjois-Karjalan kuntien vertailussa Liperissä on viidenneksi vähiten ylipainoisia nuoria. Lihavuus on lisääntynyt maakunnassa toisen asteen opiskelijoiden keskuudessa. Kouluterveyskyselyn maakunnallista tuloksista käy ilmi, että ylipainoisuus on lisääntynyt lukiolaisilla 5,1 %-yksikköä ja ammattikoululaisilla 6,4 %-yksikköä vuoden 2013 kyselyyn verrattuna. Eniten ylipainoa on ammattikoulun pojilla, vuonna 2017 ylipainoisia oli lähes kolmannes (31,9 %).

Taulukko 9: Ylipainoisuus (% vastaavan ikäisestä väestöstä), 8. & 9. luokkalaiset nuoret, 2013–2017 (Kouluterveyskysely)

Päihdemyönteisyys oli kouluterveyskyselyn mukaan Liperin yläkoululaisilla vähäisempää kuin koko maassa tai maakunnassa keskimäärin. Ainoastaan sähkösavukkeiden käyttöön suhtauduttiin myönteisemmin. (ks. taulukko 10.) Päivittäin tupakoivien määrä oli yläkoululaisten keskuudessa vähentynyt merkittävästi, kuten myös maakunnassa ja koko maassa. Liperissä vuonna 2013 17,4 % yläkoululaisista ilmoitti tupakoivansa päivittäin, kun vuonna 2017 luku oli enää 5,5 %. Sen sijaan nuuskan päivittäinen käyttö oli lisääntynyt 1,9 prosentista 2,5 prosenttiin vuosien 2013–2017 aikana. Liperiläisten nuorten nuuskan käyttö on edelleen alle maakunnan (4,6 %) ja maan (4,5 %) keskitason. Pohjois-Karjalan kunnista nuuskan käyttö oli vähäisempää vain Ilomantsissa, Juuassa, Lieksassa ja Tohmajärvellä. Maakunnallisesti sekä ammatillisten oppilaitosten opiskelijoiden (-13,6 %-yksikköä) että lukiolaisten (-4,4 %-yksikköä) tupakointi oli vähentynyt merkittävästi vuoteen 2013 verrattuna. Ammattikoululaisista tupakoi 25,9 % ja lukiolaisista enää 4,3 % vuonna 2017. Nuuskan päivittäinen käyttö sen sijaan oli noussut ammattikoululaisilla todella reilusti (+350,0 %) ja vähentynyt lukiolaisten keskuudessa (-13,8 %). Ero nuuskan ja tupakan käytössä on ammattikoulun ja lukion välillä merkittävä. Tupakkaa käyttivät eniten ammattikoululaiset tytöt (28,8 %) ja vähiten lukiolaiset pojat (2,6 %). Toisen asteen opiskelijoista nuuskan käytössä ehdottomasti suurin käyttäjäryhmä olivat ammattikoululaiset pojat (12 %) ja vähäisintä käyttö oli lukiolaisilla tytöillä (1,1 %).

Taulukko 10: Päihdemyönteisyys (% vastaavan ikäisestä väestöstä), 8. & 9. luokkalaiset nuoret, 2017 (Kouluterveyskysely)

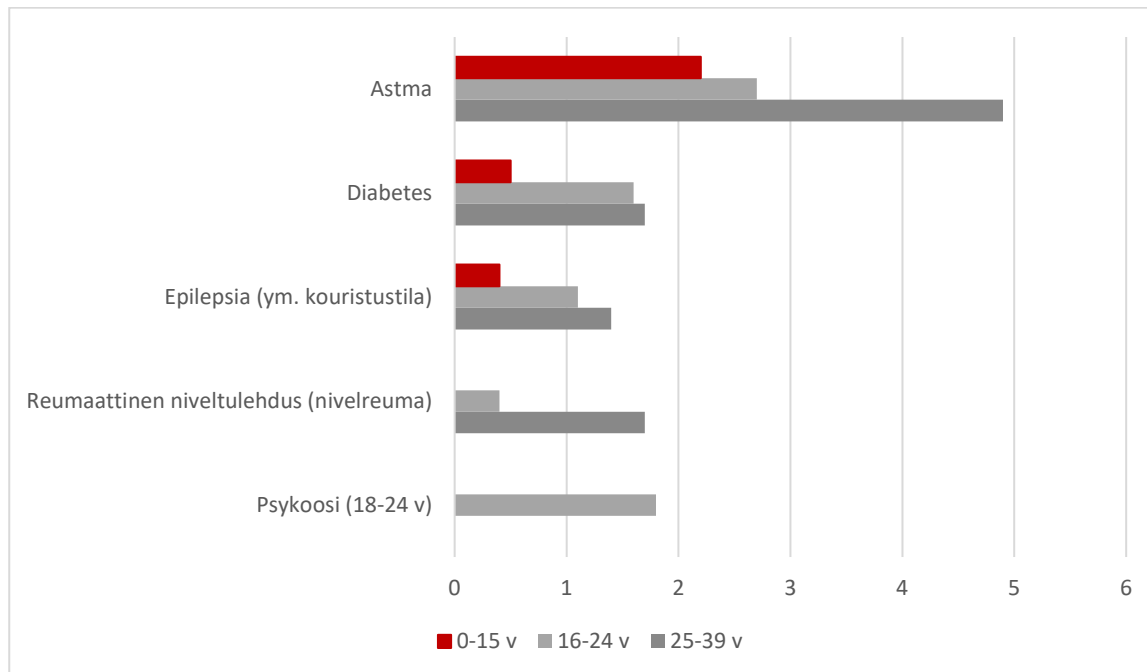
Päihdesairauksien vuoksi osastohoitojaksoilla oli 15–24-vuotiaista liperiläisistä 0,43 % vuonna 2016. Vuosittainen vaihtelu on suurta. **Raskauden aikana tupakoineiden** määrä on koko maassa laskenut vuodesta 2012 alkaen, mutta on edelleen korkea. Vuonna 2016 pohjoiskarjalaisista (ml. Heinävesi) synnyttäneistä raskauden aikana tupakoi 19,0 % eli lähes viidennes. Koko maan keskiarvo oli 14,2 %. Raskaudenaikaisesta tupakoinnista ei ole saatavilla kuntakohtaisia tietoja.

Sairastavuus ja lääkehoito

Vuoden 2017 kouluterveyskyselyn mukaan noin viidenneksellä (21,6 %) 8. ja 9. luokkalaisista nuorista oli jokin lääkärin toteama pitkäaikaissairaus tai terveysongelma. Terveystilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi koki 19,0 % yläkoululaisista ja 8,0 % 4. ja 5. luokkalaisista. Maakunnallisesti lukiolaisista terveydentilansa koki keskinkertaiseksi tai huonoksi 17,5 % ja ammattikoululaisista 21,3 %. Pohjois-Karjalassa terveydentilan kokemus oli huonontunut kaikissa ikäryhmissä vuoteen 2013 verrattuna. Yleisimpiä oireita alakoululaisilla olivat nenän tukkoisuus tai nuha (12,2 %), päänsärky (10,3 %), yskä (8,7 %) sekä niska-hartiakivut (7,9 %). Yläkoululaiset puolestaan kärsivät viikoittain eniten väsymyksestä tai heikotuksesta (47,2 %), päänsärystä (33,1 %), niska-hartiakivuista (26,9 %) sekä unen saannin vaikeuksista (23,5 %).

Sairaalahoitoa sai 7,7 % 0–17-vuotiaista liperiläisistä vuonna 2016. Kelan erityishoitorahaa sai 14 lasta vuonna 2017. Erityiskorvattaviin lääkkeisiin oli oikeutettu vuonna 2017 liperiläisistä 0–15-vuotiaista 5,3 % ja 16–24 –vuotiaista 9,5 %. Molempien ikäryhmien kohdalla lääkekorvauksia saatiin hieman yli maakunnan keskitason. Lapsilla yleisin erityiskorvattavuuden syy oli astma (2,2 %) ja lisäksi erityiskorvattavuutta saatiin muun muassa diabeteksen ja epilepsian lääkehoitoon. Nuorten saamista korvauksista astma säilytti asemansa suurimpana tautiryhmänä (2,7 %). Nuoret saivat erityiskorvattavia lääkkeitä myös muun muassa psykoosien, epilepsian ja reumaattisten niveltulehdusten lääkehoitoon. (ks. taulukko 11.) Muiden tautiryhmien lääkehoidon tarve on ollut viime valtuustokauden aikana tasaista, mutta nuorten 16–24-

vuotiaiden diabeteksen vuoksi erityiskorvattavien lääkkeiden määrä kasvoi Liperissä vuodesta 2013 vuoteen 2017 0,6 %-yksikköä.

Taulukko 11: Erityiskorvattaviin lääkkeisiin oikeutettuja (% vastaavan ikäisestä väestöstä), Liperi, 2017 (Sotkanet)

Suun terveys

Kouluterveyskyselyn mukaan 8. ja 9. luokkalaisten hampaiden harjaus oli hieman lisääntynyt. Vielä vuonna 2013 yli puolet (55,3 %) liperiläisistä nuorista vastasi harjaavansa hampaat harvemmin kuin kahdesti päivässä, kun vuonna 2017 osuus oli 47,6 % vastaajista. Toisen asteen opiskelijoiden osalta nousi maakunnallisesti esiin poikien välinpitämättömyys hampaiden pesua kohtaan. Lukiolaisista pojista 53,8 % ja ammattikoululaisista pojista 69,4 % vastasi harjaavansa hampaat harvemmin kuin kahdesti päivässä. Tyttöjen luvut olivat maltillisemmat, mutta silti miltei kolmannes ammattikoululaisista (36,1 %) ja neljännes lukiolaisista (25,9 %) tytöistä vastasi harjaavansa hampaat harvemmin kuin kahdesti päivässä.

Alle kouluikäisten suun terveyteen on panostettu aloittamalla suun terveydenhuollon ja varhaiskasvatuksen kanssa yhteistyö lasten hampaiden harjaamisesta päiväkodissa vuodesta 2012 alkaen sekä vähentämällä sokerin määrää varhaiskasvatuksessa tarjottavassa ruoassa. Tämä on tuottanut toivottua tulosta. Vuonna 2017 5-vuotiaiden sekä 11–12-vuotiaiden liperiläisten lasten hampaiden reikiintyminen on ollut vähäisempää verrattuna muuhun Suomeen. 5-vuotiaista peräti 91,8 %:lla ja 11–12-vuotiaista 88,5 %:lla ei ollut reikiintymisen vaurioittamia hampaita. Myös 15-vuotiaiden osalta suun terveys oli parempi muuhun Suomeen verrattuna karieksen määrää mittaavan DMF-indeksin ollessa vain 0,83 (koko maassa 2). DMF-indeksi ilmoittaa karieksen takia reikiintyneiden, paikattujen tai poistettujen hampaiden lukumäärän tutkittua potilasta kohden.

Psykososiaalinen terveys

Liperiläisistä 4. ja 5. luokkalaisista mielialaan liittyviä ongelmia oli vuoden 2017 kouluterveyskyselyn mukaan ollut viimeisimmän kahden viikon aikana 10,2 %:lla vastaajista. 8. ja 9. luokkalaisista vastaajista mielialastaan huolissaan oli ollut 25,2 % viimeisimmän vuoden aikana. Silmiinpistävää oli, että tytöt kokivat huolta mielialastaan sekä kokivat kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta huomattavasti poikia enemmän kaikissa ikäryhmissä. Yhä useampi yläkoululainen tyttö koki kouluterveyskyselyn mukaan, että hänellä on yksi tai useampi läheinen ystävä. Viime valtuustokauden alussa vuonna 2013 6,4 % koki, ettei heillä ollut

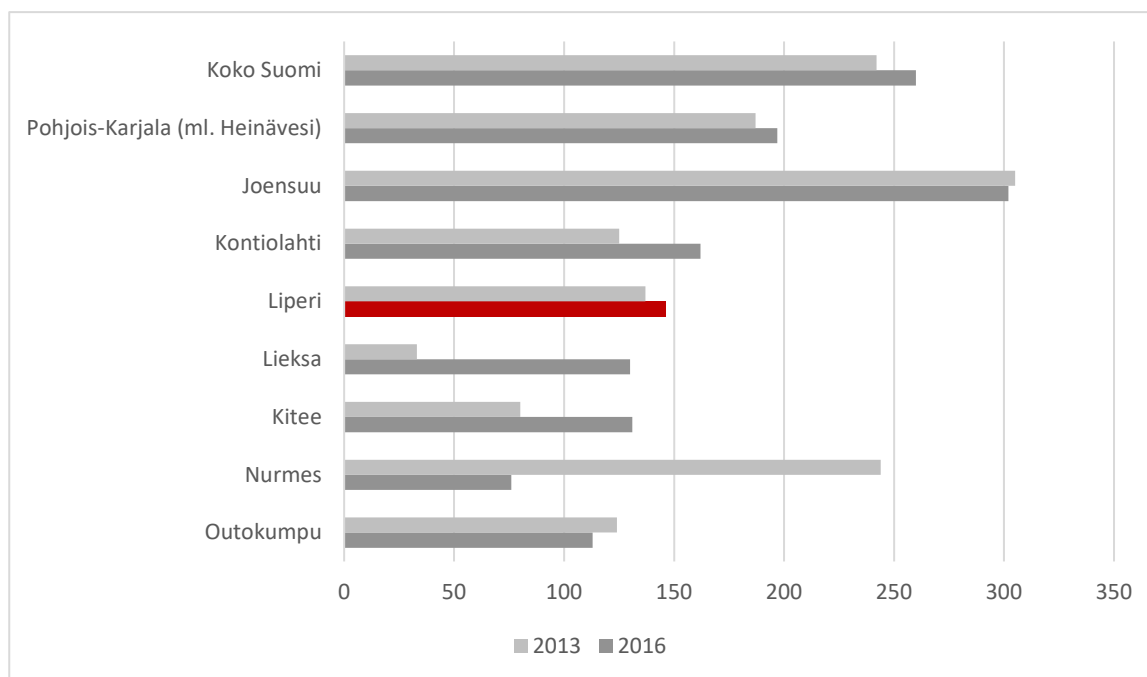
yhtään läheistä ystävää, kun vuonna 2017 näin koki enää 2,6 % vastaajista. Sen sijaan poikien kokemus oli muuttunut negatiivisemmaksi ollen vuonna 2017 9,3 %. Maakunnallisesti niin yläkouluikäisten kuin toisen asteen opiskelijoiden kesken vastaava arvo oli huonontunut. 4. ja 5. luokkalaisista liperiläisistä 1,2 % koki vuonna 2017, että heillä ei ollut yhtään hyvää kaveria ja yksinäiseksi itsensä tunsivat 3,1 %. Yläkoululaisista itsensä yksinäiseksi tunsivat 7,9 % vastaajista, joka oli maakunnan keskiarvoa vähemmän. Toisen asteen opiskelijoilla yksinäisyyden tunne korostui tyttöjen vastauksissa, lukiolaisista tytöistä jopa 14,7 % ja ammattikoululaisista 12,7 % koki itsensä yksinäiseksi.

Mielenterveydenhäiriöihin sairaalahoitoa sai vuonna 2016 0,36 % 0–17-vuotiaista ja 2,15 % 18–24-vuotiaista liperiläisistä. Sairaalahoidon määrä oli alaikäisillä pysynyt lähes samana verrattuna vuoteen 2013, mutta nuorilla 18–24-vuotiailla lisääntynyt yli 10 %-yksikön verran. Myös päihdesairauksien vuodeosastojaksot olivat 18–24-vuotiailla liperiläisillä lisääntyneet vuoteen 2013 verrattuna. Vuonna 2016 päihdesairauksien vuoksi osastojaksolla oli 0,43 % vastaavan ikäisestä väestöstä.

Seksuaaliterveys

Vuoden 2017 kouluterveyskyselyn mukaan liperiläisistä yläkoululaisista oli ollut sukupuoliyhdyntässä 19,5 % ja näistä 21,9 %:lla ei ollut ollut käytössä mitään ehkäisyvälinettä viimeisimmässä yhdynnässä.

Ehkäisyvälineen käyttö oli selvästi maakunnan (14,8 %) ja maan (11,2 %) keskiarvoa vähäisempää, mutta näyttäisi lisääntyvän iän myötä. Maakunnan lukiolaisista ehkäisyn jätti pois enää 3,8 % ja ammattikoululaisista 7,5 % vastaajista. Sukupuolitaudeista ei ole tilastoa iän mukaan, mutta **klamydiainfektiot** ovat yleisesti lisääntyneet Liperissä. Aikuisten klamydiainfektiot ovat haitallisia myös lapsille, sillä äidin infektio voi aiheuttaa ennenaikaisen synnytyksen riskin sekä aiheuttaa vastasyntyneelle tulehduksia (ks. esim. Tiitinen 2017). Klamydiatartunnat ovat lisääntyneet vuosien 2013–2016 aikana Pohjois-Karjalan maakunnassa (ml. Heinävesi) 5,3 % ja koko maassa 2,8 %. Liperissä nousu on ollut 6,6 %. Maakunnassa suurinta nousu on ollut Lieksassa, Kiteellä ja Kontiolahdella. Kunnista ainoastaan Nurmeksessa ja Outokummussa klamydiatartuntojen määrä on selvästi laskenut. Tartuntoja on eniten väkilukuun suhteutettuna Joensuussa, jossa tartuntoja on huomattavasti koko maan keskiarvoa enemmän. Tartuntojen määrää on vertailtu taulukossa 12 Pohjois-Karjalan kuntien kesken niiden kuntien osalta, joista oli saatavilla seurantatietoa sekä vuosilta 2013 että 2016.

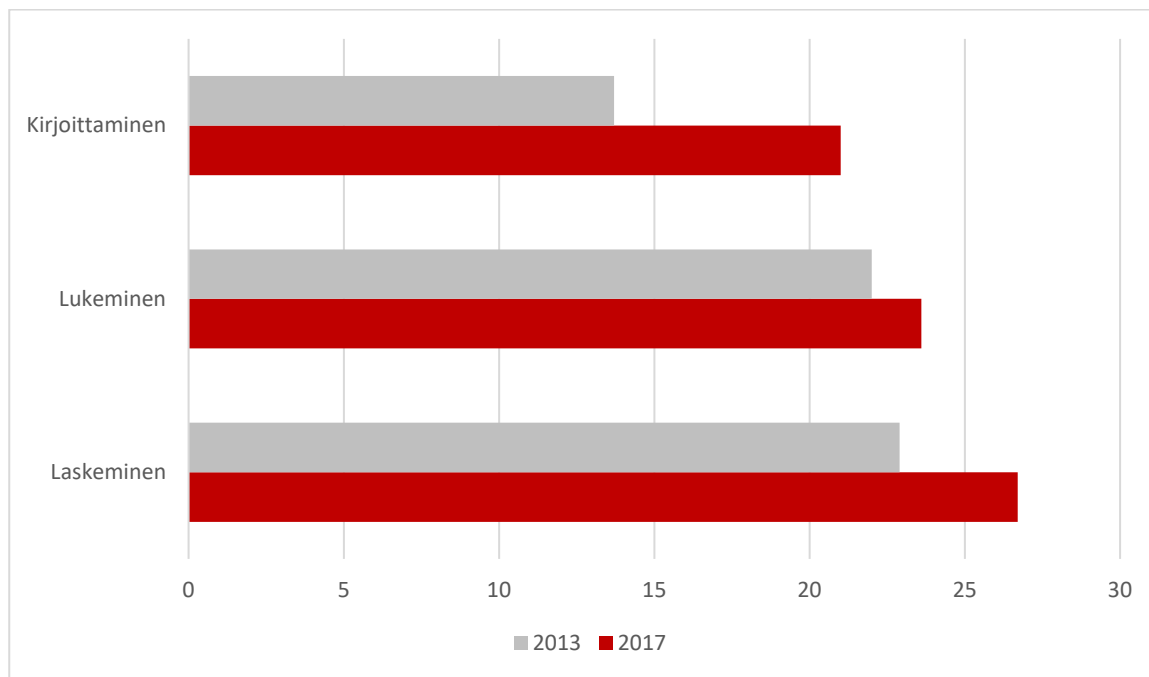

Taulukko 12: Klamydiainfektioita (/100 000 asukasta), Pohjois-Karjalan kuntia, 2013–2016 (Sotkanet)

Alle 25-vuotiaiden raskauksien määrä on tasaisesti vähentynyt koko maassa ja maakunnassa (ml. Heinävesi) viime valtuustokauden aikana. Liperissä raskaana oli 5,8 % alle 25-vuotiaista (15–24-vuotiaiden määrään verrattuna) vuonna 2016, kun vuonna 2013 luku oli 6,0 %. Myös raskaudenkeskeytykset ovat vähentyneet jonkin verran. Vuonna 2013 raskaudenkeskeytyksen teki 10,6 % alle 25-vuotiaista nuorista (15–24-vuotiaiden määrään verrattuna), kun 2017 vastaava luku oli enää 9,5 %. Liperissä tehdään hieman vähemmän raskaudenkeskeytyksiä nuorille kuin maakunnassa (ml. Heinävesi) ja koko maassa keskimäärin.

Oppimisvaikeudet ja koulunkäynnin tuki

Vuosien 2013 ja 2017 kouluterveyskyselyn tuloksia verratessa, olivat 8. ja 9. luokkalaisten koulunkäynnin vaikeudet lisääntyneet oppilaiden kokemuksen mukaan jokaisella osa-alueella. Vaikeudet olivat lisääntyneet 53,3 % kirjoittamista, 7,3 % lukemista ja 16,6 % laskemista vaativissa tehtävissä. (Ks. taulukko 13.) Myös läksyjien teko koettiin vaikeammaksi kuin aiemmin (+12,1 %). Vaikeuksista huolimatta koulunkäynnistä pidettiin hieman enemmän (+3,3 %). 4. ja 5. luokkalaisista 2,3 % koki paljon vaikeuksia lukemisessa, 2,0 % laskemisessa ja 2,7 % kirjoittamisessa vuonna 2017. Luvut olivat hieman suurempia kuin maakunnassa keskimäärin. Koulunkäynnistä piti 84,9 %, joka oli maakunnan tuloksista paras. Liperiläiset lapset olivat maakunnan keskiarvoon nähden myös useammin mielellään koulussa ja innoissaan koulutehtävistä.

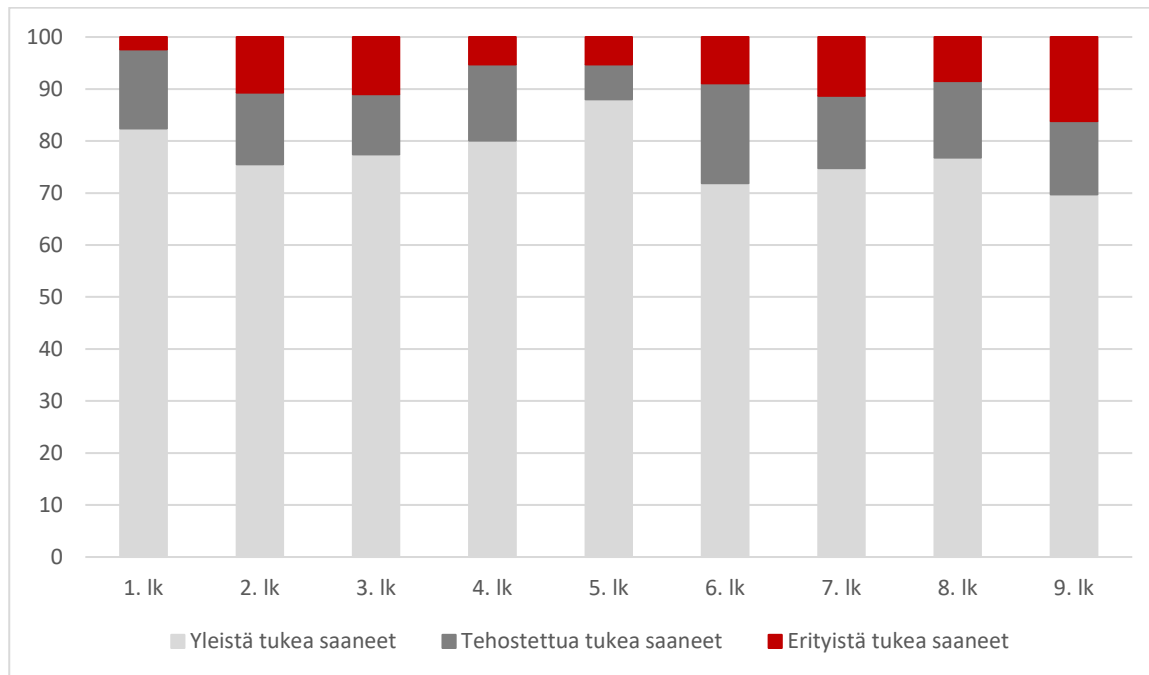

Taulukko 13: Vaikeuksia koulutehtävissä (% vastaavan ikäisestä väestöstä), 8. & 9. luokkalaisten nuoret, Liperi, 2013–2017 (Kouluterveyskysely)

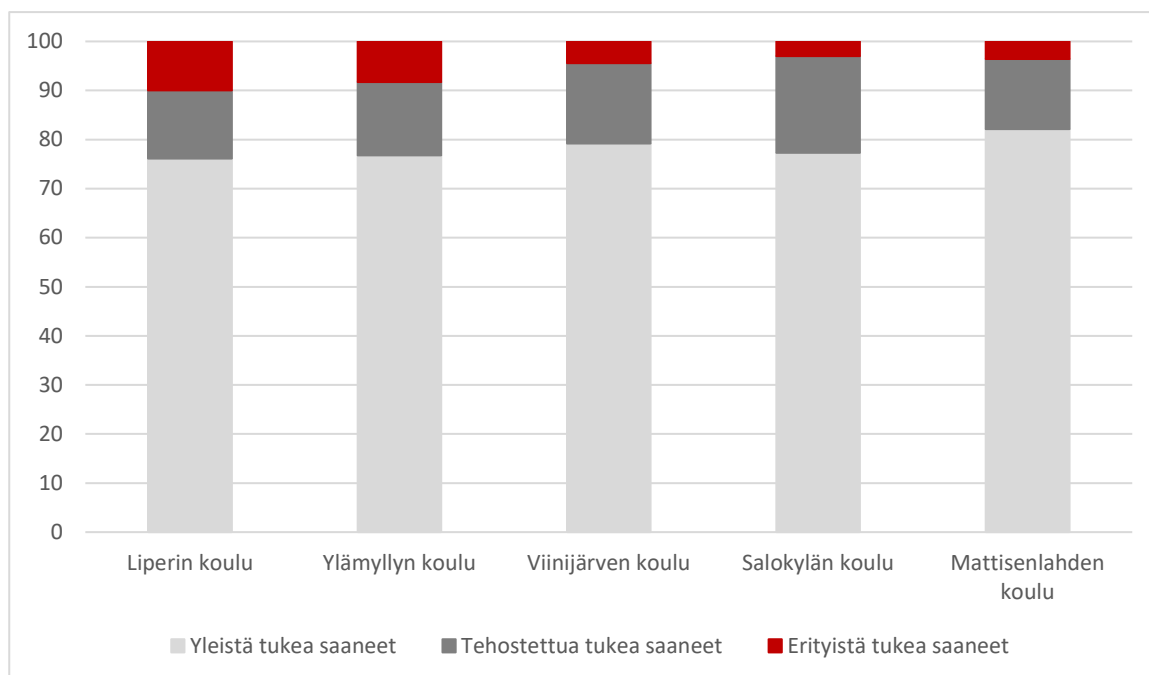
Luvattomia poissaoloja yläkoululaisilla oli kouluterveyskyselyn mukaan vähintään viikoittain 3,1 %:lla ja vähintään kuukausittain 4,3 %:lla vuonna 2017, joka oli maakunnan keskiarvoa vähemmän (viikoittain 3,5 % ja kuukausittain 9,1 %). Liperiläiset nuoret myöhästivät koulusta harvemmin kuin maakunnan nuoret keskimäärin. Vuonna 2017 tehostettua tukea sai peruskoulun oppilaista 13,7 % ja erityistä tukea 8,8 %. Kaikki muut oppilaat kuuluivat yleisen tuen piiriin. (ks. taulukko 14.) Tehostettua tukea saaneista 59,7 % ja erityistä tukea saaneista 75,8 % oli poikia. Tehostettua tai erityistä tukea saavien oppilaiden määrä oli melko sama kaikissa kunnan kouluissa, joskin isoimmista Liperin ja Ylämyllyn kouluissa erityistä tukea saaneiden oppilaiden määrä oli suhteessa jonkin verran suurempi (ks. taulukko 15). Muut koulut ovat alakouluja ja Liperin koulu yhtenäiskoulu. Viime valtuustokauden aikana tehostettua tukea saavien

oppilaiden määrä oli noussut 3,4 %-yksikköä ja erityistä tukea saavien 3,9 %-yksikköä. Valtakunnallisesti vuonna 2017 tehostettua tukea sai 9,9 % ja erityistä tukea 7,7 % kaikista peruskoulun oppilaista.

Taulukko 14: Kolmiportaista tukea saaneet oppilaat (% kaikista oppilaista), Liperi, 2017 (Tilastokeskus)

Taulukko 15: Kolmiportaista tukea saaneet oppilaat kouluittain (% koulun oppilaista), Liperi, 2017 (Perusopetus)

Myös varhaiskasvatuksessa on siirrytty kolmiportaisten tuen järjestelmään vuodesta 2011 lähtien. Tehostettua tukea sai vuonna 2017 3,4 % ja erityistä tukea 0,5 % päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa olleista lapsista. Esiopetuksessa tehostettua tukea sai 15,6 % ja erityistä tukea 1,9 % lapsista vuonna 2017. Kaikki muut lapset kuuluivat yleisen tuen piiriin. Liperiin perustettiin vuoden 2017 syksyllä erityisopetuksen tukiryhmä, jonka tehtävä on lasten tukemisen kehittäminen. Tukiryhmässä on varhaiskasvatuksen ja esi-

sekä perusopetuksen erityisopettajia, lastentarhanopettajia sekä luokan- ja aineenopettajia. Tukiryhmän tavoitteena on yhtenäistää tukemisen käytänteitä, dokumentointia sekä tuottaa Tuen käsikirja henkilöstön avuksi. Tavoitteena on myös tuottaa yhteistä puhetta keskusteluiden avulla lasten tukemiseen liittyvistä arvoista ja asenteista. Kunnan opetushenkilöstölle on laadittu yhtenä osana Tuen käsikirjaa lasten tukemisen dokumentoinnin ohjeistus.

3.3. Fyysinen kasvuympäristö

Liperi on Suomen ympäristökeskuksen hyväksymä **Hinku** – kunta. Liperi on sitoutunut tavoittelemaan 80 % päästövähennystä vuoteen 2030 mennessä verraten vuoden 2007 tasoon. Ilmanpäästöjä pyritään vähentämään lisäämällä uusiutuvan energian käyttöä sekä energiatehokkuutta parantamalla. Myös tämän suunnitelman tavoitteissa on huomioitu kestävä kehitys. Maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999, 9 §) edellyttää kaavaa laadittaessa ympäristövaikutusten selvittämistä sisältäen sosiaaliset vaikutukset. Vaikutusten arvioinnissa tulee ottaa huomioon vaikutukset muun muassa liikenneturvallisuuteen, lasten leikkiympäristöihin ja koulumatkoihin. Ympäristön viihtyisällä rakentamisella ja kevyen liikenteen väylien toimivalla suunnittelulla tuetaan kuntalaisten arki- ja harrastusliikuntaa sekä ehkäistään tapaturmia.

Liperin kunnan **liikenneturvallisuussuunnitelma** on laadittu vuonna 2011 ja tarkastettu vuonna 2017 Pohjois-Savon elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen toimesta. Suunnitelma on laadittu, jotta liikenneturvallisuustyö olisi jatkuvaa ja systemaattista kaikissa hallintokunnissa. Liikenneturvallisuuden nykytila on suunnitelman tekovaiheessa selvitetty onnettomuus- ja tierekistereiden, asukaskyselyn ja yleisötilaisuuden kautta asukkailta saadun palautteen, asiantuntijavuoropuhelun sekä oppilailta saadun palautteen avulla. Toimenpidesuunnitelmassa on esitetty liikenneturvallisuuteen tähtääviä periaatteita, kuten liikenneturvallisuuden ja esteettömyyden entistä merkittävämpi mukaanotto maankäytön ja rakennusten suunnittelussa. Liikenneturvallisuuden parantamista toivottiin sekä nuorten että vanhempien toimesta lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman laadintavaiheessa järjestetyissä työpajoissa. Kuntalaisten vastaukset ovat koottuna liitteissä 1–4. Erityisesti nuorilta tuli konkreettisia ehdotuksia tiettyjen tieosuuksien kunnan parantamiseksi sekä mopo- ja pyöräteiden lisäämiseksi. Nuoret toivat esiin kehitettävää myös liikennekäyttäytymisessä – nuorten kokemuksen mukaan aikuiset autoilijat eivät aina huomioi mopoilijoita liikennesääntöjen mukaisesti. Vanhemmat antoivat palautetta liikenneturvallisuudesta erityisesti Jyrin koulun alueella. Kunnan elinympäristöpalveluissa on laadittu liikennesuunnitelma Palooukean ja Jyrin koulujen alueesta.

Julkisten rakennusten kunto

Liperin kunta on savuton kunta, joten kaikki kunnan rakennukset pihapiireineen ovat savuttomia. Tämä vähentää raskaana olevien, lasten ja nuorten altistumista tupakansavulle. Kunnan rakennusten melutilanne sekä sisäilman hiilidioksidipitoisuus ovat viranomaisvaatimukset täyttävällä tasolla. Rakennusten kunto tarkastetaan säännöllisesti. Oppilaiden näkemystä koulujen fyysisistä työoloista kartoitetaan kouluterveyskyselyllä. Vuonna 2017 alakoululaisten vastauksissa korostui tunkkainen ilma (11,3 % vastaajista), melu (9,8 %), epämukavat kalusteet (8,9 %) sekä huonot wc-, pukeutumis- ja peseytymistilat (8,1 %). Yläkoululaiset olivat havainneet puutteita tunkkaisessa ilmassa (51,2 %), epämiellyttävässä hajussa (42,2 %), huonoissa wc-, pukeutumis- ja peseytymistiloissa (42,0 %), epämukavissa kalusteissa (34,8 %) sekä liiallisessa kylmyydessä (31,1 %). Yläkoululaisten vastaukset olivat selkeästi maakunnan keskiarvoa heikkomat ja oppilaat onkin sittemmin siirretty väistötiloihin koulun sisäilmaongelmien vuoksi. Kunnanhallitus on tehnyt päätöksen uuden yläkoulun rakentamisesta sekä alakoulun peruskorjauksesta. Rakennushankkeiden on määrä olla valmiina vuoden 2020 loppuun mennessä. Väistötiloina toimivista parakeista oppilaat antoivat positiivista palautetta hyvinvointisuunnitelman työpajoissa. He kokivat paitsi fyysisten työolojen parantuneen, myös päivittäisen liikunnan määrän lisääntyneen, kun välitunnille ja ruokalaan siirtyminen vaati aiempaa enemmän askelia. Nuoret suhtautuivat myönteisesti kunnan toimiin

kouluhankkeen suhteen ja antoivat myös kunnanjohtajan tapaamisessa positiivista palautetta nuorten hyväksi tehdystä työstä.

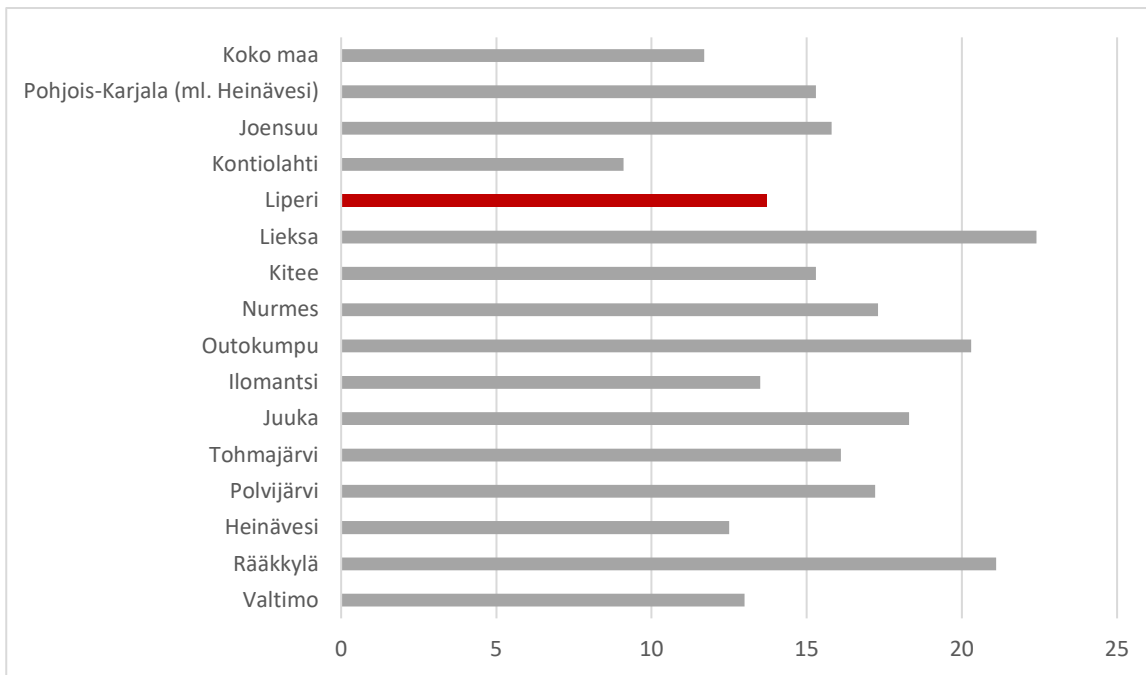
Tapaturmat

Koti- ja vapaa-ajan tapaturmiin liittyviä hoitajaksoja oli 0–14-vuotiaista liperiläisistä 1,2 %:lla ja 15–24-vuotiaista 1,5 %:lla vuonna 2016. Molemmissa ikäryhmissä oli tapahtunut kasvua viimeisen valtuustokauden aikana. Luvut olivat maakunnan (ml. Heinävesi) ja koko maan keskiarvoa suurempia. Vuonna 2016 vammojen ja myrkytysten vuoksi sairaalahoitoa sai 0–15 –vuotiaista liperiläisistä 1,1 % ja 15–24-vuotiaista 1,8 %. Koulussa tai koulumatkalla sattuneet tapaturmat olivat 8. ja 9. luokkalaisten keskuudessa vähentyneet viime valtuustokauden aikana jopa 15,1 %-yksikköä. 4. ja 5. luokkalaisista oppilaista vähintään kaksi tapaturmaa kouluvuoden aikana koulussa tai koulumatkalla kokeneiden määrä oli 19,8 %, mikä oli maakunnan keskiarvoa vähemmän. Kunnan varhaiskasvatuksessa tapahtui vuoden 2017 aikana yhteensä 73 tapaturmaa, joista suurin osa vuoropäiväkodissa (21 kpl) ja Jyrin esiopetusyksikössä (20 kpl).

3.4. Psykososiaalinen kasvuympäristö

Perheiden tulotaso

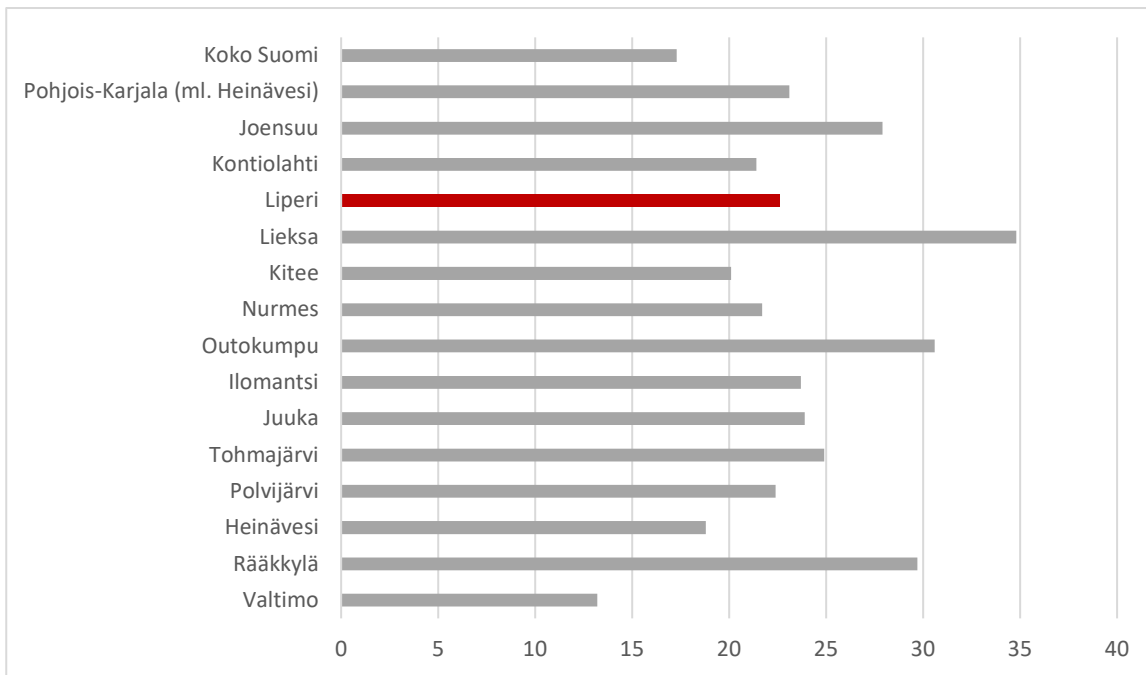
Liperin kunta on varsin elinvoimainen ikärakenteen, väestökehityksen ja maakunnallisen sijaintinsa vuoksi. **Työllisyysaste** oli vuonna 2016 68,4 %, joka noudattelee koko maan (68,6 %) lukua ja on parempi kuin maakunnassa keskimäärin (61,5 %). Pohjois-Karjalan kunnista ainoastaan Kontiolahdella oli korkeampi työllisyysaste. Työttömien osuus työvoimasta oli vuonna 2016 Liperissä 14,0 % ja koko maassa 13,5 %. Liperiläisistä vähintään toisen asteen tutkinnon oli vuonna 2016 suorittanut 73,8 % ja korkea-asteen tutkinnon 25,4 % 15 vuotta täyttäneistä, koko Suomen lukujen ollessa 71,3 % ja 30,4 %. Vuoden 2017 kouluterveyskyselyssä reilu kolmannes (35,6 %) 8. ja 9. luokkalaisista nuorista vastasi, että vähintään toinen heidän vanhemmistaan oli ollut työttömänä. Tulos noudatteli keskimääräisiä maakunnan (36,0 %) ja maan (31,2 %) tuloksia. Lasten pienituloisuusaste on laskenut koko maassa ja maakunnassa viimeisen kymmenen vuoden aikana. Viime valtuustokauden aikana pienituloisuusaste säilyi lähes ennallaan. Pohjois-Karjalan kunnista (ml. Heinävesi) Liperissä on viidenneksi alin lasten pienituloisuusaste, vähiten pienituloisia on Kontiolahdella (ks. taulukko 16).

Taulukko 16: Lasten pienituloisuusaste (% vastaavan ikäisestä väestöstä), Pohjois-Karjalan kunnat & Heinävesi, 2016 (Sotkanet)

Toimeentulotukea saaneiden 18–24-vuotiaiden nuorten määrä oli noussut Liperissä vuoden 2015 17,7 prosentista 19,0 prosenttiin vuonna 2016. Myös toimeentulotukea saaneiden lapsiperheiden osuus oli lievästi noussut 0,3 %-yksiköllä ollen 7,3 % vuonna 2016. Kunnan yleinen **pienituloisuusaste** oli noussut hieman (+0,3 %-yksikköä), samoin lapsiperheiden pienituloisuusaste (+0,9 %-yksikköä) vuosina 2015–2016. Maakunnassa sekä yleinen (17,8 %) että lapsiperheiden (15,3 %) pienituloisuusaste oli pysynyt samana. Vuonna 2017 toimeentulotukea sai 135 liperiläistä taloutta niistä kotitalouksista, joissa vähintään toinen puolisoista oli alle 25-vuotias. Näistä lapsiperheitä oli 18 kotitaloutta.

Koulutuksen ulkopuolelle jäi liperiläisistä 17–24-vuotiaista nuorista vuonna 2016 7,1 %. Suunnitelmallinen työskentely peruskoulun ja etsivän nuorisotyön kesken on ollut tuloksellista ja vuonna 2018 liperiläisistä peruskoulunsa päättäneistä jokainen sai koulutuspaikan. Liperin kuntastrategian yhtenä painopistealueena on nuorisotyöttömyyden vähentäminen. **Nuorisotyöttömyys** lisääntyi viime valtuustokauden aikana koko maakunnassa (ml. Heinävesi) lukuun ottamatta Kiteetä ja Rääkkylää. Liperissä 18–24-vuotiaista työttömiä oli vuonna 2013 21,1 % ja vuonna 2016 23,7 %. Koko maassa nuorisotyöttömiä oli vuonna 2016 17,3 % ja maakunnassa (ml. Heinävesi) 23,1 %. (ks. taulukko 17.) Pohjois-Karjalan TE-toimistolla oli asiakkuudessa 62 työtöntä tai lomautettua alle 30-vuotiaista liperiläistä työntekijää maaliskuussa 2018. Alle 30-vuotiaiden osalta aktivointiaste oli 42,1 %. Joensuussa vastaava luku oli vain 27,9 % ja Kontiolahdella 35,4 %. Aktivoiviksi toiminnoiksi luetaan muun muassa omaehtoinen opiskelu, palkkatuki tai kuntouttava työtoiminta.

Taulukko 17: Nuorisotyöttömät (% 18–24-vuotiaasta työvoimasta), Pohjois-Karjalan kunnat & Heinavesi, 2016 (Sotkanet)

Sosiaaliset suhteet

Lasten ja nuorten läheissuhteissaan kohtaama päihteidenkäyttö on merkityksellinen osa turvallisuuden tunnetta ja hyvinvointia. Alkoholien kokonaiskulutus on Suomessa suurta, vuonna 2017 kokonaiskulutus oli 10,3 litraa jokaista 15-vuotta täyttäneitä kohden. Suunta on kuitenkin varovasti myönteinen, sillä kokonaiskulutus väheni 4,4 % edellisvuoteen verrattuna. (Jääskeläinen & Virtanen 2018.) Vuoden 2017 kouluterveyskyselyn mukaan 4. ja 5. luokkalaisista liperiläisistä 12,3 % altistui huumeille sosiaalisissa suhteissaan. Määrä jäi alle maakunnan keskitason. Peruskoulun 8. ja 9. luokkalaisista jopa 34,6 % arvioi, että Liperistä on helppo hankkia huumeita. Luku oli lähes sama kuin maakunnassa keskimäärin. Iän myötä tietoisuus huumeiden saatavuudesta kasvoi, pohjoiskarjalaisista lukiolaisista 43,8 % ja ammattikoululaisista 50,4 % oli sitä mieltä, että omalta paikkakunnalta on helppo hankkia huumeita. Luvut olivat hieman alle koko maan keskiarvon.

Vuoden 2017 kouluterveyskyselyn mukaan yli puolet lapsista ja nuorista koki, että yhteistä aikaa perheen kanssa oli riittävästi. 4. ja 5. luokkalaisista näin oli vastannut 69,6 % ja 8. ja 9. luokkalaisista 67,5 %. Keskusteluvaikeuksia vanhempien kanssa oli harvalla, alakoululaisista 1,6 %:lla ja yläkoululaisista 5,7 %:lla vastaajista. Yläkouluikäisten keskusteluvaikeudet olivat vähentyneet viime valtuustokauden alkuun nähden 8,1 %. Liperiläisillä lapsilla ja nuorilla oli vähemmän keskusteluvaikeuksia kuin maakunnan lapsilla ja nuorilla keskimäärin. Nuorten psykososiaalisen hyvinvoinnin tilaa on selvitetty Liperissä kouluterveyskyselyn lisäksi nuorisokyselyllä vuoden 2017 syksyllä. Kyselyn vastaajat tavoitettiin koulun, nuorisotalon ja Ohjaamon kautta. Nuorisokyselyyn vastasi 112 nuorta. Kyselyyn vastanneiden mukaan elämässä parhaiten sujuivat kaverisuhteet (35,0 %) ja harrastukset (26,0 %). Heikoiten vastaajien mielestä sujuivat kouluun liittyvät asiat (39,0 %). 15,0 % vastaajista oli sitä mieltä, että elämässä on tällä hetkellä kaikki hyvin. Kyselyssä kysyttiin, kenen aikuisen kanssa nuori voisi jutella asioista. Noin puolet (49,0 %) koki voivansa jutella vanhempiensa kanssa. Muut perheenjäsenet, koulun aikuiset, terveydenhoitajat ja kuraattorit sekä nuorisotyöntekijät oli myös mainittu. Viisi prosenttia vastaajista kertoi, että heillä ei ole ketään aikuista, kenelle he voisivat jutella.

Kouluterveyskyselyn mukaan liperiläisten lasten ja nuorten vanhemmat olivat eronneet yhtä usein kuin maakunnassa keskimäärin, mutta uusperheitä oli muodostettu harvemmin. Valtakunnallisesti avioerojen

määrä oli pysynyt jokseenkin samana (+0,7 %) viimeisen kymmenen vuoden aikana, mutta avioliittoja (sis. rekisteröidyt parisuhteet) oli solmittu entistä vähemmän (-16,0 %). Avioeroja on Liperissä väkilukuun suhteutettuna 19,4 % vähemmän kuin koko Suomessa keskimäärin. Myös maakunnallisessa vertailussa erojen määrä on vähäisempi. Liperissä avioliitoista päätyy eroon 19,4 % vähemmän verrattuna Joensuuhun ja 10,7 % vähemmän verrattuna Kontiolahteen. Avoeroista ei ole saatavilla tilastoja. Lastenvalvojalla tehtyjä huolto- ja tapaamissopimuksia solmittiin liperiläisille perheille yhteensä 114 sekä elatussopimuksia 137 vuoden 2017 aikana.

Yläkoululaisten kouluterveyskyselyn tuloksia verratessa kymmenen vuoden ajalta koulun sosiaalinen ympäristö oli muuttunut myönteisempään suuntaan aina viime valtuustokauden alkuun asti, jonka jälkeen tulokset olivat jonkin verran heikentyneet. Kymmenen vuoden seurantajaksolla yhä harvempi oli sitä mieltä, että opettajat eivät kohtele oppilaita oikeudenmukaisesti tai eivät ole kiinnostuneita oppilaiden kuulumisista. Oppilaat kokivat vuonna 2017 myös, että opettajat rohkaisivat heitä mielipiteen ilmaisuun tunnilla enemmän kuin vastaajat vuonna 2006. Myös 4. ja 5. luokkalaisista 87,2 % koki tulevaisuutta hyvin toimeen opettajien ja 87,9 % koulukavereiden kanssa. Luvut olivat parempia kuin maakunnassa keskimäärin. Liperiläiset yläkoululaiset myös kokivat yksinäisyyttä välitunneilla huomattavasti maakunnan keskiarvoa vähemmän. Toisaalta yläkoululaiset kokivat olevansa osa omaa luokka- ja koulu yhteisöä, lähiyhteisöä sekä suomalaista yhteiskuntaa hieman harvemmin kuin maakunnan nuoret keskimäärin.

Väkivalta ja rikollisuus

Kouluterveyskyselyn mukaan vähintään kerran viikossa **koulukiusattujen** suhteellinen osuus oli yläkoululaisten keskuudessa vähentynyt 3,0 %-yksikköä viimeisen valtuustokauden aikana ollen vuonna 2017 4,3 %. Maakunnallisessa vertailussa tulos on kolmanneksi paras Valtimon ja Polvijärven jälkeen. Maakunnassa keskimäärin kiusaamista viikoittain kokee 6,5 % yläkouluikäisistä nuorista. Ammattikoululaisista kiusaamista kokee 2,4 % ja lukiolaisista 1,1 %. Alakoulun 4. ja 5. luokkalaisista 4,7 % vuonna 2017 koki olleensa koulukiusattuna vähintään kerran viikossa. Tämä oli vähemmän kuin maakunnassa (6,2 %) keskimäärin. Pojat olivat tulleet kiusatuksi tyttöjä enemmän kaikissa ikäryhmissä ja kunnissa.

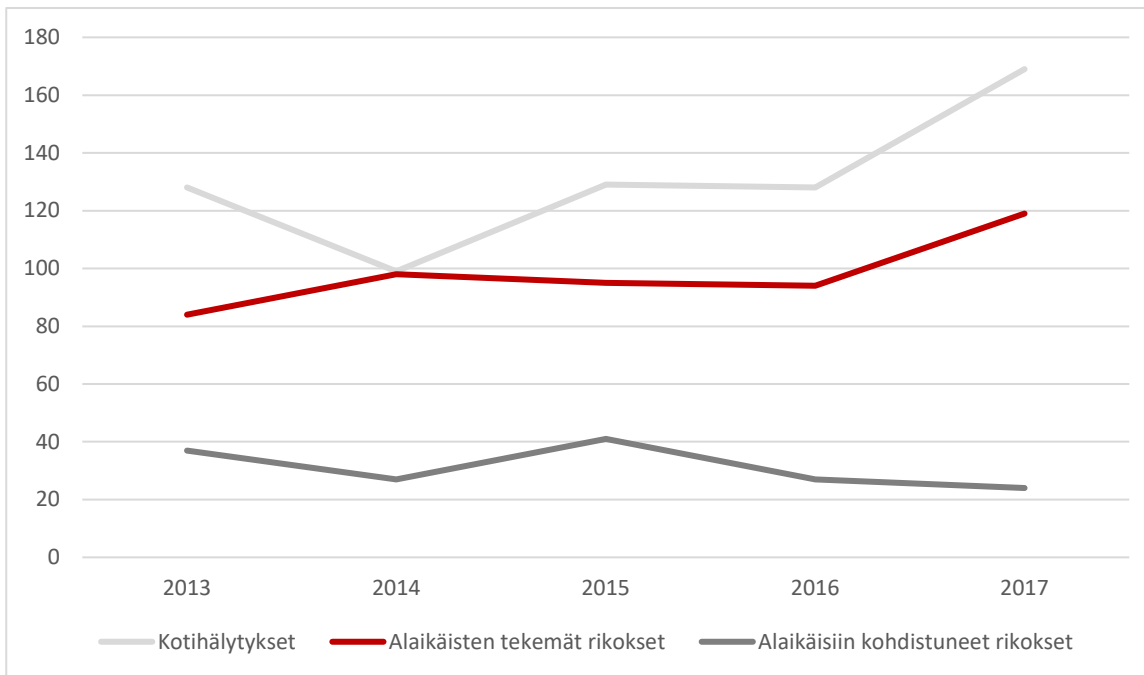
Perheväkivalta on perheen sisäistä väkivaltaa, mikä tapahtuu usein suljettujen ovien takana. Se voi kohdistua joko yhteen tai useampaan perheenjäseneseen. Lapsen turvallisuus ja hyvinvointi ovat aina vanhemman tai perheen muun aikuisen vastuulla. Lapselle perheväkivallan näkeminen on yhtä tuhoisaa kuin sen kohteeksi joutuminen. Perheväkivalta vahingoittaa vakavasti lapsen kehitystä, minkä vuoksi myös perheen aikuisten välistä väkivaltaa nähnyt lapsi tarvitsee ulkopuolista apua. (ks. esim. Mielenterveysseura 2018.) Kouluterveyskyselyn (2017) mukaan vanhempien taholta henkistä väkivaltaa oli viimeisen vuoden aikana kokenut 4. ja 5. luokkalaisista 8,3 % ja 8. ja 9. luokkalaisista 32,7 %. Fyysistä väkivaltaa vanhempien taholta oli kokenut alakoululaisista 2,8 % ja yläkoululaisista 3,2 %. Muuten tilanne oli maakunnan keskiarvoa parempi, mutta yläkoululaisten kokemus vanhempien henkisestä väkivallasta oli huomattavasti muuta maakuntaa (23,8 %) ja koko maata (25,4 %) suurempi. Pohjois-Karjalan toisen asteen oppilaiden tuloksia tarkasteltaessa henkistä väkivaltaa oli vanhemmiltaan kokenut 26,4 % lukiolaisista ja 15,2 % ammattikoululaisista. Fyysisen väkivallan osalta molempien oppilaitosten osuus oli 2,6 % vastaajista. Sekä fyysisen että henkisen väkivallan kokemuksia oli toisen asteen opiskelijoilla koko maan keskiarvoon nähden vähemmän. Kaikissa Suomen maakunnissa oli räikeä ero henkisen väkivallan kokemuksessa lukiolaisten ja ammattikoululaisten kesken. Jokaisessa maakunnassa lukiolaiset kokivat huomattavan paljon enemmän henkistä väkivaltaa kuin ammattikoululaiset. Fyysisen väkivallan suhteen oli enemmän vaihtelua lukiolaisten jäädessä siinäkin koko maan keskiarvoon verrattuna huonompaan asemaan.

Kotihälytystehtäviä oli vuonna 2017 Liperin alueella yhteensä 169 kappaletta. Kotihälytysten määrä pysyi viime valtuustokauden aikana tasaisena, mutta vuodesta 2016 vuoteen 2017 kasvua oli 32,0 % (ks. taulukko

18). Kotihälytysten osalta ei ole tietoa, monessako tapauksessa on ollut alaikäisiä läsnä. **Turvakotien** asiakasmäärät olivat nousseet vuonna 2017 edellisvuoteen nähden 23,0 % koko maassa. Asukkaista 91,7 % oli naisia. Asiakasmäärän kasvu johtuu ainakin osittain turvakotien määrän lisäämisestä valtakunnallisesti. Pohjois-Karjalassa toimivan Joensuun turvakodin asumispäivien määrä kasvoi 266,3 % vuoteen 2016 verrattuna. Asumispäivien määrässä on kuitenkin suurta vuosittaista vaihtelua ja jos vuoden 2017 määrää vertaa vuoden 2015 asumispäivien määrään, on muutos enää + 19,6 %. Turvakotipalveluja käyttäneistä 13,6 % oli liperiläisiä, joka oli hieman vähemmän edellisvuoteen (15,6 %) verrattuna. Turvakotipalvelut ovat tarkoitettu lähisuhdeväkivaltaa kokeneille tai sen uhan alla eläville.

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin tilasta kertovat myös poliisin tilastot **alaikäisenä tehdyistä rikoksista**. Tarkkaa tietoa alaikäisten kuntalaisten tekemien rikosten määrästä ei ole saatavilla, vaan poliisi tilastoi rikosepäilyt siten, minkä kunnan alueella teko on tapahtunut. Näin ollen Liperiin tilastoituneista alaikäisten tekemistä rikoksista saattaa olla epäilyttäviä myös muiden kuntien nuoria ja samoin liperiläisiä nuoria on saatettu epäillä rikoksista muiden kuntien alueella. Epäiltyjä alle 18-vuotiaan henkilön tekemiä rikoksia oli Liperissä vuonna 2017 118 kappaletta, joista 55 kpl alle 15-vuotiaan ja 63 kpl 15–17-vuotiaan henkilön tekemiä. Suurin osa (56 kpl) rikoksista oli omaisuusrikoksia sisältäen muun muassa näpistyksiä, vahingontekoja ja varkauksia. Liikenne rikkomuksia oli 34 kpl ja liikenne rikoksia 14 kpl. Muut rikokset olivat yksittäisiä. Huumausaineen käyttörikoksia oli 2 kpl. Alaikäisten tekemien rikosten määrä nousi viime valtuustokauden aikana 11,9 %. Vuodesta 2016 vuoteen 2017 nousua oli edelleen jopa 26,6 % (ks. taulukko 18).

Kaiken kaikkiaan Pohjois-Karjalassa tehtiin vuoden 2017 aikana 19 606 rikosta, joista Liperissä 2 955 eli 15,1 % koko maakunnan rikoksista. Rikosten määrä on noussut maakunnassa keskimäärin 11,0 % vuodesta 2016 ja nousu on ollut kaikista kunnista voimakkainta Liperissä, jossa rikosten määrä on kasvanut 143,0 %. Rikosten määrän kasvua Liperissä selittävät suurimmaksi osaksi liikenne rikkomusten (+ 325,0 %) sekä huumausainerikosten (+ 139,0 %) määrän jyrkkä kasvu. Liikenne rikkomusten suureen määrään vaikuttanee se, että kunnan alueella on useita automaattisen liikennevalvonnan kameroita, muun muassa vilkkaan valtatie 9:n varrella. Myös liikenne rikosten (+ 27,4 %), rattijuopumusten (56,8 %), omaisuusrikosten (+ 28,5 %), rikoslakirikosten (+ 27,0 %) sekä kotihälytysten (+ 32,0 %) määrä oli noussut. Ainoastaan väkivaltarikosten (- 28,0 %) ja luvatta tunkeutuen tehtyjen varkauksien (- 11,4 %) määrä oli laskenut. Kaikista vuonna 2017 Liperin alueella tehdyistä rikoksista suoraan alaikäisiin kohdistui vain 0,8 %. Alaikäisiin kohdistuneiden rikosten määrä laski viime valtuustokaudella 27,0 % ja vielä vuoteen 2017 11,1 % (ks. taulukko 18). Myös aikuisten väliset rikokset vaikuttavat välillisesti lapsiin ja nuoriin.

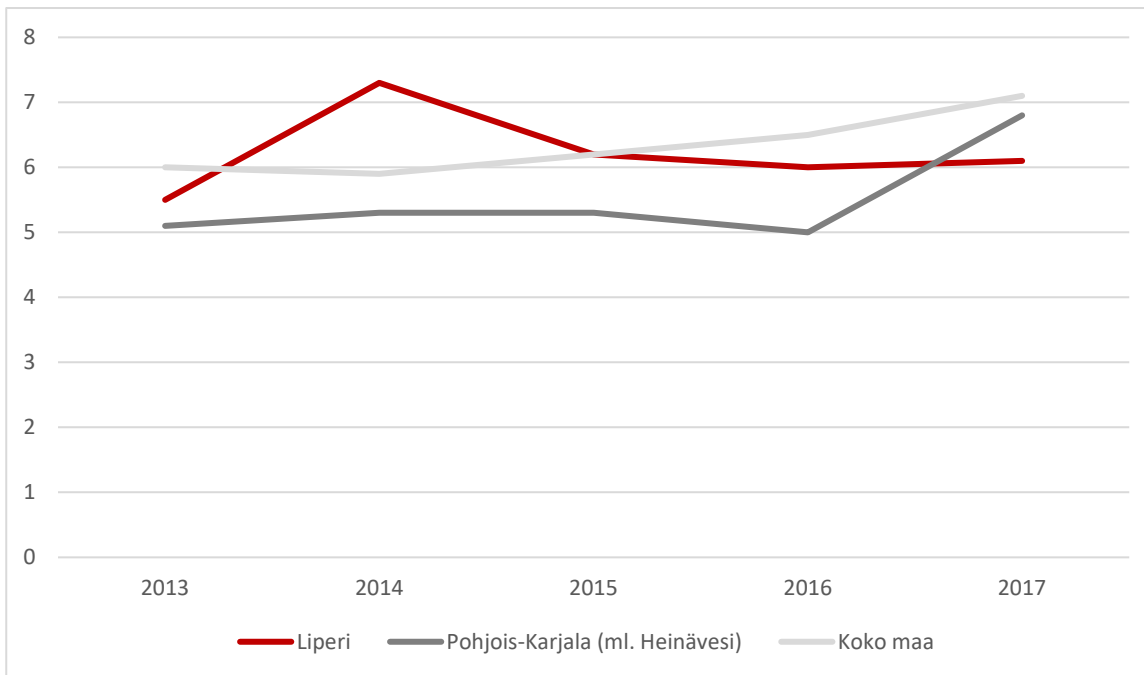
Taulukko 18: Alaikäisiin liittyviä rikostilastoja, Liperi, 2013–2017 (PolStat)

Väkivaltarikoksista laskua oli kaikissa rikosnimikkeissä. Pahoinpitelyrikoksia oli 27 kpl eli 31,8 % edellisvuotta vähemmän. Poliisin tietoon tulleita törkeitä pahoinpitelyitä ei ollut lainkaan eikä myöskään henkirikoksia. Seksuaalirikoksia oli 2 kpl eli 50 % vähemmän kuin vuonna 2016 eikä näistä kumpikaan ollut lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö. Koko maakunnassa lapsen seksuaalisen hyväksikäytön nimikkeeseen täyttävät rikokset olivat kuitenkin lisääntyneet 66,7 % edellisvuoteen nähden. Kaikki väkivallan ja seksuaalisen väkivallan tai häirinnän teot eivät päädy poliisin rekisteriin. Kouluterveyskyselyn mukaan vuonna 2017 liperiläisistä 4. ja 5. luokkalaisista 4,3 % oli kokenut seksuaalista häirintää, mikä oli maakunnan (6,4 %) keskiarvoa vähemmän. Seksuaalista väkivaltaa oli kokenut 1,6 %. Yläkoululaisista seksuaalista väkivaltaa oli kokenut viimeisemmän vuoden aikana 3,2 % vastaajista (maakunnassa 5,7 %). Maakunnallisesti lukio-opiskelijoista seksuaalista väkivaltaa oli kokenut 5,3 % ja ammattikoulun opiskelijoista 4,0 %.

Lastensuojeluilmoitukset

Lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu voi alkaa lastensuojeluilmoituksesta tai yhteydenotosta sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi. Varsinainen lastensuojeluasiakkuus alkaa palvelutarpeen selvityksen valmistuttua. (Lastensuojelulaki 417/2007, 27 §.) Lastensuojeluilmoituksia tehtiin Liperissä vuonna 2017 6,1 %:lle 0–17-vuotiaista kuntalaisista. Tämä oli kolmanneksi vähiten Pohjois-Karjalan kunnista väkimäärään suhteutettuna, vähemmän ilmoituksia tehtiin vain Nurmeksessa ja Kontiolahdella. Ilmoitusten määrässä on ollut suurta vuosittaista vaihtelua. Vähimmillään ilmoitusten määrä on ollut viimeisen kymmenen vuoden aikana vuonna 2009 (4,9 %) ja korkeimmillaan 2014 (7,3 %). Viime valtuustokautena nousua tapahtui jonkin verran ja ilmoitusten määrä kasvoi yhä vuonna 2017. Myös koko maan sekä maakunnan (ml. Heinävesi) alueella lastensuojeluilmoitusten määrä on kasvanut viime vuosina. (ks. taulukko 19.) Lastensuojelun palvelutarpeen selvityksiä tehtiin Liperissä vuoden 2017 aikana yhteensä 326 kpl, joista 97,9 % aloitettiin sosiaalihuoltolain (1301/2014, 36 §) mukaisen 7 arkipäivän määräajan puitteissa. Käynnistetyistä palvelutarpeen arvioinneista 77,5 % valmistui lain asettamassa 3 kuukauden määräajassa.

Taulukko 19: 0–17-vuotiaat lapset, joista on tehty lastensuojeluilmoitus (% vastaavan ikäisestä väestöstä), 2013–2017 (Sotkanet)

3.5. Osallisuus

Lain mukaan nuoria on kuultava heitä koskevilla asioilla (nuorisolaki 1285/2016, 24 §). Liperin kunnassa toimii kuntalain (410/2015, 26 §) edellyttämä **nuorisoneuvosto**, jossa on jäsenenä kahdeksan liperiläistä nuorta, joista kaksi kuuluu myös maakunnalliseen nuorisovaltuustoon. Nuorisoneuvosto on poliittisesti ja uskonnollisesti sitoutumaton kunnan organisaatiossa toimiva nuorten vaikuttamiskanava. Nuorisoneuvosto toimii kunnan nuorten äänenkantajana sekä nuorten ideoiden ja aloitteiden esiintuomiskanavana. Vapaa-aikatoimen työntekijä toimii neuvoston ohjaajana ja esittelijänä. Yläkoululaisten osallisuutta tukee, että kaikilla Liperin kunnan 9. luokkalaisilla on mahdollisuus tavata kunnanjohtaja tämän kiertäessä keväisin koululuokissa. Kevään 2018 kunnanjohtajan saama palaute on koottuna liitteessä 2 yhdessä hyvinvointi – työpajojen tulosten kanssa. **Oppilaskuntatoimintaa** on kaikilla kouluilla ja sitä pyritään pitämään yllä vastakin. Myös vanhempainneuvostot toimivat kaikilla kouluilla ja ovat keskenään verkostoituneet. Vanhempainneuvostoissa voi olla sekä perus- että esikoululaisten vanhempia. Lasten ja perheiden hyvinvointia tukevien palvelujen kehittämissyhmä LAPE:ssa on vanhempainneuvoston edustus ja nuorisolain (1285/2016, 9 §) edellyttämässä nuorten ohjaus- ja palveluverkosto PAVE:ssa nuorisoneuvoston ja oppilaskunnan edustus.

Liperin kunnassa toimii **vammaisneuvosto**, joka on vammaisyhdistysten, viranomaisten ja kuntapäätäjien yhteistyökanava. Vammaisneuvoston asiantuntemusta hyödynnetään kunnallisessa päätöksenteossa. Vammaisneuvoston tehtävänä on tuoda esiin niiden henkilöiden asioita, joilla on vamma sekä vahvistaa heidän osallisuuttaan. Vammaisneuvosto osallistuu kutsuttaessa erilaisiin suunnittelutoimikuntiin ja tuo myös aktiivisesti itse esiin havaitsemiaan epäkohtia.

Kunnan verkkosivut uusittiin kesällä 2018, jonka yhteydessä palautteen antoa kunnan palveluista ja päätöksenteosta pyrittiin helpottamaan. Varhaiskasvatuksen palvelusuunnittelija on vastannut perheiden kysymyksiin puheluiden lisäksi myös chat –palvelun kautta syksystä 2017 lähtien. Kunta viestii aktiivisesti sosiaalisen median kanavissa (Facebook, Twitter, Instagram) tehden viestinnästä helposti saavutettavaa ja mahdollistaen osallistumisen yhteiseen keskusteluun. Viestinnän suunnittelussa kiinnitetään huomiota helppolukuisuuteen ja saavutettavuuteen. Muun muassa varhaiskasvatus- ja esiopetus suunnitelmista on

julkaistu helppolukuiset lehtiset, jotka on kuvitettu. Näin myös lapset voivat osallistua itseään koskevien asiakirjojen tarkasteluun.

4. Lasten ja nuorten palvelut

Lähes kaikki palvelut koskettavat lapsia ja nuoria joko suoraan tai välillisesti. Tässä luvussa esitellään sellaiset kunnan, Siun soten, seurakuntien ja kolmannen sektorin järjestämät palvelut, jotka on suunnattu suoraan lapsille, nuorille tai perheille. Lisäksi lukuun on sisällytetty niitä aikuispalveluja, joilla on työryhmän näkemyksen mukaan oleellista vaikutusta lasten ja nuorten hyvinvointiin. Palvelujen kuvauksessa painopiste on ennaltaehkäisevissä ja hyvinvointia tukevissa palveluissa. Kaikki ennaltaehkäisevät palvelut ovat lasten suojelua – niiden toimiessa hyvin tarvitaan raskaampia palveluja, kuten lastensuojelua ja erikoissairaanhoidoa, entistä vähemmän.

4.1. Neuvola ja suun terveydenhuolto

Äitiysneuvola ja muut odottavien perheiden palvelut

Liperissä syntyi vuonna 2017 101 lasta. Odottavia perheitä palvelevat Siun soten äitiysneuvolat Liperin kirkonkylällä ja Ylämyllyn taajamassa. Äitiysneuvolan tehtävänä on edistää raskaana olevan naisen, sikiön, vastasyntyneen lapsen sekä koko perheen terveyttä ja hyvinvointia. Äitiysneuvolassa tuetaan parisuhdetta ja vanhemmuutta. Äitiysneuvola tarjoaa suositusten mukaiset seurantakäynnit raskauden aikana. Laajat terveystarkastukset toteutetaan raskausviikoilla 22 (terveydenhoitaja) ja 26 (lääkäri). Normaali raskauden aikana on noin 11 neuvolakäyntiä sekä synnytyksen jälkeinen kotikäynti ja jälkitarkastus. Uudelleensynnyttäjäperheeseen tehdään kotikäynti vain tarvittaessa. Synnyttäviä perheitä palvelee Joensuun keskustan tuntumassa sijaitsevan Pohjois-Karjalan keskussairaalan synnytysvuodeosasto ja tarvittaessa vastasyntyneiden teho- ja valvontaosasto.

Ensimmäistä lastaan odottaville perheille järjestetään moniammatillista toiminnallista **perhevalmennusta**. Valmennus toteutetaan yhteisenä Siun soten läntisen alueen asiakkaille ja sitä järjestetään Liperissä neljä kertaa vuodessa. Toiminnallisessa perhevalmennuksessa eri ammattiryhmien edustajat jakavat tietoa tuleville vanhemmille omissa toiminnallisissa pisteissään. Perheet voivat lisäksi osallistua Pohjois-Karjalan keskussairaalan tarjoamaan synnytysvalmennukseen. Synnytysvalmennus on tarkoitettu ensisijaisesti ensisynnyttäjille sekä synnytykseen mukaan tuleville tukihenkilöille. Äitiysneuvolassa tarjotaan varhaisraskauden sikiöseulontaa kromosomipoikkeavuuksien, kuten Downin syndrooman riskin arvioimiseksi kaikille äideille. Seula koostuu äidin verikokeesta sekä ultraäänitutkimuksesta. Äitiysneuvolan terveydenhoitaja voi laatia asiakirjat isyydentunnustamisesta ja yhteishuoltosopimuksesta avoparien kanssa. Kyseiset asiakirjat voidaan laatia myös tarvittaessa lastenvalvojan toimesta lapsen syntymän jälkeen.

Ensimmäistä lastaan odottaville perheille tarjotaan EnsiVauva –keskustelua, jonka toteuttaa varhaisen tuen perhetyöntekijä. Äitiysneuvolan terveydenhoitajalla on merkittävä rooli tiedottaa ja ohjata tarvittaessa neuvolan asiakkaita eri ammattiryhmien (mm. ravitsemusterapeutti, diabeteshoitaja, fysioterapeutti, mielenterveys- ja päihdepalvelut, psykologi ja perhetyöntekijä) tuen ja avun piiriin. Mikäli perheen tilanne on huolestuttava lapsen terveyden kannalta, terveydenhoitaja on velvollinen tekemään ennakkollisen lastensuojeluilmoituksen lastensuojeluun (Lastensuojelulaki 417/2007, 25c §). Sosiaalihuoltolain (1301/2014, 14 §) mukaan raskaana olevalla on välitön oikeus tarvitsemiinsa päihdeettömyyttä tukeviin sote –palveluihin.

Lastenneuvola

Vuonna 2017 alle 7-vuotiaita lapsia oli Liperissä 1021, joista valtaosa oli myös neuvolan asiakkaita. Lastenneuvolapalveluja tarjotaan tällä hetkellä kaikissa kolmessa taajamassa Liperin kirkonkylällä, Ylämyllyllä ja Viinijärvellä. Viinijärven lastenneuvolan on tarkoitus muuttaa toimintansa Viinijärven koulun toimitiloihin tammikuusta 2019 alkaen. Neuvolan tehtävänä on edistää lasten ja heidän perheidensä

terveyttä ja hyvinvointia sekä ennaltaehkäistä ja tunnistaa terveyttä heikentäviä tekijöitä. Lastenneuvolassa seurataan lapsen fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista kehitystä syntymästä kouluikään asti. Vanhempia tuetaan lapsen kasvatuksessa, huolenpidossa, vanhemmuudessa ja parisuhteen hoitamisessa. Lisäksi lastenneuvola huolehtii kansallisen lastenrokotusohjelman toteuttamisesta. Terveystarkastaja ohjaa perheen tarvittaessa muiden hyvinvointia ja terveyttä tukevien palvelujen piiriin, kuten ravitsemusterapiaan tai suun terveydenhuollon palveluihin. Alle kouluikäiselle tehdään 15 määräaikaistarkastusta, joista kolme on laajoja terveydenhoitajan ja lääkärin yhdessä toteuttamia terveystarkastuksia (4 kk, 18 kk ja 4 v). Tarvittaessa terveystarkastuksia voi olla useampia liittyen lapsen yksilölliseen tarpeeseen.

Lastenneuvolassa pyritään havaitsemaan lapsen ja perheen tuen tarpeet mahdollisimman varhain. Lastenneuvolat tekevät tiivistä moniammatillista yhteistyötä muiden lapsiperheiden parissa työskentelevien, kuten perheneuvolan, mielenterveys- ja päihdepalvelujen sekä lastensuojelun kanssa. Yhteistyön merkitys korostuu, kun jollain näistä tahoista herää huoli lapsen kehityksestä tai hyvinvoinnista, tai kun lapsen tukea suunnitellaan ja järjestetään. 4-vuotiaan laajaan terveystarkastukseen sisällytetään varhaiskasvatuksen henkilöstön arvio alle kouluikäisen lapsen kehityksestä ja hyvinvoinnista varhaiskasvatuksessa huoltajan suostumuksella. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan antama arvio on tärkeä osa lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin arviointia sekä tuen tarpeiden varhaista tunnistamista. Varhaiskasvatus ja neuvola tekevät yhteistyötä lapsi- ja perhekohtaisesti sovitulla käytännöllä, joita voivat olla esimerkiksi konsultoinnit ja verkostopalaverit. Siun soten alueella on käytössä neuvolan ja varhaiskasvatuksen kanssa yhdessä laaditut yhteistyöomakkeet laajoihin terveystarkastuksiin liittyvää tiedonsiirtoa varten. Neuvola antaa palautteen varhaiskasvatukseen yhteistyöomakkeella lapsen vanhempien mukana. Neuvolatoimintaa kehitetään osana perhekeskustoimintaa.

Vuonna 2018 neuvoloissa tarjottiin Voimaperheet- vanhempainohjausohjelmaa 4-vuotiaiden vanhemmille laajan terveystarkastuksen yhteydessä tehtävän kyselylomakkeen perusteella. Lapset puheeksi – toimintamallin käyttöön on koulutettu ja koulutetaan edelleen terveydenhoitajia. Vanhempainryhmätoimintaa kehitetään Lapsi- ja perhepalvelujen muutosohjelman hankeyhteistyönä. Varhaislapsuuden esikielellisen kommunikaation ja kielellisen kehityksen arviointiin otettiin neuvolassa käyttöön ESIKKO-seulontamenetelmä syksyn 2018 aikana. ESIKKO-arviointia käytetään ikävälillä 6–24 kk. Lastenneuvolassa jaetaan perheille kohdennetusti erilaista materiaalia perheen terveyden ja hyvinvoinnin tukemiseksi, kuten esimerkiksi Neuvokas perhe –materiaalia perheen liikunta- ja ruokatottumusten tukemiseksi.

Perhesuunnitteluneuvola

Perhesuunnitteluneuvola toimii Liperin kirkonkylällä sekä Ylämyllyn taajamassa. Perhesuunnitteluneuvola tarjoaa palvelujaan nuorille ja aikuisille, ja sen toiminta tähtää seksuaaliterveyden ylläpitoon ja edistämiseen. Käynnin voi varata terveydenhoitajan luokse, joka tarvittaessa konsultoi lääkäriä tai varaa ajan vastaanotolle. Nuori voi aloittaa hormonaalisen ehkäisyn käytön myös kouluterveydenhuollon kautta. Äitiysneuvolan ja perhesuunnitteluneuvolan terveydenhoitajat toteuttavat vuosittaiset naisten kohdunkaulan syövän seulonnat. Seulontoihin kutsutaan kaikki 30–60-vuotiaat naiset viiden vuoden välein.

Suun terveydenhuolto

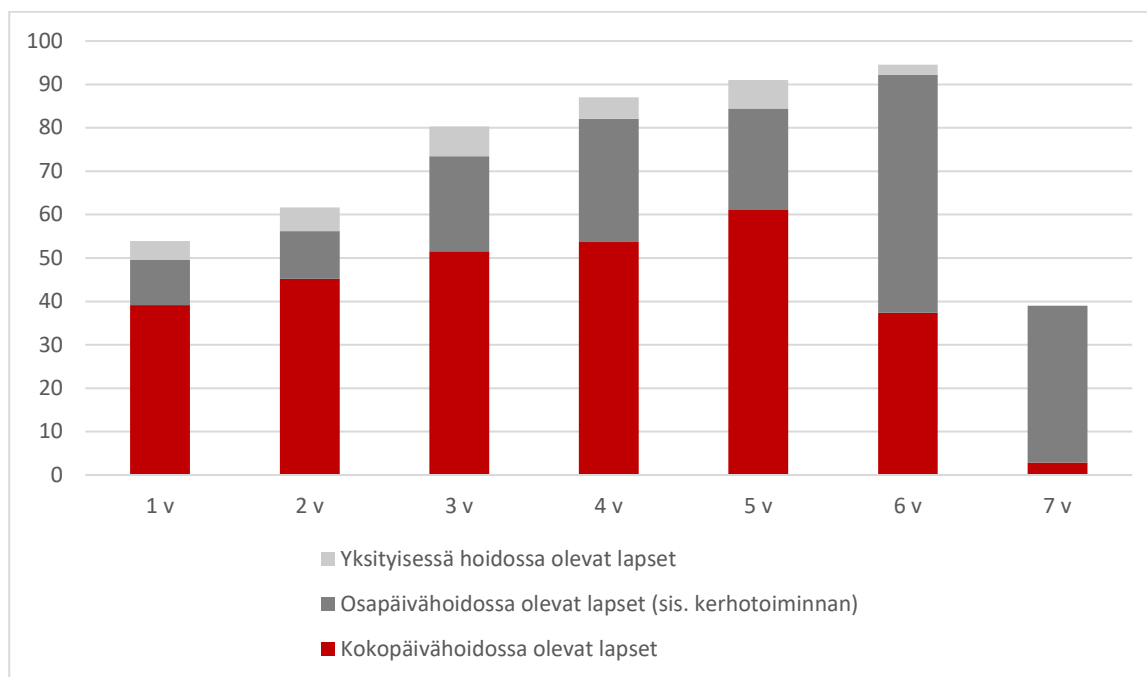
Suun terveydenhuollon tavoitteena on edistää lasten ja nuorten suun terveyttä, motivoida hyvään hammashoittoon ja opettaa huolehtimaan hammashoidosta jatkossakin. Suun terveystarkastuksia järjestetään koko ikäluokan kattavina määräaikaistarkastuksina sekä yksilölliseen tarpeeseen perustuvina terveystarkastuksina. Tarkastuksissa selvitetään suun terveydentila, purennan kehitys ja hoidon tarve sekä tehdään tarvittaessa henkilökohtainen terveystarkastus. Alle kouluikäisiä lapsia opastetaan hampaiden hoitoon yhteistyössä varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa.

Vauvan suun ensimmäinen tutkimus on terveydenhoitajan vastaanotolla 6–8 kk iässä. Alle kouluikäiset käyvät tarkastuksissa suuhygienistin vastaanotolla 1,5-, 3- ja 5-vuotiaina. Lisäksi riskiryhmät tarkastetaan yksilöllisen hoitosuunnitelman mukaan. Kouluikäisten suun terveystarkastukset tekee hammaslääkäri 1., 5. ja 8. luokilla. Muilla luokka-asteilla tarkastuksia tekevät hammaslääkärit ja suuhygienistit yksilöllisen hoitosuunnitelman mukaan. Lasten hammastarkastuksia aletaan tehdä Viinijärven koululla hammashuollon liikkuvan yksikön avulla syksystä 2018 alkaen, koska Viinijärven taajamassa ei ole omaa hammashoitola. Tarvittaessa lapset ohjataan hammaslääkärin vastaanotolle joko korjaavaan hammashoittoon tai oikomishoittoon. Oikomishoittoa tehdään erikoishammaslääkärin johdolla. Opiskelijat ovat oikeutettuja suun terveystarkastukseen vähintään yhden kerran opintojen aikana.

4.2. Varhaiskasvatus ja opetus

Varhaiskasvatus

Liperin kunnassa varhaiskasvatus sekä joustava esi- ja alkuopetus ovat järjestetty niin, että lapsi pystyy mahdollisimman sujuvasti kulkemaan oppimisen polulla yksilöllisesti ja turvallisesti. Jokaisella lapsella on subjektiivinen oikeus osallistua varhaiskasvatukseen ja lisäksi Liperin kunnassa kaikki 5-vuotiaat ovat oikeutettuja maksuttomaan varhaiskasvatukseen 20 tuntia viikossa. Varhaiskasvatus tavoittaa hyvin liperiläiset lapset ja perheet. Kunnan varhaiskasvatuksen lisäksi osa lapsista on yksityisen varhaiskasvatuksen piirissä. Taulukossa 20 on esitetty kunnallisessa osa- ja kokopäivähoidossa olleet lapset sisältäen esiopetukseen osallistuneet sekä ne yksityisessä hoidossa olleet, joista on maksettu Kelan yksityisen hoidon tukea. Taulukon ulkopuolelle jäävät ne yksityisessä hoidossa olleet lapset, joista tukea ei ole haettu tai maksettu sekä kunnan ulkopuolella esiopetuksessa olevat.

Taulukko 20: Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen piirissä olevat lapset (% vastaavan ikäisestä väestöstä), Liperi, 2018 (Tilastokeskus ja kunnan asiastietojärjestelmä)

Kunnan toimesta varhaiskasvatusta järjestetään päiväkodeissa, avoimessa varhaiskasvatuksessa sekä perhepäivähoidossa. Päiväkoteja on seitsemän ja niissä toimi keväällä 2018 yhteensä 22 ryhmää. Perhepäivähoitajia oli 21 ja heillä yhteensä 86 lasta. Perhepäivähoitajat voivat toimia joko omassa tai asiakasperheen kodissa. Avoimessa varhaiskasvatuksessa toimii päiväkotiryhmän lisäksi kaksi varhaiskasvatuksen kerhoa. Vuorohoitoa järjestetään pääsääntöisesti yhdessä Ylämyllyn alueella

sijaitsevassa yksikössä ja tarvittaessa Viinijärven taajamassa. Esiopetuksen yhteydessä järjestetään varhaiskasvatuksen leikkitoimintaa. Kunnassa toimii kolme yksityistä päiväkotia, joista vanhemmille maksetaan yksityisen hoidon tuen kuntalisää. Vanhemmilla on mahdollisuus hoitaa lapsia kodinhoidontuella. Kodinhoidon tukea sai vuonna 2017 223 liperiläistä eli 6,6, % perheistä. Kodinhoidon tukea saaneiden määrä oli viime valtuustokaudella laskenut 18,5 %.

Lapsen varhaiskasvatuspolun rakentaminen alkaa perheen hakiessa paikkaa varhaiskasvatuksesta tai esiopetuksesta. Palvelusuunnittelija keskustelee kaikkien vanhempien kanssa aina ennen varhaiskasvatus- tai esiopetuspaikan myöntämistä. **Palveluohjauksen** tavoitteena on löytää jokaiselle lapselle hänen kasvuun, kehitystään ja oppimistaan tukeva paras mahdollinen palvelumuoto ja hoitopaikka. Samalla palveluohjauksessa luodaan turvallinen ja luottamuksellinen alku ja jatkumo lapsen varhaiskasvatukselle ja kasvatusyhteistyölle vanhempien kanssa. Ennen hoidon alkamista lapsen lähikasvattaja tai perhepäivähoitaja tekee aloituskäynnin lapsen kotiin, jonka jälkeen alkaa lapsen ja perheen tutustuminen hoitopaikkaan. Esiopetukseen käydään tutustumassa sekä päiväkotiryhmän että vanhempien kanssa.

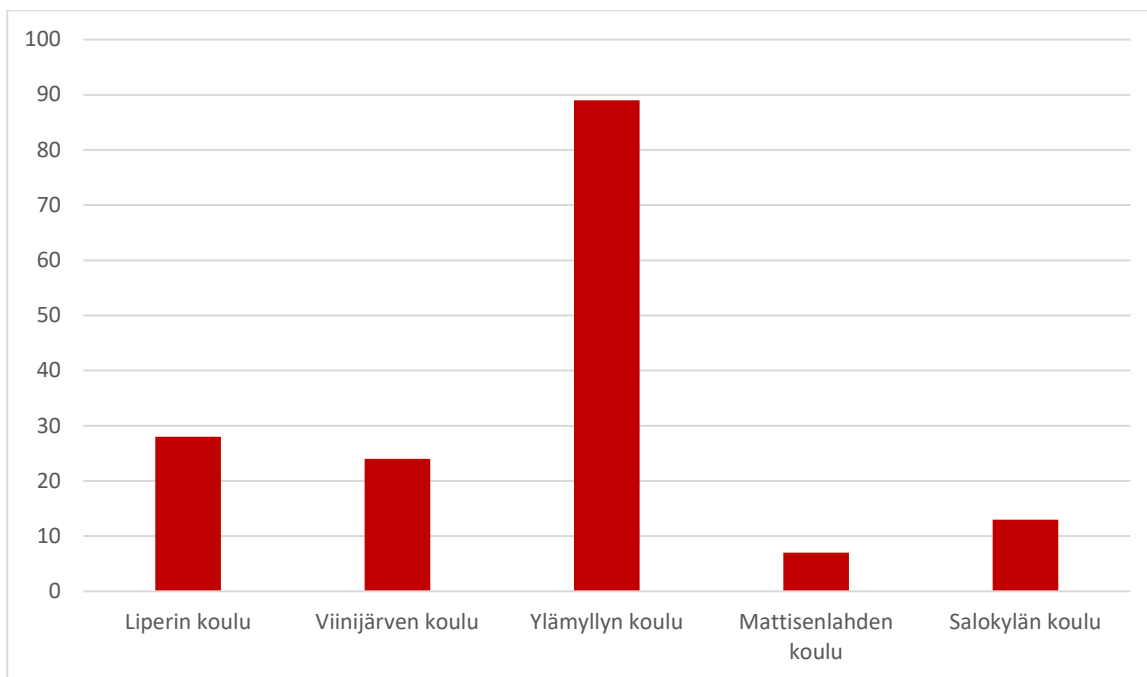
Varhaiskasvatus on lasten kasvatuksellista vuorovaikutusta, jonka tavoitteena on edistää lasten tasapainoista kasvuun, kehitystä ja oppimista. Varhaiskasvatuksessa yhdistyvät hoito, kasvatus ja opetus suunnitelmalliseksi ja tavoitteelliseksi kokonaisuudeksi, jossa leikillä on keskeinen asema. Vanhempien ja varhaiskasvatuksen ammattilaisten tiiviillä yhteistyöllä pyritään luomaan lapsen kannalta mielekäs kasvuympäristö. Varhaiskasvatuksen perustana on hyvä kasvatus ja hoito sekä laadukas pedagogiikka. Lapsen myönteistä minäkäsitystä, ilmaisu- ja vuorovaikutustaitoja sekä ajattelun kehittymistä edistetään erilaisissa arjen tilanteissa. Kasvattajan tehtävänä on rakentaa lapsen päivä siten, että hoito- ja vuorovaikutustilanteet, leikki, pienet työtehtävät sekä muut lapselle tärkeät toiminnot muodostavat hänelle mielekkään kasvu- ja oppimistapahtuman.

Kunnan päiväkodeissa ei ole erityisryhmiä, vaan erityistä tukea tarvitsevien lasten hoito, kasvatus ja tuki toteutetaan inklusioperiaatteen mukaisesti omassa lähipäiväkodissa. Näin jokaisen lapsen oikeus lähipalveluun ja laadukkaaseen varhaiskasvatukseen toteutuu. **Varhaiskasvatuksen tukipalveluissa** toimii kunnan omana palveluna varhaiskasvatuksen erityisopettajia (veo) sekä hyvinvointipedagogeja. Hyvinvointipedagogi –toiminta on kehitetty Liperin kunnassa ja on luonteeltaan lasten sekä koko varhaiskasvatuksen yhteisön kokonaisvaltaista hyvinvointia tukevaa toimintaa. Tukipalveluja hankitaan myös joustavasti lasten tarpeiden mukaan yksityisiltä palveluntuottajilta (esimerkiksi musiikkiterapeuttiset ryhmät) sekä sote –toimijoilta. Päiväkodeissa kaikki ryhmät ovat sisarusryhmiä, jonka avulla tuetaan hyvien sisarusuhteiden syntyä sekä vertaisoppimista eri-ikäisten lasten kesken. Tämän myötä lapsi saa mahdollisuuden olla samassa lapsiryhmässä tuttujen kasvattajien kanssa esiopetukseen saakka. **Avointa kerhotoimintaa** järjestetään 3-5 -vuotiaille lapsille kolmena päivänä viikossa kolme tuntia kerrallaan. Kerhotoiminta on tavoitteellista varhaiskasvatusta, jossa pääpaino on ohjatulla ja monipuolisella leikillä sekä lasten yhdessä ololla.

Liperin varhaiskasvatuksessa on menossa vuoden 2019 loppuun asti **Teknologiaa ekosti** –hanke, jonka rahoittaa pääosin Opetushallitus. Hanke käsittelee tulevaisuuden oppimisympäristöjä, joissa yhdistyvät teknologia ja kestävä kehitys. Oppimisympäristöjä kehitetään lasten mielenkiinnon kohteiden ja ideoiden pohjalta. Hankkeessa pyritään lisäämään luonnon sekä eläinten ja kasvien hoidon myönteisiä vaikutuksia lasten ja aikuisten hyvinvointiin varhaiskasvatusympäristöissä. Hankkeen taustalla toimii vahva yhteistyöverkosto, johon kuuluu muun muassa Itä-Suomen yliopisto, Karelia-ammattikorkeakoulu sekä useita yrityksiä. Hankkeen aikaansaamista vaikutuksista kerätään tietoa tutkimuksilla ja yhteistyökumppanit suunnittelevat teknologisia ratkaisuja yhdessä lasten kanssa. Päiväkotien ja esikoulujen henkilökunta sekä perhepäivähoitajat ovat koulutettu Green Care –toimintaan vuoden 2018 aikana Karelia-ammattikorkeakoulun toimesta. Green Care tarkoittaa luontoon ja maaseutuun liittyvää ammatillista,

tavoitteellista ja vastuullista toimintaa, jolla edistetään hyvinvointia ja elämänlaatua. Toiminnan laadun takeeksi varhaiskasvatukselle haetaan Green Care Finlandin myöntämää LuontoVoima -laatumerkkiä.

Esiopetukseen osallistuminen on velvoittavaa, joten kunnan esiopetus tavoittaa lähes kaikki liperiläiset lapsiperheet. Lapsi on oikeutettu maksuttomaan esiopetukseen 700 tuntia vuodessa. Esiopetuksen tarkoitus on antaa lapsille mahdollisuus osallistua säännöllisesti ryhmämuotoiseen toimintaan sekä turvata lasten oikeus oppimiseen ja oppimisvalmiuksien kehittämiseen ennen perusopetukseen siirtymistä. Esiopetus toteutetaan paikallisen esiopetussuunnitelman mukaisesti. Toteutuksessa otetaan huomioon lasten erilaiset kielelliset, kulttuuriset, katsomukselliset ja uskonnolliset taustat sekä osallistetaan lapsia toiminnan suunnitteluun. Myös esiopetus järjestetään inklusioperiaatteen mukaisesti. Esiopetusta järjestetään yhteistyössä perusopetuksen kanssa **joustavana esi- ja alkuopetuksena** viidessä eri yksikössä, joista oppilasmäärältään suurin on Ylämyllyn koulun yhteydessä toimiva Jyrin esiopetuksen yksikkö (ks. taulukko 21). Esi- ja alkuopetus voi olla jokapäiväistä alkuluokkatoimintaa tai tiettyinä päivinä tai ajanjaksoina järjestettyä toimintaa. Esi- ja alkuopetuksessa tehdään tiivistä yhteistyötä huoltajien kanssa.

Taulukko 21: Esikoululaisten määrä kouluittain, syksy 2018, Liperin kunta

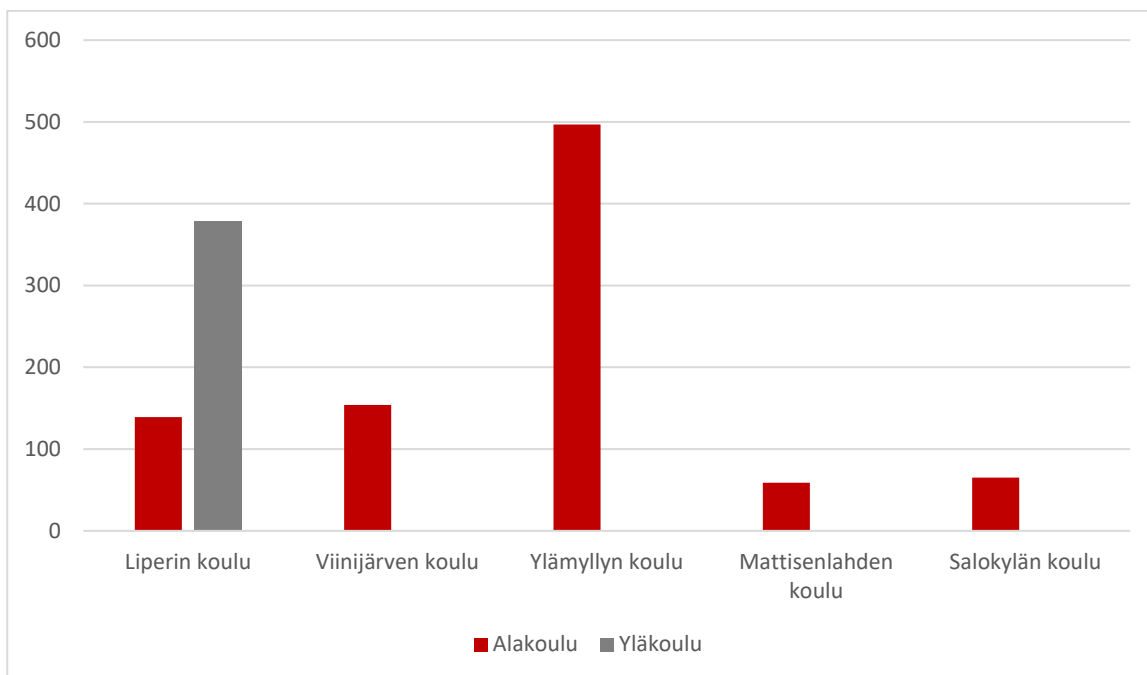
Varhaiskasvatuksen tukipalvelut ovat esioppilaiden ja heidän perheidensä käytettävissä. Lisäksi esioppilaat kuuluvat oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013, 9 §) mukaisesti opiskeluhuollon kuraattori- ja psykologipalvelujen piiriin. Esiopetuksessa käytetään monipuolisesti toiminnallisia menetelmiä ja välineitä. Maahanmuuttajalasten opetus järjestetään muun esiopetuksen yhteydessä. Sekä maahanmuuttajien että romanilasten opetuksessa toteutetaan esiopetuksen yleisiä kasvatus- ja oppimistavoitteita, kuitenkin siten, että lapsen äidinkieli ja kulttuuri otetaan huomioon. Kulttuurin tukemisen tavoitteena on, että lapsi oppii arvostamaan omaa etnistä ja kulttuurista taustaansa. Koulujen yksikkökohtaiset tasa-arvosuunnitelmat ja kiusaamisen ehkäisyn suunnitelmat koskettavat myös esioppilaita.

Perusopetus

Perusopetusta järjestetään kunnan toimesta tällä hetkellä neljässä alakoulussa sekä yhdessä yhtenäiskoulussa, joka sijoittuu Liperin kirkonkylälle. Yhtenäiskoulussa havaittujen sisäilmaongelmien vuoksi kunnanvaltuusto on tehnyt päätöksen rakentaa uusi yläkoulu Ylämyllyn taajamaan siten, että kaikki 7.-9. luokan oppilaat siirtyvät opiskelemaan uuteen yläkouluun. Yläkoulun sijoittamisella vilkkaimpaan

Ylämyllyn taajamaan minimoidaan koulukuljetusta tarvitsevien oppilaiden määrä. Kirkonkylän koulukeskukseen jää alakoululle tilat, jotka suurimmaksi osaksi rakennetaan uudelleen ja osin peruskorjataan. Uusiin tiloihin sijoitetaan 5–8-vuotiaiden pienten oppilaiden varhaiskasvatuksen sekä esi- ja alkuopetuksen yhteiset tilat. Uudisrakennuksen sekä peruskorjattujen tilojen on määrä olla valmiina kesäkuuhun 2021 mennessä.

Peruskouluissa oli vuonna 2017 yhteensä 1 363 oppilasta. Koulukohtaiset oppilasmäärät on esitetty taulukossa 22. Peruskouluissa oppilaalla on oma luokanopettaja tai luokanvalvoja, joka huolehtii oppilaan hyvinvoinnista ja tuen muotojen suunnittelusta, toteutuksesta sekä kirjaamisesta yhteistyössä luokka-asteen tai luokalle osoitetun erityisopettajan kanssa. Liperissä toteutetaan lähikouluperiaatetta eli lapsella tulee olla ensisijaisesti mahdollisuus käydä koulua omassa lähikoulussaan, jonne järjestetään tarvittavat tukitoimet. Osalle oppilaista oma pienryhmä on paras vaihtoehto toiminnanohjauksen, tasaisen kasvun ja hyvän oppimisen turvaamiseksi. Perusopetuslain (628/1988 16–17 §) edellyttämän kolmiportaisen tuen järjestämiseen liittyvät asiat esi- ja perusopetuksessa käsitellään yksikkökohtaisessa monialaisessa pedagogisessa tukiryhmässä (PTR). Tämä ryhmä käsittelee myös keinoja, joilla tuetaan oppilaan oppimista, tunnustetaan, lievennetään ja ehkäistään oppimisen esteitä sekä pyritään ratkaisemaan oppimisvaikeuksia ja oppimiseen liittyviä muita ongelmia. Ryhmässä käydään läpi myös yksittäisistä oppilaista heränneitä oppimiseen ja kasvamiseen liittyviä huolia ja pyritään tukemaan oppilaita mahdollisimman hyvin. Vanhempainillat, vanhempainvartit, oppimiskeskustelut, vanhempainneuvoston toiminta, aktiivinen yhteistyö kotien kanssa sekä verkostoyhteistyö edesauttavat varhaista puuttumista niin yhteisön kuin myös yksilön tasolla.

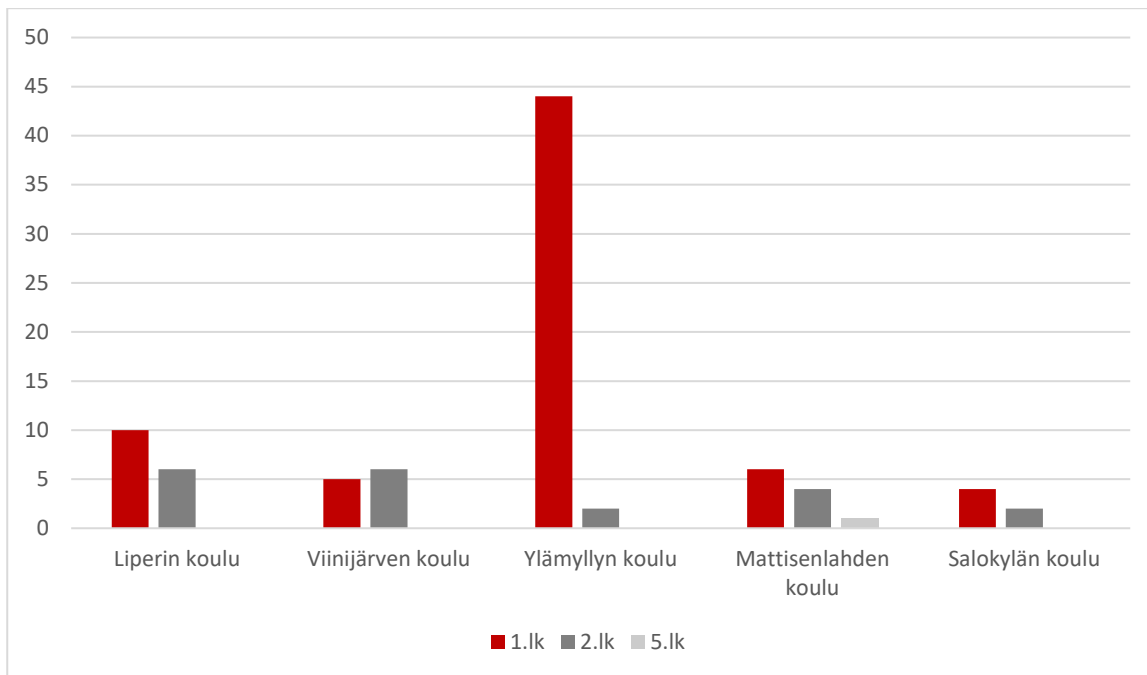
Taulukko 22: Oppilasmäärät kouluittain, 2018, Liperin kunta

Perusopetuksen yhteydessä järjestetään **aamu- ja iltapäivätoimintaa** perusopetuslain (628/1988, 48 §) ja kunnan oman toimintasuunnitelman mukaisesti. Aamutoimintaa järjestetään yhteistyössä Siun soten kanssa pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä oleville erityisen tuen lapsille. Iltapäivätoimintaa tarjotaan 1. ja 2. luokan oppilaille sekä kaikkien luokka-asteiden erityisen tuen oppilaille. Mikäli paikkoja ei ole riittävästi kaikille halukkaille, ovat etusijalla 1. luokan ja erityisen tuen oppilaat sekä ne lapset, joilla tarve iltapäivätoimintaan on päivittäistä. Iltapäivähoidossa olevien lasten määrä kouluittain ja vuosiluokittain on esitetty taulukossa 23. Lisäksi koulut järjestävät koulukerhotoimintaa, jolla halutaan mahdollistaa

tasapuoliset harrastusmahdollisuudet myös taajamien ulkopuolella asuville lapsille. Liperin perusopetus on mukana valtakunnallisessa **Liikkuva Koulu** –toiminnassa. Syksyllä 2018 perusopetuksessa aloitti määräaikainen liikuntakoordinaattori, jonka toimenkuvaan kuuluu muun muassa Liikkuva Koulu –toiminnan kehittäminen, seurayhteistyö, välituntiliikunnan kehittäminen sekä opettajien ja koulunkäynninohjaajien kouluttaminen.

Kouluilla on käytössään erilaisia **ehkäisevän työn** muotoja. Osassa kouluja on käytössä muun muassa kiusaamista ehkäisevä KiVa Koulu –toimintaohjelma, kiusaamistapauksien selvittelyyn nimettyjä vastuuhenkilöitä, Verso –vertaissovittelua, kummi- ja tukioppilastoimintaa, tunne- ja vuorovaikutustunteja sekä läksykerhoja. Tarvittaessa saatavilla on yksilökohtaista välituntivalvontaa. Liperin koulun joustavan perusopetuksen (jopo) luokalle on tarjolla koulutuskokeiluja, työpaikkaoppimisjaksoja sekä leirikoulu toimintaa. Osassa kouluista on järjestetty myös väkkäritoimintaa eli ohjauskoulutuksen saaneet oppilaat pitävät ohjattua välituntiliikuntaa toisille oppilaille. Peruskoulut osallistuvat aktiivisesti **kansainväliseen yhteistyöhön**. Ylämyllyn koululla järjestetään vuosittain kansainvälisyyspajoja ja koululla vierailee säännöllisesti opetusalan henkilökuntaa eri maista. Liperin koulu järjestää leirikoulua Berliinissä saksaa lukeville oppilaille sekä vaihto-oppilasvierailuja. Liperin alakoulu on aloittamassa yhteistyötä Büchenin koulun kanssa.

Taulukko 23: Iltapäivätoiminnan oppilasmäärät kouluittain ja vuosiluokittain, 2018, Liperin kunta

Kolmiportainen tuki

Sekä varhaiskasvatuksessa ja siihen kuuluvassa esiopetuksessa, että perusopetuksessa toteutetaan lapsen yksilöllistä kasvun ja oppimisen tukea kolmiportaisen tuen mallin mukaisesti. Kaikki lapset kuuluvat lähtökohtaisesti **yleisen tuen** piiriin, joka edellyttää henkilöstöltä vahvaa perusosaamista, jatkuvaa havainnointia ja dokumentointia, lapsen yksilöllisen kasvun tuntemista sekä tarvittaessa varhaista puuttumista. Yleiseen tukeen sisältyvät leikki- ja oppimisympäristöjen suunnittelu yksilön ja ryhmän tarpeita vastaavaksi, erilaiset pedagogiset toimintamallit sekä tiivis yhteistyö huoltajien ja tarvittaessa muiden ammattilaisten kanssa. **Tehostetussa tuessa** käytetään samoja toimintatapoja, mutta tuen antaminen on suunnitelmallisempaa, sisältäen useampia tukimuotoja kuin yleisessä tuessa. Esi- ja perusopetuksessa laaditaan tehostetun tuen oppimissuunnitelma, varhaiskasvatuksessa tuen toteuttaminen kirjataan lapsen henkilökohtaiseen varhaiskasvatussuunnitelmaan eli vasuun. **Erityinen tuki**

on säännöllistä, intensiivistä ja pitkäkestoista. Esi- ja perusopetuksessa laaditaan erityisen tuen oppilaalle henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma, HOJKS. Kaikilla tuen portailla lapsen tuki voi muuttua tarvittaessa molempiin suuntiin yksilöllisen kasvun, kehityksen ja oppimisen mukaan. Tuen tarvetta ja sen riittävyttä arvioidaan säännöllisesti yhteistyössä lapsen ja tämän huoltajien kanssa sekä tarvittaessa moniammatillisesti. Tuen järjestämistä kuvataan tarkemmin Liperin kunnan tuen käsikirjassa.

Honkalammen koulu, Siikasalmen kristillinen koulu ja sairaalakoulu

Liperissä on mahdollista suorittaa esi- ja perusopetusta yksityisessä Siikasalmen kristillisessä koulussa tai Siun soten ylläpitämässä Honkalammen koulussa. Siikasalmen kristillinen koulu on Suomen Adventtikirkon ylläpitämä yksityinen koulu, jonka arvomaailma perustuu kristillisiin arvoihin. Koulu on avoin kaikille uskontokunnasta riippumatta. 0.–6.-luokkalaisten opetus järjestetään yhdysluokkaopetuksena. Honkalammen koulu tarjoaa esi-, perus- ja lisäopetusta vaativaa erityistä tukea tarvitseville oppilaille, kuten heille, joilla on vaikea vamma tai autismi sekä psykososiaalista tukea tarvitseville lapsille ja nuorille. Honkalammen koulussa on viisi kuuden oppilaan erityisluokkaa sekä hoito- ja kuntoutuslasten luokka. Erityisistä syistä johtuen opetusta voidaan järjestää Honkalammen toimesta päiväkodeissa ja oppilaiden kotona. Koulu järjestää aamu- ja iltapäivätoimintaa sitä tarvitseville oppilaille. Siikasalmen ja Honkalammen kouluissa voi olla oppilaita myös Liperin kunnan ulkopuolelta.

Lapsen sairastuessa tai vaikeassa elämäntilanteessa esi- ja perusopetusta voidaan järjestää sairaalaopetuksessa. Sairaalaopetusyksikkö sijaitsee Pohjois-Karjalan keskussairaalan tiloissa ja siellä tapahtuvasta opetuksesta vastaa Joensuun kaupungin Nepenmäen koulu. Sairaalaopetuksen aikana lapsi säilyy oman esiopetus- tai kouluryhmänsä oppilaana ja noudattaa sen opetussuunnitelmaa tai vaihtoehtoisesti Joensuun seudun yhteistä opetussuunnitelmaa. Sairaalakoulu tekee tiivistä yhteistyötä lapsen oman koulun kanssa.

Toisen asteen oppilaitokset ja korkeakoulut

Liperiläiset nuoret hakeutuvat peruskoulun jälkeen pääsääntöisesti opiskelemaan lähikuntiin, useimmiten Joensuuhun tai Outokumpuun. Ammattiopisto Riveria järjestää toisen asteen koulutusta usealla eri alalla sekä lisäksi ammatilliseen koulutukseen valmentavaa koulutusta Pohjois-Karjalan alueella. Lisäksi maakunnasta löytyy muitakin ammattioppilaitoksia sekä lukioita. Jatko-opintomahdollisuuksia korkeakoulussa tarjoavat Karelia ammattikorkeakoulu sekä Itä-Suomen yliopisto. Liperin kunnan alueella toimii Hengitysliitto ry:n omistama ammatillinen erityisammattioppilaitos Luovi. Erityisen koulutustehtävän mukaisesti oppilaitos järjestää ammatillista erityisopetusta, erityisopetuksen yhteydessä annettavaa valmentavaa koulutusta sekä ammatillisen erityisopetuksen asiantuntijapalveluja koko Suomessa. Liperin kunnan alueella toimivassa Liperin yksikössä opiskelee vuosittain noin 180 erityistä tukea opinnoissaan tarvitsevaa nuorta ja aikuista. Liperin yksikköön kuuluvat myös Joensuun, Kuopion ja Lappeenrannan ja Imatran toimipisteet.

4.3. Oppilas- ja opiskelijahuolto

Koulutuksen järjestäjäkohtaisen opiskeluhuollon yleisestä suunnittelusta, kehittämisestä, ohjauksesta ja arvioinnista vastaa monialainen opiskeluhuollon ohjausryhmä. Ryhmässä on edustus esi- ja perusopetuksesta, kouluterveydenhuollosta, perhe- ja sosiaalipalveluista (oppilashuolto, varhainen tuki ja lastensuojelu) sekä ammattiopisto Luovista ja Siikasalmen kristillisestä koulusta. Terveystieteiden, kuraattorin ja psykologin palveluista Liperin kunnan alueella vastaa Siun sote. Kouluterveydenhuollon piirissä oli vuonna 2017 Liperin alueella yhteensä 1 363 oppilasta ja opiskelijaterveydenhuollon piirissä noin 180 oppilasta.

Yhteisöllisessä opiskeluhoultotyössä seurataan, arvioidaan ja kehitetään koulu yhteisön ja oppilas- tai opiskelijaryhmien hyvinvointia sekä huolehditaan koulu ympäristön terveellisyydestä, turvallisuudesta ja esteettömyydestä. Yhteisöllistä opiskeluhoultoa toteutetaan laaja-alaisesti opiskeluhoillon toimijoiden, oppilaiden tai opiskelijoiden, huoltajien sekä muiden lasten ja nuorten hyvinvointia edistävien viranomaisten ja toimijoiden kanssa. Oppilashuoltoryhmän kokoonpano on määritelty tarkemmin oppilas- ja opiskeluhoillon suunnitelmassa. Yhteisölliset oppilas- ja opiskelijahuoltoryhmät kokoontuvat noin neljästi lukuvuodessa.

Yksilöllinen opiskeluhoolto on lapsen tai nuoren oppimisen, psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä tukevaa toimintaa. Se kattaa koulu- ja opiskelijaterveydenhuollon, psykologi- ja kuraattoripalvelut, monialaiset yksilökohtaiset asiantuntijaryhmän tapaamiset sekä erityisoppilaitoksissa järjestettävät sosiaali- ja terveysterveystarvikkeet. Monialainen yksilökohtainen asiantuntijaryhmä kutsutaan koolle, kun herää huoli lapsen tai nuoren fyysisestä, psyykkisestä tai sosiaalisesta hyvinvoinnista. Oppilaalle tai opiskelijalle on järjestettävä mahdollisuus keskustella henkilökohtaisesti psykologin tai kuraattorin kanssa viimeistään seitsemäntenä työpäivänä yhteydenotosta. Terveystarvikkeiden vastaanotolle on tarvittaessa päästävä ilman ajanvarausta ja yhteys opiskeluterveydenhuoltoon on arkipäivänä saatava välittömästi hoidon tarpeen arviointia varten.

Terveystarvikkeiden vastaa hoitotyön asiantuntijana terveystarvikkeiden ja terveystarkastuksista. Terveystarvikkeiden työparina toimii koululääkäri. Terveystarvikkeiden osallistuu oppimisen, tunne-elämän ja käyttäytymisen ongelmien tunnistamiseen ja arvioimiseen yhteistyössä muun opiskeluhoiltohenkilöstön kanssa. Terveystarkastukset tehdään peruskoulussa jokaisella vuosiluokalla sekä toisella asteella ja korkeasteella 1. opiskeluvuotena. Laajat terveystarkastukset tehdään 1., 5. ja 8. luokilla ja huoltajan suostumuksella siihen sisältyy lastentarhanopettajan tai opettajan arvio lapsen selviytymisestä ja hyvinvoinnista. Huoltajilla on mahdollisuus osallistua kaikkiin oppilasta koskeviin tarkastuksiin ja yksilöllisiin palaveriin. Ikävuosittaisen terveystarkastusten lisäksi 18 vuotta täyttävien miesten tulee varata aika kutsuntatarkastukseen Puolustusvoimien esikunnan ohjeiden mukaisesti. Jos nuori ei ole varannut aikaa, terveystarvikkeiden huolehtii kutsumisesta. Kutsuntatarkastus kostuu terveystarvikkeiden ja lääkärin suorittamasta terveystarkastuksesta.

Kuraattori on esiopetusyksiköissä, kouluissa ja oppilaitoksissa työskentelevä sosiaalialan asiantuntija. Kuraattorin puoleen voi kääntyä, kun herää huoli oppilaan tai opiskelijan hyvinvoinnista. Kuraattori tukee keskustelemalla ja tarvittaessa ohjaamalla lasta, nuorta tai hänen läheisiään lisätuen piiriin. **Psykologi** tukee lapsen tai nuoren oppimista ja hyvinvointia sekä sosiaalisia ja psyykkisiä valmiuksia yhteistyössä läheisverkoston kanssa. Psykologi tekee arvioiteja ja tutkimuksia sekä ohjaa tarvittaessa jatkotutkimuksiin tai kuntoutukseen. Koulun ulkopuolisia oppilashuollon yhteistyötahoja ovat vapaa-aikapalvelut, lasten ja perheiden palvelut, seurakunnat, järjestöt, aamu- ja iltapäivätoiminta, kerhot, vanhempainneuvostot, poliisi- ja pelastuslaitos sekä erikoissairaanhoido. Opetuksen tukitoimien järjestäminen ei ole oppilashuoltota. Perusopetuslain edellyttämän kolmiportaisen tuen järjestämiseen liittyvät asiakirjat esi- ja perusopetuksessa käsitellään yksikkökohtaisessa monialaisessa pedagogisessa tukiryhmässä (PTR).

Kouluterveydenhoitajat keskustelevaltu nuorten kanssa päihteistä ja mielenterveydestä terveystarkastusten yhteydessä. Kahdeksannen luokan laajassa terveystarkastuksessa nuori täyttää nuorten päihdemittari- sekä mielialakysely-lomakkeen. Lukuvuonna 2018–2019 käynnistyy kouluterveydenhuollossa digitaalinen **Huolet hallintaan** –hoito-ohjelma, johon voivat osallistua kaikki 4. ja 6. luokkalaiset pohjoiskarjalaiset lapset. Ahdistuneisuutta mittaavan seulan ylittäessä riskirajan, perheelle tarjotaan mahdollisuutta osallistua Turun yliopiston lastenpsykiatrian yksikön APEX-hankkeen tutkimusohjelmaan. 9-viikkoiseen hoito-ohjelmaan sisältyy digitaalisen valmennusohjelman lisäksi viikoittainen puhelinkontakti. Ohjelmalla pyritään saamaan ahdistushäiriöistä kärsivät lapset hoidon ja tuen piiriin. Siun sote kehittää myös lasten- ja nuorisopsykiatrian ja perustason työntekijöiden välistä yhteistyötä mahdollistamaan lasten ja nuorten

mielenterveysongelmien ennaltaehkäisyn ja varhaisen puuttumisen. Syksystä 2018 lähtien neuvolan, kouluterveydenhuollon ja terveysasemien työntekijöillä on ollut mahdollisuus käyttää lastenpsykiatrin tai hyvinvointisairaanhoitajan puhelinkonsultaatioaikoja haastavien tilanteiden ratkaisemiseksi.

4.4. Mielenterveys- ja päihdepalvelut sekä elämänhallintaan liittyvät palvelut

Lapsiperheiden vanhemmat saavat mielenterveys- ja päihdeongelmiinsa apua perhekeskuksen mielenterveys- ja päihdepalveluista. Palvelutarpeen arviointia ja palvelusuunnittelua tehdään tarvittaessa monialaisesti ja kuntouttavaan päihdelaitoshoitoon pääsee tarvittaessa hyvinkin nopeasti. Vuoden 2015 alusta myös 16–18-vuotiaiden mielenterveys- ja päihdepalvelut ovat kuuluneet perhekeskuksen tehtäviin yhdessä aikuisten mielenterveys- ja päihdepalvelujen kanssa. Liperin mielenterveyspalveluissa oli noin kymmenen 14–18-vuotiaasta asiakasta vuonna 2018. Mielenterveyspalveluihin kuuluu sairaanhoitajan vastaanotto kirkonkylällä ja Ylämyllyllä, kotiin tehtävä psykiatrinen kuntoutustyö, ryhmätoiminta sekä päihdetyöntekijän, asumisen koordinaattorin, psykologin ja psykiatrin palvelut. Lisäksi 13–18-vuotiaita palvelee koko maakunnan yhteinen **Nuorisoasema**, joka sijaitsee Joensuun keskustassa. Nuorisoasema tarjoaa tukea elämänhallintaan ja arjen sujumiseen, ihmissuhde- ja vuorovaikutusasioihin, kasvuun ja kehitykseen liittyviin haasteisiin, mielenterveydellisiin asioihin, päihde- ja riippuvuusasioihin, kuntoutus- ja terapiatarpeen arviointiin sekä sopivien ja tarpeenmukaisten palvelujen löytämiseen. Nuorisoasemalla työskentelee sosiaaliohjaaja, sairaanhoitaja sekä osa-aikainen lastenpsykiatrian erikoislääkäri. Keväällä 2018 on aloittanut toimintansa internet-pohjainen nuorille suunnattu **Onks tää normaalia** –chat, jossa voi täyttää huolitestin. Sivustolta saa tietoa mielenterveyteen liittyvistä asioista, neuvoja nuoria askarruttaviin tilanteisiin, keskusteluapua sekä tietoa siitä, mihin nuori voi omassa tilanteessaan ottaa yhteyttä. Palvelua tarjotaan Siun soten alueella sekä suomeksi että venäjäksi.

Vaikeat elämäntilanteet voivat olla joskus osa lasten ja heidän perheidensä elämää. Perhettä saattaa kohdata työttömyys, sairaus, ylivelkaantuminen, parisuhteen päätyminen tai liiallinen päihteiden käyttö, jotka aiheuttavat taloudellisten huolien lisäksi myös muita erilaisia ongelmia. **Aikuissosiaalityön** tavoitteena on auttaa ja tukea asiakkaita elämän eri tilanteissa sekä ehkäistä asiakkaiden syrjäytymistä. Aikuissosiaalityö on monialaista yhteistyötä asiakkaan ja eri toimijoiden kesken. Perheillä on mahdollisuus saada tukea ja neuvontaa sekä palveluohjausta aikuissosiaalityön ammattilaisilta. Toimeentulotuki on osa toimeentuloturva, jonka avulla perheen ja yksilön toimeentulo turvataan silloin, kun henkilön tai perheen tulot eivät riitä. Toimeentulotuki on viimesijainen tuki ja ennen sen myöntämistä selvitetään perheen muut ensisijaiset tulonlähteet. Toimeentulotuki haetaan ja myönnetään Kelasta. Tämän lisäksi on mahdollista hakea ennaltaehkäisevää tai täydentävää toimeentulotukea aikuissosiaalityöstä. Liperin kunnan aikuissosiaalityöstä vastaa Siun sote. Sosiaaliohjaajan vastuulla ovat työllisyyteen ja kuntouttavaan työtoimintaan liittyvät asiat, kun taas sosiaalityöntekijä huolehtii sosiaalihuoltolain (1301/2014, 8 §) mukaisesta erityisen tuen tarpeessa olevien ihmisten sosiaalityöstä. Sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja huolehtivat yhdessä asiakkaiden kokonaistilanteiden kartoittamisesta, palvelutarpeen arviosta, palvelusuunnittelusta sekä asiakasprosessien eteenpäin viemisestä. Tehtäviin kuuluvat myös asiakkaan ongelmien tunnistaminen, itsenäisen selviytymisen arviointi ja tukitoimien järjestäminen. Palvelusihteerien tehtävät liittyvät toimeentulotukihakemusten käsittelyyn ja päätöksentekoon. Aikuissosiaalityössä tehdään tiivistä yhteistyötä myös lasten- ja perheiden palvelujen sekä mielenterveys- ja päihdepalvelujen kanssa. Monialaisen yhteistyön tavoitteena on vahvistaa perheen toimintakykyä ja ehkäistä sosiaalisten ongelmien syntyä. Lasten perheen voimavaroja pyritään vahvistamaan ja löytämään yhdessä vaihtoehtoja perheen elämäntilanteen parantamiseksi.

Liperi on mukana Joensuun seudun **Marak** -työryhmässä. Marak - eli moniammatillinen riskinarviointikokous - on työskentelymalli, jonka avulla asiakkaan on mahdollista päästä irti parisuhdeväkivallan kierteestä. Marakin tavoitteena on helpottaa avun saantia sekä antaa väkivaltaa tai sen

uhkaa kokeneille neuvoja turvallisuuden parantamiseksi. Kuka tahansa sosiaali- tai terveydenhuollon viranomainen voi ohjata asiakkaan palvelun piiriin täyttämällä asiakkaan kanssa riskinarvioinnin lomakkeen. Riskinarvioinnin tarkoituksena on kartoittaa asiakkaan kokemus väkivallasta sekä väkivallan uusiutumisen riski. Varsinainen työskentely käynnistyy vain asiakkaan suostumuksella. Marak –työryhmään kuuluvat edustajat turvakodista, lastensuojelusta, aikuissoosiaalityöstä, Kriisikeskuksesta, Rikosuhripäivystyksestä, poliisista, Perheasiainneuvottelukeskuksesta, aikuispsykiatrian tehostetun avohoidon työryhmästä, yhteispäivystyksestä, päihdepalvelukeskukselta sekä sosiaalipäivystyksestä. Asiakkaita ohjautuu Marak – työryhmään vuosittain noin 15-30 henkeä, joista suurin osa turvakodin tai aikuispsykiatrian tehostetun avohoidon työryhmän kautta. Työryhmä kokoontuu pääsääntöisesti 11 kertaa vuodessa.

Lyhytkestoista **kriisiapua** erilaisiin elämäntilanteisiin saa veloituksetta Pohjois-Karjalan kriisikeskukselta. Kriisikeskuksella työskentelee tehtävään koulutettuja ammattihenkilöitä sekä puhelinauttamiseen koulutettuja vapaaehtoisia tukihenkilöitä. Kriisiapua voi saada joko kasvokkain tai verkon välityksellä. Viranomaiset ohjaavat kriisityötä akuutisti tarvitsevat Pohjois-Karjalan keskussairaalan psykiatriseen päivystykseen. Lisäksi Liperin kunnassa toimii kriisityön ryhmä, johon kuuluu sosiaalialan ammattilaisia, seurakunnan työntekijöitä sekä eläkeläisjäsen. Kunnan kriisiryhmään saa yhteyden perheneuvolan ajanvarausnumeron kautta. Liperiläisiä palvelee myös Joensuun evankelisuterilaisen seurakunnan ylläpitämä Perheasiain neuvottelukeskus, josta saa apua parisuhdekriiseihin. Perheasiain neuvottelukeskuksen palvelu on maksutonta. Avioerotilanteissa perheitä palvelee Siun soten **lastenvalvoja**. Lastenvalvojan luona voidaan laatia elatussopimuksia sekä huolto- ja tapaamissopimuksia.

Ohjaamo on alle 30-vuotiaille nuorille tarkoitettu asiointipiste, jossa voi saada apua työhön, koulutukseen tai arkeen liittyvissä asioissa. Liperin Ohjaamo toimii Ylämyllyllä ja kirkonkylällä. Ohjaamoon voi varata ajan tai mennä ilman ajanvarausta. Nuoren ei tarvitse Ohjaamoon hakeutuessaan tietää, mitä palveluja hän tarvitsee. Työntekijä auttaa ja ohjaa nuoren tarvittavien palvelujen ääreen. Ohjaamossa kävi 70 asiakasta vuoden 2017 aikana. **Etsivä nuorisotyö** on erityisnuorisotyötä, jonka kohderyhmänä ovat 15–29-vuotiaat nuoret. Etsivä nuorisotyöntekijä ohjaa palvelujen pariin niitä nuoria, jotka ovat ilman koulu- tai työpaikkaa. Etsivästä nuorisotyöstä saa tukea myös yleisiin elämänhallintaan liittyviin ongelmiin. Palvelu on nuorille vapaaehtoista ja perustuu ensisijaisesti nuoren omaan arvioon tuen tarpeesta. Etsivä nuorisotyö tavoitti vuonna 2017 yhteensä 75 nuorta, joista 56,0 % oli poikia. Suurin osa nuorista (60,0 %) oli 16–19-vuotiaita. 9 nuorta (12,0 %) oli alle 16 ja 21 nuorta (28,0 %) 20 vuotta täyttäneitä. Lähes puolet nuorista (47,0 %) ohjautui etsivän nuorisotyön asiakkuuteen oppilaitoksen kautta. Lisäksi palveluun ohjaututtiin sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen, nuorisotyön, työ- ja elinkeinohallinnon tai Puolustusvoimien kautta, tai suoraan läheisen tai nuoren itsensä ilmoittamana. 39,0 % nuorista oli niin sanottuja koulupudokkaita eli heidän perus- tai jatko-opintonsa olivat keskeytyneet. Kaikki tavoitetut nuoret tulivat palveluiksi eli ohjatuksi johonkin toimenpiteeseen. Toimenpiteitä ovat muun muassa opiskelupaikan hakeminen, opintojen aloittaminen tai jatkaminen, työpajaan tai avoimille työmarkkinoille ohjautuminen, työttömäksi ilmoittautuminen, kuntouttava työtoiminta, mielenterveyspalvelut ja päihdekuntoutus. Yksikään nuori ei kokonaan kieltäytynyt toimenpiteistä, mutta kolme nuorta keskeytti vähintään yhden toimenpiteen. Toimenpiteeseen sijoittuminen tapahtui keskimäärin puolen vuoden kuluessa asiakkuuden alkamisesta. Asiakasmäärä on kasvanut vuoden 2018 aikana.

Joensuussa toimii koko maakuntaa palveleva poliisin **Ankkuri-ryhmä**, joka tekee ennaltaehkäisevää työtä nuorten rikoksenteleijöiden sekä heidän perheidensä kanssa. Ankkurissa työskentelevät konstaapelien lisäksi sosiaaliohjaaja ja erityisnuorisotyöntekijä, ja yhteistyötä tehdään moniammatillisesti. Toiminnan ajatuksena on, että varhaisella ja nopealla puuttumisella lasten ja nuorten tekemiin rikoksiin voidaan estää rikoskierteen syntyminen ja sitä kautta nuorten syrjäytyminen yhteiskunnasta. Ankkuri paitsi puuttuu lasten ja nuorten tekemiin rikoksiin, myös ohjaa heidät pitkäkestoisen tuen ja asiakkuuden piiriin. Ehdollisesti

tuomittujen nuorten valvonta tapahtuu Ankkurin toimesta, jotta asioiden hoito tapahtuu tuttujen aikuisten kanssa. Nuoret pyritään ohjaamaan tavanomaisiin vapaa-ajan toimintoihin, esimerkiksi nuorisotyön piiriin.

Työllisyys- ja asumispalvelut

Nuorisotakuun alla oleva koulutustakuu toteutuu Liperin kunnassa hyvin perusasteen päättävien osalta. Nuorisotakuu tarkoittaa, että jokaiselle alle 25-vuotiaalle nuorelle ja alle 30-vuotiaalle vastavalmistuneelle tarjotaan työ-, työkokeilu- opiskelu, työpaja- tai kuntoutuspaikka viimeistään kolmen kuukauden kuluessa työttömäksi ilmoittautumisesta. Oppilaanohjaajat yhdessä etsivän nuorisotyöntekijän kanssa huolehtivat nuorten jälkihajauksesta ja tuesta lisähakujen tekemiseen. Viime vuosina kaikki liperiläiset perusasteen päättäneet nuoret ovat saaneet toisen asteen tai valmentavan koulutuspaikan. TE –toimisto tarjoaa nuorille apua työhakemusten tekemisessä ja työhaastatteluun valmistautumisessa. Asiantuntijat auttavat ura- ja ammatinvalinnassa sekä psykologit ammatinvalintaan, työhön tai koulutukseen liittyvissä kysymyksissä. Nuorelle voidaan osana TE-toimiston palveluja järjestää soveltuvuudesta, työkokeilu, rekrytointikokeilu, koulutuskokeilu, uravalmennus, työhönvalmennus tai asiantuntija-arviointi.

Kunta järjestää nuorille **työpajatoimintaa** ostopalveluna Joensuun Nuorisoverstas ry:ltä. Paikkoja Nuorisoverstaalle on 14 ja työpajan kesto on 3 kuukautta kerrallaan. Lisäksi kunnan omalla työpajalla toimii nuorten ryhmä. Työpajatoimintaa säätelee nuorisolaki (1285/2016), jonka 13 §:n mukaan työpajatoiminnan tarkoituksena on lisätä nuoren valmiuksia päästä koulutukseen, työmarkkinoille tai muun tarvitsemansa palvelun pariin. Nuorten työllistymisasiointia hoidetaan kunnassa moniammatillisesti. Yhteistyö on tiivistä TE-palvelujen, Siun Soten toimijoiden ja Kelan kesken. Kunnassa kokoontuu säännöllisesti monialaisen yhteispalvelun (TYP) kautta monialainen työryhmä sekä Ohjaamon alaisuudessa erityisesti nuoria koskeva asiakastyöryhmä. Liperin kunta on sitoutunut olemaan mukana Pohjois-Karjalan sosiaaliturvayhdistyksen käynnistämässä Tarmo –työllisyshankkeessa alkaen vuodesta 2019.

Työttömille tarjotaan mahdollisuus **terveystarkastukseen** omalla terveysasemalla. Tarkastukseen voi mennä lähetteellä TE-palvelujen, kunnan työllisyyspalvelujen, sosiaalityön, Kelan tai monialaisen yhteispalvelu TYP:n kautta. Työtön henkilö voi hakeutua tarkastukseen myös itse. Terveystarkastuksen tavoitteena on tunnistaa työkyvyn esteitä, edistää terveydentilaa sekä tukea henkistä hyvinvointia ja elämänhallintaa. **Asumispalveluja** järjestetään henkilöille, jotka erityisestä syystä tarvitsevat apua tai tukea asumisessaan tai asumisensa järjestämisessä. Palvelutarpeen arviosta vastaa aina sosiaalityöntekijä yhdessä nuoren sekä tämän läheis- ja asiantuntijaverkoston kanssa. Tuettu asuminen on palvelumuoto, jota käytetään tukimuotona muun muassa lastensuojelun jälkihuollossa oleville nuorille, päihde- ja mielenterveyskuntoutujille sekä nuorille, joilla on lievä kehitysvamma tai autismin kirjoon kuuluva oireyhtymä. Tuetussa asumisessa palvelut muodostavat palvelukokonaisuuden, joka muodostetaan yksilöllisesti nuoren tarpeiden mukaisesti.

4.5. Kulttuuri-, liikunta- ja vapaa-ajan palvelut

Kulttuurikasvatusta ja –tapahtumia järjestetään lapsille ja nuorille yhteistyössä varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen kanssa. Toimintaa ohjaa yhteinen **kulttuurikasvatussuunnitelma**. Suunnitelmaa päivitetään kuulemalla lapsia, nuoria ja vanhempia joka vuosi varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa, jonka jälkeen kulttuurikasvatuksen ohjausryhmä laatii vuosikohtaiset tavoitteet ja suunnitelman. Yhteinen kulttuurikasvatussuunnitelma takaa monipuolisen kulttuurin tarjonnan. Suunnitelmassa on huomioitu kunnan museot, kirjastot, kulttuuriyhdistykset, arkkitehtuuri, käsityötaide, kirjallisuus, ympäristökasvatus, monikulttuuriset toimijat sekä yhteiset tapahtumat ja juhlapäivät. Liperi on mukana Pohjois-Karjalan lastenkulttuuriverkoston toiminnassa. **Kirjastot** toimivat avoimina tiloina kuntalaisille kohtaamisia mahdollistaen. Liperin alueella toimii kolme kirjastoa, yksi jokaisessa taajamassa. Kirjastot ovat osa Pohjois-Karjalan alueen Vaara-kirjastoja. Liperin alueella kulkee myös kirjastoauto, joka kiertää säännöllisesti

päiväkodeilla ja kouluilla. Kirjasto mahdollistaa lasten ja nuorten omaehtoisen lukuharrastuksen sekä tarjoaa toimintaa muun muassa satutuntien muodossa. Kirjastot tekevät aktiivista yhteistyötä varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen kanssa.

Harrastustoimintaa lapsille, nuorille ja perheille löytyy Liperin kunnan alueelta laajasti. Joensuun seudun kansalaisopisto järjestää Liperissä muun muassa kuvataiteen perusopetusta, käsityökerhoa sekä vanhempi-lapsi-liikuntaa. Liperin alueella toimii useita urheilu- ja harrasteseuroja sekä seurakuntia, jotka tarjoavat lapsille ja nuorille toimintaa joko ikäseurassa tai yhdessä aikuisen kanssa. Tarjontaa on erilaisista liikuntalajeista näyttämötaiteeseen ja musiikkiin. Työkäiset voivat varata ajan kunnan omalle **erityisliikunnanohjaajalle** liikuntaneuvontaan tai hyödyntää kunnan liikuntaryhmiä. Palvelua voi hyödyntää esimerkiksi raskaana ollessa. Raskaana olevan hyvä fyysinen kunto tukee sikiön terveyttä (ks. esim. Luoto 2013) ja vanhempien fyysisen aktiivisuuden ajatellaan myös myöhemmin tukevan koko perheen terveellisiä elintapoja ja täten lasten painon suotuisaa kehitystä. Kunnan ylläpitämä maksuton kuntosali löytyy joka taajamasta, ja Viinijärven nuorisotalon yhteydessä on erikseen varattava sali ryhmien käyttöön. Kunnan ylläpitämiä uimarantoja on viisi, joiden lisäksi kyläyhteisöt ylläpitävät omia uimapaikkojaan. Kunnan vapaa-aikapalvelut lainaavat retkeily- sekä äänentoistovälineitä kuntalaisille maksutta.

Liperin kaunis **luonto** tarjoaa hyvät puitteet retkeilyyn ja liikuntaan. Pärnävaaran ulkoilualue Ylämyllyllä tarjoaa mahdollisuuksia muun muassa maastohiihtoon, rullaluisteluun, rullahiihtoon, suunnistukseen, lumikenkäilyyn sekä patikointiin. Merkittyjä retkeilyreittejä eri puolilta kuntaa löytyy yhteensä seitsemän. Hiihtolatuja on Pärnävaaran alueen lisäksi yhteensä 15, joista neljä on valaistuja. Lähiliikuntapaikkoja löytyy Ylämyllyn alueelta viisi ja kirkonkylältä kaksi. Leikkikenttiä on Ylämyllyn alueella 12, Viinijärvellä yksi ja kirkonkylällä viisi. Urheilukenttiä on tasaisesti koko kunnassa: kolme pesäpallokenttää, neljä tenniskenttää, yhdeksän pallokenttää ja kolme yleisurheilukenttää. Frisbeegolf –ratoja on viisi. Kirkonkylällä Nopsakin lähiliikuntapaikalla on skeittiparkki ja Ylämyllyn monitoimitalon pihapiiristä löytyy graffitiseinä. Tarkemmat tiedot kunnan lähiliikuntapaikoista löytyvät kunnan verkkosivuilta.

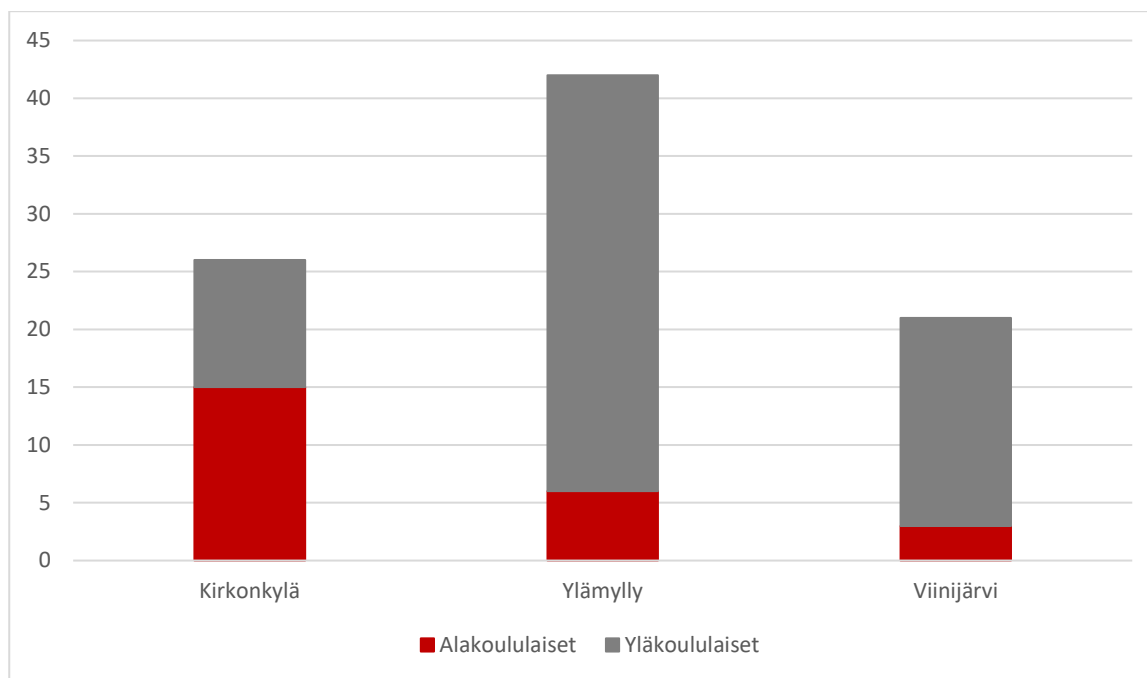
Järjestöt ja seurakunnat järjestävät harrastustoiminnan lisäksi muun muassa vertaistukitoimintaa, lastenhoitoapua, leirejä sekä erilaisia tapahtumia. Mannerheimin Lastensuojeluliiton perhekahvila toimii viikoittain jokaisessa taajamassa tarjoten tukea vanhemmuuteen ja lapsiperheiden arkeen. Järjestöt tekevät sekä keskenään että kunnan ja Siun soten kanssa tiivistä yhteistyötä. Yhdessä järjestetään esimerkiksi lasten ja ikäihmisten yhteistä Terhokerhoa. Jatkossa yhteistyö tiivistyy ja vertaistuki- sekä harrastustoiminnan tarjonta tulee helpommin saavutettavaksi uuden **kohtaamispaikka** –toiminnan käynnistymisen myötä. Toiminta on osa hallituksen Lapsi- ja perhepalvelujen kärkihanketta (LAPE) ja käynnistyy vuoden 2018 loppuun mennessä. Kohtaamispaikassa toimivat yhteistyössä perheet, kunta, Siun sote, seurakunnat sekä kolmannen sektorin toimijat. Kohtaamispaikka tulee ensin sijoittumaan Ylämyllyn monitoimitalolle ja laajenee myöhemmin muihin taajamiin. **Evangelisluterilaisen seurakunnan** nuorisotyöhön lukeutuu rippikoulutyö, joka tavoittaa yli 90 % ikäluokasta. Muita nuoristyön palveluja ovat isokoulutus, nuorten illat, nuorten retket sekä pelitapahtumat. Varhaisnuorisotyönä seurakunta tarjoaa kerho- ja leiritoimintaa sekä lapsityönä kerho- ja leiritoimintaa, pyhäkouluja, perhekerhoja, kuorotoimintaa, vauva-äiti-toimintaa sekä kasteiden toimituksia. Seurakunnan diakoniatyö tarjoaa apua perheiden arkeen jalkautuvan työn muodossa sekä järjestää toiminnallista tekemistä perheille. Lisäksi seurakunnat tekevät tiivistä yhteistyötä koulujen ja oppilaitosten kanssa. Liperin partiotoiminta on evangelisluterilaisen seurakunnan järjestämää.

Nuorisotyö

Nuorisotyö Liperin kunnassa on moniulotteinen kokonaisuus, joka sisältää nuorisotilatoiminnan, koulunuorisotyön, nuorisoneuvoston toiminnan, etsivän nuorisotyön, kansainvälisen nuorisotyön sekä erilaisia leirejä, retkiä ja tapahtumia. Nuorisoneuvosto osallistuu kunnalliseen vaikuttamiseen sekä lisäksi

järjestää erilaisia tapahtumia. Nuorisoneuvoston ohjaavana työntekijänä toimii kunnan vapaa-aikaohjaaja. **Koulunuorisotyön** tavoitteena on lisätä nuorten aktiivisuutta koululla ja ohjata nuoria muihin kunnan nuorisopalveluihin. Liperin koululla työskentelee vapaa-aikaohjaaja kahtena päivänä viikossa. Vapaa-aikaohjaaja järjestää koululla oppitunteja muun muassa päihdekasvatukseen, ryhmäytyksiin ja peruskoulun päättämiseen liittyen, sekä erilaisia tapahtumia.

Kunnan ylläpitämät **nuorisotilat** sijaitsevat kaikissa kolmessa taajamassa Kirkonkylällä, Ylämyllyllä ja Viinijärvellä. Nuorisotilat tarjoavat avointa nuorisotalotoimintaa, kerhotoimintoja, retkiä ja aktiviteetteja koulujen loma-aikoina. Jokainen nuorisotila on tällä hetkellä avoinna kolmena iltana viikossa ja Ylämyllyn nuorisotila lisäksi joka toinen viikko lauantaisin. Nuorisotilat ovat avoinna alkuillasta 4.–6.-luokkalaisille (kirkonkylällä 5.–6.-luokkalaisille) ja illalla 13–25-vuotiaille nuorille. Alakoululaisille tarkoitettuina aikoina kävijöitä oli vuonna 2017 keskimäärin Ylämyllyllä 6, Viinijärvellä 3 ja kirkonkylällä 15 lasta per kerta. Nuorille tarkoitettuina aikoina Ylämyllyn nuorisotalolla oli kävijöitä keskimäärin 36, Viinijärvellä 18 ja kirkonkylällä 11 nuorta illassa. (ks. taulukko 24.) Liperin kunta osallistuu vuosittain kansainväliseen nuorten tapaamiseen EU:n Erasmus+ -ohjelman rahoituksella. Tapaaminen on järjestetty Liperissä vuosina 2010 ja 2016. Kunnalla on projektissa yhteensä viisi kumppanuusorganisaatiota Tanskassa, Virossa, Liettuassa, Armeniassa ja Venäjällä.

Taulukko 24: Nuorisotilojen kävijämäärät (henkilöä keskimäärin /ilta), Liperi, 2017 (vapaa-aikapalvelujen tilasto)

4.6. Kiinteistöjenhoito, siivouspalvelut sekä ruokapalvelut

Kunnan **kiinteistöjenhoito** on vastuussa siitä, että lasten ja nuorten käyttämät toimintatilat ovat käyttökuntoiset. Kiinteistöjenhoito vastaa toimintatilojen fyysisestä turvallisuudesta mukaan lukien rakenteiden tekninen kunto, sähköturvallisuus ja sisäilman laadun varmistaminen. **Siivouspalveluiden** ammattilaiset takaavat toiminnallaan sen, että toimintatilojen puhtaus ja hygienia ovat määräysten mukaisella tasolla. Erityisesti päiväkodeissa ja kouluissa pintojen tarkka puhdistaminen on tärkeää tartuntatautien leviämisen kannalta. Päiväkotien ja koulujen henkilökunnalla on myös oma vastuunsa siisteyden ylläpitämisessä sekä yksiköiden esimiehillä puhtautta edistävien materiaalien hankinnoissa.

Ruokapalvelujen merkitys lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistäjänä on korostunut viime vuosina uusien ruokailusuositusten julkaisun myötä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen lapsiperheiden ruokasuositukset

(THL 2016) sekä varhaiskasvatuksen ruokailusuositukset (VRN 2018) ohjaavat päiväkotij- ja kouluruoan ravintoainesisältöjä. Liperin ruokapalvelut ovat tehneet aktiivisesti yhteistyötä varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen kanssa ruokailun kehittämiseksi ja kehittämistyö jatkuu edelleen. Ruokapalvelujen tuottaman laadukkaan ruoan lisäksi tärkeää on huomioida ruokailutilanteen henkinen ilmapiiri, ruokailutilojen fyysiset olosuhteet sekä ruokaan liittyvä asennekasvatus kaikessa toiminnassa. Liperissä suositetaan lähellä tuotettua ruokaa sekä kunnioitetaan pohjoiskarjalaisia ruokaperinteitä.

4.7. Kuntoutus- ja vammaispalvelut sekä erikoissairaanhoido

Siun soten **kuntoutuspalvelut** sisältävät tutkimusta, ohjausta ja terapiaa. Kuntoutuksella pyritään parantamaan tai ylläpitämään lapsen, nuoren tai perheen toimintakykyä, elämäntilanteen hallintaa ja itsenäistä suoriutumista päivittäisissä toiminnoissa. Kuntoutuspalveluihin kuuluvat muun muassa toimintaterapia, fysioterapia, puheterapia sekä apuvälinepalvelut. Lasten **toimintaterapiaa** tarjotaan pääsääntöisesti 3-7 -vuotiaille lapsille ja heidän perheilleen. Toimintaterapia on maksutonta ja alkukartoitukseen voi hakeutua ilman lähetettä. Kartoituksessa tärkeää on vanhempien sekä varhaiskasvatuksen tai koulun näkemys lapsesta ja mahdolliset huolen aiheet. Toimintaterapeutin arviointi sisältää 1-5 käyntiä, joiden aikana arvioidaan muun muassa käden taitoja, kehon hallintaa, näönvaraista hahmottamista, aistisäättelyä ja leikkiä. Arvioinnissa mietitään keinoja lapsen kehityksen tukemiseen kodin ja varhaiskasvatuksen tai koulun arjessa sekä jatkotyöskentelyn tarpeita. Arviointikäyntejä voidaan tehdä vastaanoton lisäksi päiväkodissa tai koulussa. Arvioinnin pohjalta suunniteltujen terapiajaksojen tavoite on tukea arjessa harjoittelua. Terapiajakso voi toteutua yksilö-, ryhmä- tai ohjauksikäynteinä yhdessä perheen kanssa laadittujen tavoitteiden mukaisesti. Lisäksi terapeutit antavat konsultaatiokäynneillä tietoa ja vinkkejä päiväkotiin, kouluun tai muille lasten ja perheiden kanssa työskenteleville tahoille. Terveysasemien **fysioterapeutit** antavat tarvittaessa lapsille ja nuorille yksittäistä ohjausta ja tekevät arvioita tuki- ja liikuntaelinoireiden vuoksi. Pidempään kestävää kuntoutusta tarjotaan lapsille ja nuorille, joilla on liikunnallisen kehityksen viivettä, haittaavia ja pitkäaikaisia tuki- tai liikuntaelinongelmia, tai jokin pitkäaikainen sairaus tai vamma. Ohjauksessa huomioidaan myös vanhempien ja muiden lasta tai nuorta hoitavien ja kasvattavien aikuisten ohjauksen tarve.

Puheterapia sisältää puheen, kielen, kommunikoinnin, äänen sekä nielemisen häiriöiden ennaltaehkäisyn, varhaisen toteamisen, tutkimisen ja kuntoutuksen. Puheterapia toteutetaan aina yhteistyössä perheen kanssa ja kotiharjoittelu on oleellinen osa puheterapiaa. Tarvittaessa puheterapeutti voi tehdä yhteistyötä muiden ammattiryhmien kanssa ja ohjata perheen muihin kuntoutumista tukeviin palveluihin. Perhe voi hakeutua puheterapia-arvioon joko suoraan tai neuvolan tai varhaiskasvatuksen avulla. Erikoissairaanhoidon puheterapiaan vaaditaan lääkärin lähete. Erikoissairaanhoidon puheterapiaa toteutetaan lapsen yksilöllisten tarpeiden mukaan joko korva-, nenä- ja kurkkutautien poliklinikalla tai neurologian poliklinikalla. Puheterapeutin kuntoutukseen kuuluu terapian ohella omaisten ja lähiympäristön ohjaus.

Vammaispalveluilla pyritään järjestämään niille lapsille ja nuorille, joilla on vamma sekä heidän perheilleen tasavertaiset mahdollisuudet elämiseen taloudellisesta ja sosiaalisesta asemasta riippumatta. Kaikkien asiakkaiden palvelut pyritään järjestämään ensisijaisesti kunnan ja Siun soten normaalipalvelujen avulla. Normaalipalvelujen ollessa riittämättömiä tai soveltumattomia voidaan käyttää myös vammaispalvelulain tai kehitysvammalain mukaisia erityispalveluja. Vammaispalvelut Liperin kuntaan tuottaa Siun sote. Vammaissosiaalityötä ja -ohjausta tehdään johtavan sosiaalityöntekijän, vammaispalvelun palveluohjaajan ja sosiaaliohjaajan panoksella. Palvelujen ja tukitoimien kartoittamiseksi tehdään henkilökohtainen palveluntarvearvio ja palvelusuunnitelma. Ne laaditaan yhdessä lapsen, nuoren ja hänen perheensä kanssa. Vammaispalvelulain mukaisia palveluja ovat kuljetuspalvelut, henkilökohtainen apu, palveluasuminen,

päivätoiminta sekä asunnon muutostyöt ja asuntoon kuuluvat välineet ja laitteet. Lapsi tai nuori ja hänen perheensä voivat saada myös vammaispalveluna ohjausta kommunikointiin (AAC-ohjaus).

Kehitysvammaisten erityishuoltoon kuuluvia palveluja ovat muun muassa tutkimukset, terveydenhuolto, ohjaus, kuntoutus, työ- ja päivätoiminnan sekä asumisen järjestäminen, henkilökohtaisten apuneuvojen ja apuvälineiden järjestäminen, yksilöllinen hoito ja muu huolenpito, henkilön huoltajan tai muiden läheisten henkilöiden ohjaus ja neuvonta, tiedotustoiminta erityishuoltopalveluista, kehityshäiriöiden ehkäisy sekä muu vastaava erityishuollon toteuttamiseksi tarpeellinen toiminta. Vammaispalvelujen tehtävänä on tukea lasten ja nuorten perheiden arkielämää. Tilapäishoitoa pyritään järjestämään sellaisiin perheisiin, joissa lapsella on kehitysvamma. Tilapäishoidon avulla tuetaan perheen jaksamista vaativassa hoito- ja kasvatustehtävässä. Vammaispalvelut järjestävät lapsille, joilla on kehitysvamma, aamu- ja iltapäivähoitoa sekä tilapäishoitoa yhdessä kunnan hyvinvointipalvelujen kanssa. Aamu- ja iltapäivähoidon avulla tuetaan vanhempien työssäkäyntiä. Sosiaalihuoltolain (1301/2014, 14 §) mukaisesti omaishoidon tuen avulla pyritään mahdollistamaan sellaisten lasten ja nuorten kotona hoitaminen, joilla on jokin pitkäaikaissairaus tai vamma. Liperin kunnan alueella sijaitsee koko Pohjois-Karjalan maakunnan asukkaita palveleva Honkalampi-keskus, joka tarjoaa muun muassa laitoshoidon ja perusopetusta erityistä tukea tarvitseville lapsille ja nuorille. Liperiläistä erityishuollon asiakkuudessa oli 23 alaikäistä lasta vuonna 2018.

Lasten ja nuorten **erikoissairaanhoido** järjestetään Siun soten alueella Pohjois-Karjalan keskussairaalassa, jossa toimii lasten- ja nuortentautien poliklinikka ja vuodeosasto, lastenneurologinen poliklinikka ja päiväosasto, vastasyntyneiden teho- ja valvontaosasto sekä lasten- ja nuorisopsykiatrian osastot poliklinikkoineen. Myös aikuisten vuodeosastojen henkilökunta tarjoaa apua, tukea ja palveluohjausta koko perheen asioissa ja henkilökuntaa on viime vuosina koulutettu Lapset puheeksi –menetelmän käyttöön. Lapset huomioidaan erityisesti vanhemman tai läheisen vakavan sairauden kohdatessa perhettä sekä läheisen saattohoidossa. Akuuteissa terveydellisissä haasteissa, sairastumisissa tai tapaturmissa liperiläisiä perheitä palvelee Joensuun keskustan tuntumassa sijaitsevan Pohjois-Karjalan keskussairaalan yhteispäivystys, psykiatrian päivystys ja sosiaalipäivystys. Lastensuojelulain (417/2007, 15 §) mukaan lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tai pahoinpitelyn epäilyn selvittämiseen liittyvät palvelut on järjestettävä kiireellisinä. Palvelut järjestyvät terveyskeskuksen tai yhteispäivystyksen kautta yhteistyössä Itä-Suomen poliisin kanssa.

4.8. Sosiaalihuollon ennaltaehkäisevät palvelut

Sosiaalihuoltolain (1301/2014, 13 §) mukaan lapsella ja hänen perheellään on oikeus välttämättömiin sosiaalipalveluihin lapsen terveyden ja kehityksen turvaamiseksi myös ilman lastensuojelun asiakkuutta. Siun soten läntisen alueen sosiaali- ja perhepalvelut tuottavat ennaltaehkäiseviä lapsiperhepalveluja Liperin, Outokummun, Polvijärven ja Heinäveden kuntalaisille. Ennaltaehkäiseviin lapsiperhepalveluihin kuuluu muun muassa kasvatusta- ja perheneuvonta, oppilashuolto sekä varhainen tuki. **Kasvatus- ja perheneuvontaan** voi ottaa yhteyttä, kun on huoli lapsen käyttäytymisestä, sosiaalisesta selviytymisestä, mielialasta tai muista tunne-elämään liittyvistä asioista tai kun haluaa keskustella lapsen kehityksestä tai oppimisesta, vanhemmuudesta, lasten kasvatuksesta tai parisuhteen ongelmista. Tukea saa myös tilanteissa, joissa lapsi tai perhe on kokenut vaikean tapahtuman, tai perhetilanne on muusta syystä vaikea. Ennaltaehkäisevien lapsiperhepalvelujen työntekijät tarjoavat asiantuntija-apua lapsen ja perheiden tarpeen mukaan tarvittaessa kotiin tai muuhun lapsen arkiympäristöön. Kasvatus- ja perheneuvontaan sisältyy yhteistyö ja asiantuntija-avun antaminen muille lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. Liperin kasvatus- ja perheneuvonnan lapsi- ja nuorisoiakkaiden määrä vuonna 2017 oli 133, joista 70,7 % 7-15 –vuotiaita, 21,8 % 16-21 –vuotiaita sekä 7,5 % 0-6 -vuotiaita. Lisäksi palvelua käytti 87 aikuista.

Varhaisen tuen palveluihin lukeutuu sosiaalityö, perhetyö ja lapsiperheiden kotipalvelu. Sosiaalityöntekijä antaa asiakkaalle yksilöllistä neuvontaa ja ohjausta, minkä lisäksi hän selvittää asiakkaan kanssa hänen sekä

hänen perheensä tuen ja avun tarvetta ja järjestää viranomaisverkostossa tarvittavia palveluja. Sosiaalityöntekijä arvioi perheen tuen tarpeen kiireellisyyden ja tekee tarvittavat päätökset sosiaalipalveluista. **Perhetyö** on suunnitelmallista, tavoitteellista ja kokonaisvaltaista lapsiperheiden tukemista. Painopiste työskentelyssä on lapsen kasvun ja kehityksen tukemisessa, perheen arjen hallinnan lisäämisessä, vanhemmuuden eri osa-alueiden tukemisessa sekä lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen vahvistamisessa. Perhetyön tavoitteena on ylläpitää perheen hyvinvointia ja tukea selviytymään erilaisissa elämäntilanteissa ja ennaltaehkäistä lyhytaikaisissa elämän muutostilanteissa esiintyviä riskejä. Perheen kanssa tehdään suunnitelma, jossa sovitaan työn tavoitteista ja kestosta. Perhetyötä tekevät perhekeskuksen sosiaaliohjaajat. Sosiaaliohjaajat toimivat myös ammatillisina tukihenkilöinä, valvottujen tapaamisten valvojina sekä osallistuvat kasvatus- ja perheneuvolan toimintaan.

Lapsiperheiden kotipalvelulla tuetaan vanhemmuutta, ohjataan lasten hoidossa ja kasvatuksessa sekä kodin arjen ja arkirutiinien ylläpidossa. Lapsiperheiden kotipalvelu on pääsääntöisin arkipäivisin perheen kotona tapahtuvaa lasten hoitoa ja päivittäisiä kodinhoitotehtäviä. Lapsiperheiden kotipalvelu voi olla lastenhoitoapua tai välttämätöntä kodinhoitoapua, kuten avustamista ruoan laitossa, pyykinpesussa ja ylläpitosiivouksessa. Kotipalvelua annetaan toimintakykyä alentavan syyn tai erityisen elämäntilanteen perusteella. Kotipalvelun myöntämisen perusteita Siun soten alueella ovat raskauteen tai synnytykseen, vauvan hoitoon, monikko- tai suurperheeseen, aikuisen tai lapsen sairastumiseen, perheenjäsenen kuolemaan, asiointiin (esim. lääkärin määräämät sairaala- tai terapiakäynnit), vanhemman äkilliseen tai pitkäaikaiseen väsymykseen tai uupumukseen, äkilliseen kriisiin tai muuhun erityistilanteeseen liittyvä käytännön avun- tai tuen tarve. Siun soten läntisellä alueella lapsiperheiden kotipalvelua toteutetaan omana toimintana, ostopalveluna sekä palvelusetelipalveluna. Lapsiperheiden kotipalvelusta peritään asiakasmaksu, joka määräytyy perheen maksukyvyyn mukaan.

Lisäksi ennaltaehkäisevinä lapsiperhepalveluina voidaan järjestää erityistä tukea tarvitsevalle lapselle tai hänen perheelleen vertaisryhmätoimintaa, ammatillista tukihenkilöpalvelua tai tukiperhe. Liperissä järjestettiin vuoden 2017 aikana Vahvuutta vanhemmuuteen –ryhmätoimintaa Viinijärven taajamassa, Muksutreffit –toimintaa Liperin kirkonkylällä sekä Vauvatreffit –toimintaa Ylämyllyn taajamassa. Tapaamisissa oli osallistujia yhdestä viiteen perhettä ja osa ryhmäkerroista jouduttiin perumaan osanottajapulan vuoksi. Sosiaali- ja perhepalveluilla on yhteistyö- ja ostopalvelusopimukset MLL:n ja Pelastakaa Lapset ry:n kanssa. Sopimukset koskevat lastenhoitopalvelua, perhekummitoimintaa, adoptioneuvontaa sekä tukiperhe- ja tukihenkilötoimintaa. Ennaltaehkäisevää tukea lapsiperheiden arkeen tarjoaa myös **Perheperustaisen kuntoutuksen kehittämiskeskus Perpe**. Perpe –keskuksen toimipiste on Joensuussa, mutta työntekijät jalkautuvat kotikäynneille sekä järjestävät ryhmätoimintaa yhteistyössä kunnan hyvinvointipalvelujen kanssa. Perpe –keskuksen kohderyhmänä ovat ensisijaisesti neurologisia tai neuropsykiatrisia erityispiirteitä tai sosiaalisten taitojen alueella vaikeuksia omaavat lapset, nuoret ja perheet. Keskus tarjoaa matalan kynnyksen ohjausta ja neuvontaa, ryhmämuotoista toimintaa sekä tilaisuuksia ja tapahtumia.

4.9. Lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu

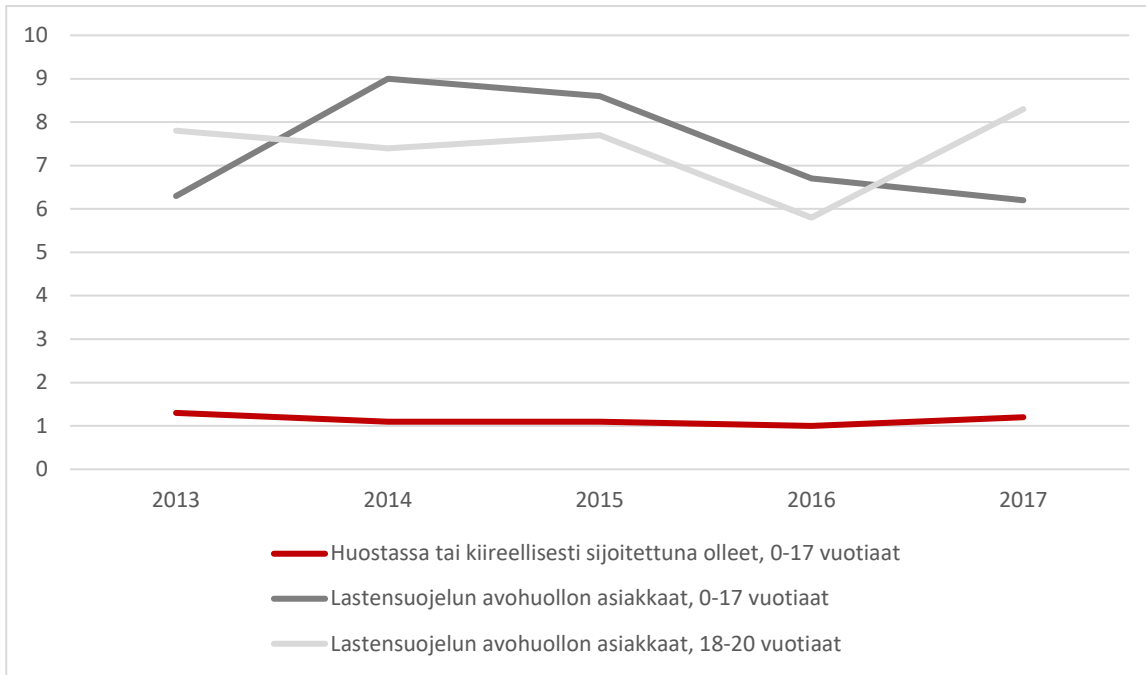
Liperi kuuluu Siun soten lastensuojelun läntiseen alueeseen ja palveluresurssit jaetaan Liperin, Polvijärven, Outokummun ja Heinäveden kesken. Lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu on lastensuojelulain (417/2007) mukaista toimintaa. Siihen sisältyy lastensuojeluilmoitusten vastaanotto, palvelutarpeen arviointi ja lastensuojelutarpeen selvitys sekä avo-, sijais- ja jälkihuollon palvelut. Lastensuojelun tehtävänä on turvata lapsen oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelussa avohuollon tukitoimet ovat ensisijaisia tuen muotoja. Siun sote –kuntayhtymällä on kolme omaa sijaishuoltoyksikköä sekä vastaanottokoti lyhytaikaisiin sijoituksiin, jotka kaikki sijaitsevat Joensuussa. Lapsen sijoittaminen

perhehoitoon on ensisijaista. Lisäksi sijaishuoltopaikkoina käytetään yksityisiä lastensuojelulaitoksia ja ammatillisia perhekoteja.

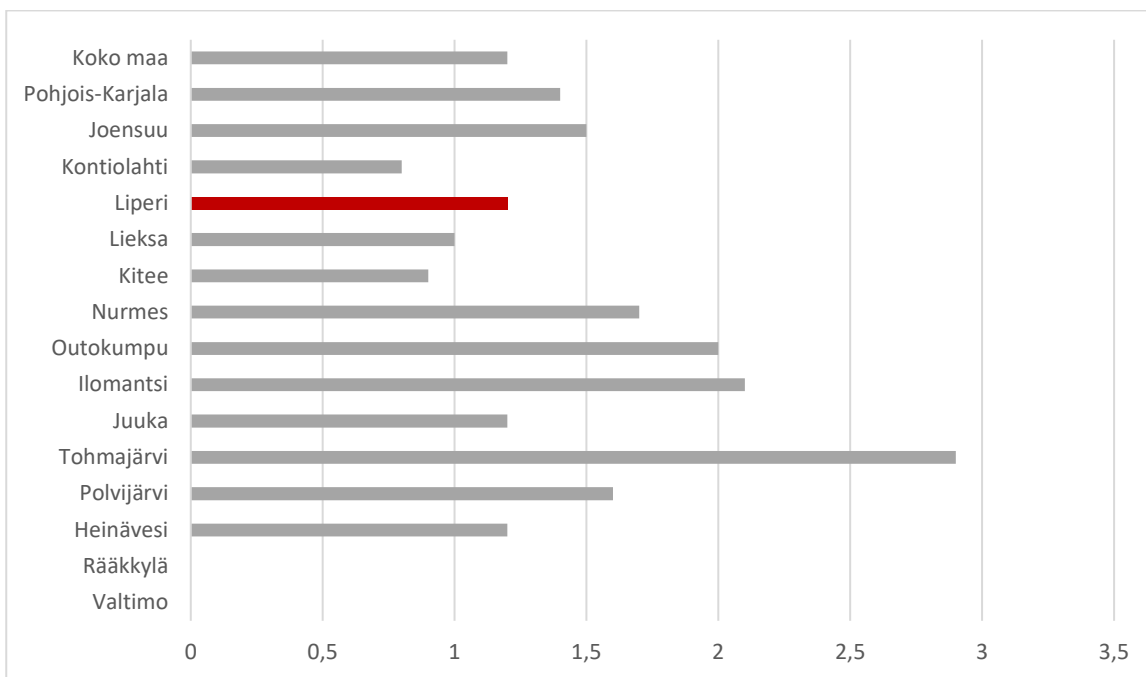
Lastensuojeluasian vireille tulon jälkeen lastensuojelussa on arvioitava välittömästi lapsen mahdollinen kiireellinen lastensuojelun tarve. Palvelutarpeen arvio ja lastensuojelutarpeen selvitys on aloitettava viipymättä ja saatettava loppuun ilman aiheetonta viivytystä, jollei arvioinnin tekeminen ole ilmeisen tarpeetonta. Arvio on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä ja sen on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa asian vireille tulosta. Lastensuojelulain (417/2007, 27 §) mukaan lastensuojeluasiakkuus alkaa, kun sosiaalityöntekijä toteaa palvelutarpeen arvioinnin perusteella, että lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä, tai lapsi omalla käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään. Lisäksi edellytetään, että lapsi tarvitsee nimenomaan lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia. Palvelutarpeen arviointi tehdään yhteistyössä lapsen ja hänen vanhempiensa sekä tarvittaessa heidän läheistensä tai muiden toimijoiden kanssa. Jos tuen tarve edellyttää muiden viranomaisten palveluja tai tukitoimia, on näiden tahojen osallistuttava toimenpiteestä vastaavan työntekijän pyynnöstä palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen. Lapsen ja hänen perheensä tilanne arvioidaan kokonaisvaltaisesti sekä turvataan riittävät palvelut ja tukitoimet. Arviointi sisältää sekä asiakasperheen että työntekijän näkemyksen tilanteesta.

Avohuolto järjestetään tiiviissä yhteistyössä lapsen ja perheen kanssa. Tukitoimia suunnitellaan ja niistä sovitaan mahdollisimman pitkälle lapsen ja perheen kanssa yhdessä. Tukitoimista laaditaan kirjallinen asiakassuunnitelma. Asiakassuunnitelman mukaisesti avohuoltopalveluna voidaan tarjota muun muassa taloudellista tukea, terapia- tai hoitopalveluja, apua koulutuspaikan tai asunnon hankintaan, tehostettua perhetyötä tai perhekuntoutusta. Avohuollon tukitoimilla edistetään ja tuetaan lapsen myönteistä kehitystä ja vahvistetaan vanhempien kasvatuskykyä ja -mahdollisuuksia. Myös sijoitus joko yksin tai perheen kanssa on mahdollinen avohuollon tukitoimi. Sijoitus voidaan järjestää avohuollon sijasta **kiireellisenä sijoituksena**, mikäli lapsi on välittömässä vaarassa. Kiireellisen sijoituksen tarve voi syntyä esimerkiksi silloin, kun kodin olosuhteet tai puutteet lapsen huolenpidossa välittömästi vaarantavat lapsen terveyttä tai kehitystä, tai silloin, kun lapsen huoltajat ovat väliaikaisesti kykenemättömiä hoitamaan lastaan. Kiireellinen sijoitus voi kestää korkeintaan 30 päivää. Sijoitusta voidaan tarvittaessa jatkaa vielä toiset 30 päivää, jos aika ei ole ollut riittävä lapsen huostaanoton tarpeen selvittämiseksi ja riittävien tukitoimien kartoittamiseksi. Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan ryhtyä vain, jos avohuollon tukitoimet eivät ole lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia tai mahdollisia, tai jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi ja sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista.

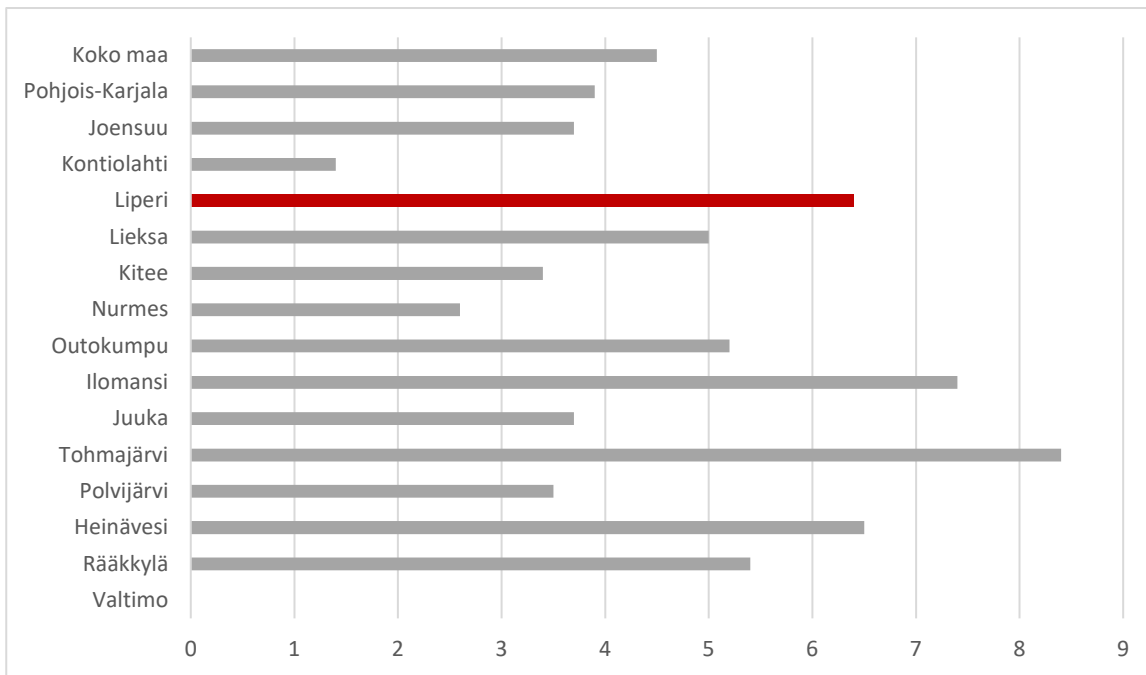
Koko maassa huostaanotettujen tai kiireellisesti sijoitettujen 0–17-vuotiaiden lasten osuus on viimeisimmän kymmenen vuoden aikana pysynyt lähes vakiona. Liperissä oli vuonna 2017 huostaanotettuna 0,8 % 0–17-vuotiaista, joka on hieman vähemmän kuin koko maassa keskimäärin (1,0 %). Koko Pohjois-Karjalan maakunnassa (ml. Heinävesi) sijoitettuja oli 1,1 % suhteessa alaikäisten määrään eli hieman maan keskiarvoa enemmän. Huostaanotettuja on eniten 16–17-vuotiaiden ikäryhmässä niin Liperissä kuin maakunnassa ja koko maassa. Liperin kunnassa huostaanottojen määrä on tasaisesti laskenut, vuoteen 2013 verrattuna vuonna 2017 laskua oli 0,2 %-yksikön verran. Avohuollon asiakkuudessa on huomattavan paljon enemmän lapsia ja nuoria kuin huostaanotettuna tai kiireellisesti sijoitettuna. Avohuollon palveluja (ml. jälkihuolto) sai Liperissä 6,4 % 0–20-vuotiaista lapsista ja nuorista, mikä on huomattavasti enemmän kuin maakunnassa (ml. Heinävesi) keskimäärin (3,9 %). 18–20-vuotiaina avohuollon palveluja saaneet ovat kaikki jälkihuollon piirissä olevia nuoria. (ks. taulukko 25.) Lastensuojelun asiakkuuksien syitä on alettu tilastoida Liperin alueella vuoden 2018 alusta lähtien, joten tulevina vuosina niitä voidaan käyttää lasten ja nuorten hyvinvoinnin tilan tarkastelun tukena. Lastensuojeluasiakkuuksien määriä on vertailtu maakunnallisesti taulukoissa 26 ja 27.

Taulukko 25: Lastensuojelun asiakkaat (% vastaavan ikäisestä väestöstä), Liperi, 2013–2017 (Sotkanet)

Taulukko 26: Huostassa tai kiireellisesti sijoitettuna olleet 0–17-vuotiaat (% vastaavan ikäisestä väestöstä), Pohjois-Karjala & Heinävesi, 2017 (Sotkanet)

Taulukko 27: Lastensuojelun avohuollon asiakkaat, 0–20-vuotiaat (% vastaavan ikäisestä väestöstä), Pohjois-Karjala & Heinävesi, 2017 (Sotkanet)

Vuonna 2018 Siun soten alueella aloitti uusi perhekuntoutusyksikkö **KuPerKeikka** sekä kaksi tehostetun perhetyön työparia. Perhetyön tavoitteena on vahvistaa vanhemmuutta ja perheen omaa toimintakykyä sekä tukea lapsen mahdollisuutta asua kotona. Lastensuojelun toimesta järjestetään sijaishuollossa olevien tai olleiden lasten vanhemmille Voikukat –vertaistukiryhmää. Ammatillisesti ohjatussa ryhmässä käsitellään sijaishuollon mukanaan tuomia muutoksia tarkoituksena tukea vanhemmuutta ja vanhempien hyvinvointia. Lastensuojelun toimesta järjestetään myös valvottuja ja tuettuja tapaamisia lasten ja heidän läheistensä tapaamisten mahdollistamiseksi vaikeissakin tilanteissa. Kodin ulkopuolelle sijoitetut nuoret ovat sijaishuollon muodosta riippumatta oikeutettuja **jälkihuollon** palveluihin sijoituksen päättymisen jälkeen.

Jälkihuolto tukee nuoren itsenäistymistä ja koulutuksen tai asunnon hankkimista. Käytännössä nuoren opiskelua ammattiin tuetaan toimeentulotuella ja asumista asumispalvelujen ja sosiaalityön keinoin. Jälkihuolto-oikeus päättyy viiden vuoden kuluttua lastensuojeluasiakkuuden päättymisestä tai viimeistään nuoren täytettyä 21 vuotta. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Kodin- ja lastenhoitopalveluja saavien perheiden määrä on Liperissä ja koko Pohjois-Karjalan alueella laskenut viimeisimmän vuoden aikana. Vuonna 2016 palveluja sai 2,1 % liperiläisistä perheistä ja vuonna 2017 enää 1,2 %. Sen sijaan lastensuojelun tehostettua perhetyötä saatiin aiempaa enemmän. Tehostettua perhetyötä sai vuonna 2017 liperiläisistä perheistä 2,2 %, kun vuotta aikaisemmin palvelun piirissä oli vain 0,5 % perheistä. Tehostetun perhetyön saatavuus on lisääntynyt Pohjois-Karjalassa enemmän (+31,8 %) kuin koko maassa keskimäärin (+12,5 %).

Turvakotipalvelut

Turvakotipalvelut ovat valtioavusteista toimintaa. Pohjois-Karjalan alueella toimii yksi turvakoti, joka sijaitsee Joensuussa. Turvakoti on lyhytaikainen turvapaikka, joka tarjoaa suojan väkivallalta ja apua väkivallan loppumiseksi. Turvakodin ympäri vuorokauden paikalla oleva henkilökunta antaa kriisi- ja keskusteluapua, neuvontaa, ohjausta ja apua käytännön asioiden järjestelemiseen. Turvakodilla oleminen on aina vapaaehtoista, sinne ei tarvitse erillistä lähetettä ja se on maksuton palvelu. Joensuun turvakoti on pystynyt vastaamaan palveluntarpeeseen hyvin eikä yhtään asiakasta ole jouduttu ohjaamaan tilanpuutteen vuoksi muualle viime vuosina. Vuonna 2017 Joensuun turvakodin käyttöaste oli 54 %.

Ilmoitusvelvollisuus

Lastensuojelulain (417/2007, 25 §) mukaan kaikki terveydenhuollon ammattilaiset sekä laissa määritellyt lapsia ja perheitä kohtaavat ammattiryhmät, työntekijät ja luottamustoimissa toimivat henkilöt kuuluvat lastensuojelun ilmoitusvelvollisuuden piiriin. He ovat velvollisia ilmoittamaan viipymättä ja salassapitosäädöksistä huolimatta sosiaalihuoltoon tietonsa lapsesta, jonka tilanne edellyttää mahdollisesti lastensuojelutarpeen arviointia. Ilmoitusvelvollisuuden piiriin lukeutuvat muun muassa varhaiskasvatuksen, opetus- ja koulutustahojen sekä seurakuntien henkilökunta.

4.10. Maahanmuutto- ja kotouttamispalvelut

Kaikissa kunnan palveluissa on mahdollisuus käyttää kommunikoinnin apuna tulkkia. Tulkin tilaa palvelusta vastaavan tahon työntekijä. Yleisesite kunnasta löytyy englannin ja venäjän kielellä, mutta muut viralliset esitteet ja oppaat on kirjoitettu toistaiseksi vain suomen kielellä kielivähemmistöjen pienen määrän vuoksi. Neuvoloista on mahdollisuus saada esitteitä ja ohjeita myös venäjän kielellä. Joensuussa toimiva yhteisötila **Aava** tarjoaa monipuolista tukea maahanmuuttajille, turvapaikanhakijoille ja paperittomille. Aavassa toimivat järjestöt tarjoavat muun muassa työhönvalmennusta, vertaisryhmätoimintaa sekä liikunta-, kieli- ja kerhotoimintaa. Pohjois-Karjalan **TE-toimisto** tarjoaa maahanmuuttajille kotoutumiskursseja sekä apua hakeutumisessa muiden työllisyyspalveluiden pariin, apua työnhakuun sekä tietoa avoimista työpaikoista. TE-toimistossa voidaan laatia asiakkaalle kotoutumissuunnitelma. **Turvapaikanhakijoiden** terveyspalvelut järjestetään pääsääntöisesti vastaanottokeskuksissa, mutta kiireellinen hoito tarjotaan kaikille toimipisteestä riippumatta. Paperittomille terveyden- ja sairaanhoitoa tarjoaa Global Clinic Joensuu. **Maahanmuuttajille** tehdään tulovaiheessa omalla terveysasemalla maahantulotarkastus, jossa käydään läpi asiakkaan aiempi sairaushistoria, nykyiset terveydenhoitotarpeet ja infektioseulontanäytteiden tarve.

Joensuun seudun maahanmuuttajapalveluissa toteutettiin vuosina 2016–2018 pääosin EU:n rahoittama **Siltoja rakentamassa** –hanke. Hanke kosketti Joensuun seutua (Joensuu, Kontiolahti, Liperi, Outokumpu, Ilomantsi, Juuka ja Polvijärvi) sekä Heinäveden kuntaa. Hankkeen tavoitteena oli kehittää kotoutumisen alkuvaiheen tukipalveluita sekä kartoittaa ja lisätä henkilökunnan tietämystä maahanmuutto- ja kotouttamistyöstä. Pää tavoitteena oli luoda kunnille yhteinen kotouttamistyön malli.

4.11. Lasten ja nuorten palvelujen resurssit

Lasten ja nuorten palvelujen resursseja on tarkasteltu palvelutehtävittäin resurssitaulukossa (liite 5). Resurssit on verrattu valtakunnallisiin suosituksiin niiltä osin kuin suosituksia on.

Opettajien määrästä perusopetuksessa ei ole julkaistu suosituksia, mutta rehtorit ja yksiköiden johtajat arvioivat jatkuvasti oppilasmääriä yhteistyössä henkilökunnan kanssa. Oppilaiden tueksi on lisäksi palkattu koulunkäynninohjaajia. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan määrä täyttää asetetut mitoitusmitat. Taulukosta ei käy ilmi erikseen suhdelukuja suhteessa alle ja yli kolmevuotiaisiin, mutta suhdelukujen pitävyyden tarkastettu. Tästä huolimatta suhdelukuun on haettu muutosta siten, että aiemman kahdeksan lapsen sijasta kasvattajalla voi syksystä 2019 alkaen olla korkeintaan seitsemän lasta vastuullaan. Toimenpiteillä pyritään laadun parantamiseen. Varhaiskasvatukseen on resursoitu lisähenkilökuntaa, kuten hyvinvointipedagogeja sekä palveluohjaajia.

Neuvola- ja kouluterveydenhuollossa on Siun sotien läntisellä alueella niukka lääkäriresurssi. Toiminta on lakisääteistä, koska laajat terveystarkastukset toteutuvat. Kuitenkaan muihin oppilashuollon tehtäviin lääkäriresurssia ei tällä hetkellä ole käytettävissä. Myös kouluterveydenhoitajien mitoitus on niukka tehtävien vaatavuuteen verraten. Suositukset täyttyvät, mutta niitä laadittaessa kouluterveydenhoitajan työnkuvaan eivät ole vielä kuuluneet laajat terveystarkastukset, uudet rokotukset eivätkä koulun terveyttä, turvallisuutta ja hyvinvointia seuraavat tarkastukset. Täten suositusta voidaan pitää melko huonona

mittarina kouluterveydenhoitajaresurssin riittävyydelle. Kaikki oppilaiden ja opiskelijoiden sairaanhoito hoidetaan Siun soten alueella terveyskeskuksissa. Terveystenhoitajat eivät ole kouluilla päivittäin läsnä, vaan suurin osa terveydenhoitajista työskentelee useammassa koulussa tai oppilaitoksessa. Täten oppilashuoltosuunnitelman vaatimus oppilaan tai opiskelijan pääsystä terveydenhoitajan vastaanotolle ilman ajanvarausta ei toteudu. Myös neuvolaterveydenhoitajien lapsimäärät ylittävät Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen suositukset.

Hammaslääkärien mitoituksista ei ole olemassa virallista suositusta, mutta hammaslääkäriiiton tilastotietojen mukaan Pohjois-Karjalassa on kansallisesti verrattuna huono tilanne. Maakunnassa on 4 190 henkilöä yhtä terveyskeskuksen hammaslääkärinä kohti, kun koko Suomessa määrä on keskimäärin 2 889 henkilöä yhtä hammaslääkärinä kohti. Liperin kunnan osalta tilanne hammaslääkäriresurssin suhteen on kuitenkin hyvä, sillä hammaslääkärinä kohden on vain 2 430 asukasta. Suuhygienistejä on Liperissä kaksi, joka on erittäin niukasti asukaslukuun nähden. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä on enemmän asiakkaita työntekijää kohden, kuin valtakunnallisissa suosituksissa ohjeistetaan.

5. Tavoitteet

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmalle asetettiin vuosille 2019–2022 yhteensä viisitoista päätavoitetta, jotka jaettiin kolmeen ryhmään lukuun ottamatta ensimmäistä tavoitetta koskien lapsivaikutusten arviointia kunnan päätöksenteossa (ks. taulukko 28). Ensimmäisen ryhmän tavoitteet liittyvät lasten ja nuorten kasvuympäristön kehittämiseen, toisen ryhmän tavoitteet kasvun ja kehityksen tukemiseen sekä kolmannen ryhmän tavoitteet lasten ja nuorten läheisten sekä heidän kanssaan toimivien ammattilaisten työn tukemiseen. Seuraavissa alaluvuissa on kuvattu päätavoitteet ja niiden saavuttamiseksi suunnitellut toimet. Tarkemmat toimialakohtaiset tavoitteet, tavoitteita mittaavat indikaattorit sekä aikataulu toiminnalle ja sen arvioinnille on kuvattu liitteessä 6.

Tavoitteet pohjautuvat tässä asiakirjassa esitettyyn selvitykseen lasten ja nuorten hyvinvoinnin nykytilasta, valtakunnallisiin ja kunnallisiin strategioihin ja ohjeistuksiin, kuntalaisten antamaan palautteeseen hyvinvointisuunnitelman työpajoissa (ks. liitteet 1–4) sekä moniammatillisen työryhmän näkemykseen. Tavoitteet pyrkivät paitsi edistämään lasten ja nuorten hyvinvointia, myös kaventamaan terveyseroja, parantamaan osallisuuden mahdollisuuksia sekä luomaan yhteisöllistä hyvinvointia koko kunnassa lisäten sitä kautta kunnan elinvoimaisuutta. Tavoitteet pyrittiin laatimaan mahdollisimman konkreettisiksi ja mitattavissa oleviksi, jotta niiden toteuttamista sekä vaikutuksia lasten ja nuorten hyvinvointiin on mahdollista arvioida. Arvioinnin suunnitelma on esitelty luvussa 6 sekä tavoitekohtaisesti liitteessä 6.

Tavoite I

Lapsivaikutusten arviointi otetaan osaksi kunnan päätöksentekoprosesseja (I)

Taulukko 28: Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoite I

I Lapsivaikutusten arviointi otetaan osaksi kunnan päätöksentekoprosesseja

Lapsivaikutusten arvioinnilla (LAVA) tarkoitetaan päätöksenteon ja toimenpiteiden yhteydessä tehtävää lapsiin kohdistuvien vaikutusten ennakoarviointia sekä vaikutusten seurantaa. Arvioinnissa tarkastellaan lapsen oikeuksien toteutumista sekä mahdollisia päätöksestä tai toimenpiteestä lapselle koituvia hyötyjä ja haittoja. Lapsivaikutusten arviointi edistää lasten ja nuorten hyvinvointia sekä toimii kuntapäätäjien ja palveluntarjoajien apuvälineenä päätöksenteossa ja palvelujen suunnittelussa ja arvioinnissa. (ks. esim. THL 2018b.) Tavoitteena on liittää lapsivaikutusten arviointi osaksi muuta ennakoarviointia päätöksentekoprosesseissa vuoden 2019 aikana. Lapsivaikutusten arvioinnille nimetään vastuuhenkilö, joka huolehtii ajantasaisen tiedon viemisestä kuntapäätäjien tietoon. Arvioinnin avuksi otetaan käyttöön sähköinen EVA-arviointityökalu, jonka avulla tiedot dokumentoidaan. Lapsia, nuoria ja vanhempia kuullaan arviointia tehdessä. Arvioinnissa kiinnitetään erityistä huomiota heikoimmassa asemassa oleviin lapsiryhmiin.

Arviointiprosessi etenee kolmen vaiheen kautta. Valmistelu ja suunnitteluvaiheessa kartoitetaan arvioinnin tarve ja lähtötilanne sekä laaditaan suunnitelma arviointiprosessille. Toteutusvaiheessa kuullaan asianosaisia (esimerkiksi alakouluikäisiä lapsia, heidän vanhempiaan ja koulun henkilökuntaa) sekä tarvittaessa pyydetään lausunto vammaisneuvostolta ja nuorisoneuvostolta tai konsultoidaan muita asiantuntijoita. Koonti- ja päätösvaiheessa järjestetään infotilaisuus asianosaisille sekä kootaan tietoa vaikutuksista. Tavoitteeseen sisältyy hyvä tiedottaminen ennakkovaikutusten arvioinneista kuntalaisille.

5.1. Ympäristön kehittäminen

Ympäristön kehittämisen tavoitteena on luoda jokaiselle lapselle ja nuorelle sekä henkistä, fyysistä että sosiaalista turvallisuutta ja hyvinvointia edistävä kasvuympäristö. Lapsilla ja nuorilla tulee olla mahdollisuus osallistua ja tulla kuulluksi sekä tulla hyväksytyksi omana itsenään – lapsena muiden lasten joukossa. Kasvuympäristön tulee mahdollistaa onnistumisen kokemukset sekä luova itsensä toteuttaminen harrastusten, oppimisen ja leikin kautta. Ympäristön kehittämiseksi asetettiin neljä tavoitetta (ks. taulukko 29).

Ympäristön kehittäminen (tavoitteet II-V)

Toimintatilojen ja ympäristön viihtyisyyttä, turvallisuutta ja terveyttä ylläpidetään ja kehitetään (II)

Päätöksenteossa huomioidaan kestävä kehitys ja lapsia tuetaan ekososiaaliseen sivistykseen (III)

Harrastusmahdollisuuksia lisätään ja niistä tiedottamista tehostetaan (IV)

Lasten ja nuorten lukuharrastus lisääntyy (V)

Taulukko 29: Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet II-V

II Toimintatilojen ja ympäristön viihtyisyyttä, turvallisuutta ja terveyttä ylläpidetään ja kehitetään

Tavoitteena on, että uusien palvelujen, toimintatilojen ja ympäristön suunnittelussa arvioidaan vaikutukset viihtyisyyteen, turvallisuuteen sekä terveyteen hyödyntäen päätösten ennakoarvioinnin työkalua. Jo olemassa olevia toimintatiloja, erityisesti varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen leikki- ja oppimisympäristöjä, kehitetään. Myös ulkoalueita on tavoitteena kehittää palvelemaan paremmin yhteisöllistä vapaa-ajanviettoa. Taajamiin rakennetaan elinkaarimallin mukaisia lähiliikunta- ja kokoontumispaikkoja sekä kunnostetaan ja ylläpidetään jo olemassa olevia paikkoja. Lähiliikuntapaikkojen kunnostus- ja rakennuskohteet pohjautuvat kuntalaisilta kyselyn kautta saatuun palautteeseen ja vuonna 2018 valmistuneeseen lähiliikuntapaikkasuunnitelmaan. Erityisesti heikoimmassa asemassa olevien lasten ja nuorten tarpeet huomioidaan hyödyntäen vammaisneuvoston arvioita.

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin kannalta merkittäviä hankkeita ovat syksyllä 2019 alkava uuden yläkoulun rakentaminen Ylämyllylle sekä alakoulun peruskorjaus Liperin kirkonkylällä. Ylämyllyn koulun Jyrin yksikön tiloja kunnostetaan vastaamaan alkuluokkatoiminnan tarpeisiin. Myös muiden koulujen oppimisympäristöjä pyritään uudistamaan vuosittain. Uusien ja peruskorjattavien koulutilojen suunnittelussa huomioidaan pedagogiikka, hyvinvointi sekä oppimisympäristöt tuen toteuttamisen näkökulmasta. Erityisesti niiden lasten ja nuorten tarpeet huomioidaan, joilla on vamma tai muu toimintarajoite. Ympäristön kehittämisen tavoite vaatii onnistuakseen eri toimijoiden välistä joustavaa yhteistyötä tilojen yhteiskäytön ja toiminnan yhteisen kehittämisen myötä.

III Päätöksenteossa huomioidaan kestävä kehitys ja lapsia tuetaan ekososiaaliseen sivistykseen

Tavoitteena on kiinnittää kaikilla kunnan toimialoilla huomiota kestävä kehityksen mukaisiin periaatteisiin hankinnoissa, rakentamisessa, liikkumisessa sekä päivittäisessä toiminnassa. Erityistä huomiota kiinnitetään muovin kulutukseen. Kertakäyttöasteista luovutaan ja uusia hankintoja tehdessä pyritään valitsemaan muita materiaaleja kuin muovia. Kertakäyttöisten muovituotteiden, kuten kelmuja ja pakastepussien käyttöä vähennetään. Tulostuspaperin ja musteen käyttöä vähennetään suosimalla sähköistä viestintää ja teknologiaa, uusiokäyttämällä tulosteita sekä tulostamalla taloudellisesti. Tavoitteena on, että kaikissa

toimipisteissä kierrätetään jätteet mukaan lukien energiajäte, biojäte, muovi, paperi, kartonki, metalli, lasi sekä ongelmajäte ja SER-jäte. Tavaroiden käyttöikää pyritään lisäämään kunnostamalla ja kierrättämällä uusiin käyttötarkoituksiin. Yksityisautoilua pyritään vähentämään työpäivän aikana ja pyöräilyyn, kävelyyn sekä yhteiskyyteihin kannustetaan. Työpaikkapyörrien hankintaa selvitetään.

Lasten ja nuorten kanssa käsitellään luontoa ilmiönä, sen kunnioittamista sekä luonnonvarojen käyttöä kestäväen kehityksen mukaisesti. Varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa tuetaan lasten ekososiaalisen sivistyksen kasvua luonto- ja eläinavusteisen toiminnan avulla. Varhaiskasvatuksessa toimii Teknologiaa ekosti –hanke vuoden 2019 loppuun asti ja Green Care –toiminta vakiinnutetaan osaksi toimintaa. Tavoitteena on kasvattaa kaikissa päiväkodeissa hyötykasveja sekä hoitaa eläimiä toimintatilojen ja vuodenaajan sallimissa rajoissa. Kouluissa hyödynnetään luontoa oppimisympäristönä. Ekososiaalinen sivistys on opetus suunnitelmassa uusi käsite, joka sisältää ymmärryksen luonnosta ekosysteeminä, käsityksen ihmisarvon loukkaamattomuudesta sekä pyrkimyksen toimia kestävästi ja luontoa kunnioittaen. Tuomalla ekososiaalinen sivistys tietoisesti osaksi opetusta jo varhaiskasvatuksesta lähtien, pyritään tukemaan lapsen kokonaisvaltaisesti vastuullista maailmasuhdetta. Ekososiaalisesti sivistynyt lapsi ymmärtää tekojensa seuraukset niin luonnolle kuin sosiaaliselle ympäristölle.

IV Harrastusmahdollisuuksia lisätään ja niistä tiedottamista tehostetaan

Harrastusmahdollisuuksien ylläpitäminen ja kehittäminen nostettiin yhdeksi tavoitteeksi kuntalaisilta saadun palautteen johdosta. Suunnitelman tekovaiheessa kuullut lapset, nuoret ja vanhemmat toivat esiin, kuinka tärkeitä harrastukset ovat lasten ja nuorten hyvinvoinnille. Harrastuksia toivottiin kaikkien ulottuville ja eri-ikäisille kuntalaisille. Palautteet on koottu liitteisiin 1-4. Riittävän monipuolisen ja helposti tavoitettavan harrastus- ja vapaa-ajantoiminnan tarjoaminen lapsille ja nuorille tukee hyvinvointia monin eri tavoin. Liikunta tukee fyysistä terveyttä ja harrastukset ovat suotuisia psykososiaaliselle hyvinvoinnille. Harrastuneisuuden ajatellaan myös vähentävän nuorten syrjäytymisriskiä. (ks. esim. THL 2012.)

Tavoitteeksi asetettiin, että harrastustoimintaa ja edullista perheliikuntaa tarjotaan kaiken ikäisille kaikissa taajamissa. Lapsia, nuoria ja perheitä tiedotetaan entistä paremmin harrastusmahdollisuuksista sähköisten asiointijärjestelmien kautta ja luodaan tarjolla olevasta harrastus-, vertaistuki- ja vapaa-ajan toiminnasta sähköinen harrastepankki. Toimitilojen vuokraus harrastustoimintaan on tavoitteena järjestää entistä sujuvammin ja näin helpottaa toiminnan järjestäjien työtä. Iltaisin ja viikonloppuisin vajaakäytöllä olevat tilat, kuten päiväkodit, pyritään saamaan paremmin käyttöön. Yhtenä osatavoitteena on myös kouluissa järjestettävän harrastetoiminnan lisääminen. Koulupäivän yhteydessä tai välittömästi sen jälkeen järjestettävien harrastusten ajatellaan palvelevan erityisesti haja-asutusalueilla asuvia sekä pienituloisia perheitä.

Palloiluseura Ylämyllyn Yllätys on aloittanut katetun jalkapallohallin rakentamisen Ylämyllyn taajamaan syksyllä 2018. Jalkapallohallin rakentaminen palvelee myös muuta harrastustoimintaa, sillä se vapauttaa nyt jalkapalloilijoiden käytössä olevia tiloja uusille harrasteryhmille. Siun soten toiminnassa tavoitteena on erityisesti vertaisryhmätoiminnan tarjoaminen vammaisille ja erityistä tukea tarvitseville perheille. Vähävaraisten ja heikossa asemassa olevien perheiden harrastaminen mahdollistetaan riittävällä taloudellisella tuella aikuissosiaalityön ja lastensuojelun sosiaalityön toimesta. LAPE –hankkeen mukainen kohtaamispaikka –toiminta on tarkoitus vakiintua vuonna 2019. Kohtaamispaikka kokoaa harrastustoimintoja ja muita lapsiperhepalveluja yhteiseen toimipisteeseen.

V Lasten ja nuorten lukuharrastus lisääntyy

Yhdeksi tavoitteeksi haluttiin nostaa lasten ja nuorten lukuharrastuksen edistäminen. Lukeminen edistää paitsi lapsen sanavarastoa ja lukutaitoa, myös emotionaalista kehitystä yhdessä jaetun lukukokemuksen sekä tarinoiden herättämien ajatusten ja keskustelujen kautta. Sekä lapselle ääneen lukeminen, että

omaehtoinen lukeminen ovat tärkeitä kehityksen kannalta ja niillä on vaikutusta myös koulumenestykseen. (ks. esim. Duursma, Augustyn & Zuckerman 2008.)

Tavoitteena on lisätä lapsille ja nuorille lukemista kotona, varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa sekä suunnitella oppimis- ja leikkiympäristöt omaehtoista lukemista tukeviksi. Fyysisen ympäristön lisäksi kiinnitetään huomiota lukemiseen kannustavaan ilmapiiriin. Tavoitteena on, että kirjastoissa järjestetään edelleen ohjattua toimintaa lapsille ja siihen osallistutaan, samoin kirjastoissa ja kirjastoautossa vierailaan edelleen säännöllisesti. Yhteistyötä on suunniteltu siten, että kirjaston asiantuntijat antavat lukusuosituksia varhaiskasvatukseen ja perusopetuksen yksiköille ja perhepäivähoitajille. Perusopetuksessa lisätään lukemiseen innostavia menetelmiä, kuten Ateljee-äikkä, lukuvälitunnit ja lukudiplomit. Suunnitelmana on järjestää lukukampanja kirjaston, varhaiskasvatuksen ja alkuopetuksen kesken. Lukukampanjan tavoitteena on kannustaa vanhempia lukemaan lapsille sekä tukemaan lasten itsenäistä lukuharrastusta vapaa-ajalla. Kulttuurin ja etenkin lukuharrastuksen tukeminen huomioidaan myös kunnan päätöksenteossa ja Ylämyllyn kirjastosta tehdään tilaselvitys vuoden 2018-2020 taloussuunnitelman mukaisesti. Kirjastotilojen omatoimikäyttö aiotaan vakiinnuttaa osaksi toimintaa kaikkien kunnassa sijaitsevien kirjastotilojen osalta.

5.2. Kasvun tukeminen

Tämän suunnitelman tavoitteena on siirtää painopistettä korjaavista palveluista ennaltaehkäiseviin palveluihin LAPE –rärkihankkeen mukaisesti. Päämääränä on tukea perheitä ensisijaisesti heidän omassa arkiympäristössään. Toimijoiden yhteisenä tavoitetilana on tukea lasten ja nuorten kokonaisvaltaista kasvua ja kehitystä kaikissa palveluissa ja jokaisella yksiköllä onkin tätä varten omat toimintakausikohtaiset tavoitteensa. Hyvinvointipalvelujen toimintaa ohjaavat myös varhaiskasvatuksen perusteet, esiopetussuunnitelma, opetussuunnitelma sekä käyttötaloussuunnitelma. Tähän suunnitelmaan on nostettu seitsemän yhteistä tavoitetta ohjaamaan toimintaa eri yksiköissä sekä yhteistyötä kunnan ja Siun soten välillä seuraavan neljän vuoden ajan lasten kasvun tukemisen näkökulmasta (ks. taulukko 30).

Kasvun tukeminen (tavoitteet VI-XII)

Lähipalvelujen sekä lasten kasvua ja kehitystä tukevien palvelujen laatu varmistetaan ja sitä kehitetään

(VI)

Jokainen peruskoulun päättänyt nuori saa koulutuspaikan ja nuorisotyöttömyys vähenee (VII)

Nuorten päihteiden käyttö ei lisäännä tai vähenee (VIII)

Lasten ja nuorten ylipainoisuus vähenee tai säilyy nykyisellä tasolla (IX)

Lasten ja nuorten seksuaaliterveyttä tuetaan (X)

Lapsia ja nuoria opastetaan turvalliseen ja hyödylliseen teknologian käyttöön (XI)

Lasten ja nuorten osallisuus kunnan päätöksenteossa ja palvelujen kehittämisessä lisääntyy (XII)

Taulukko 30: Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet VI-XII

VI Lähipalvelujen sekä lasten kasvua ja kehitystä tukevien palvelujen laatu varmistetaan ja sitä kehitetään

Sosiaali- ja terveyspalvelujen siirtyminen vuoden 2017 alusta kunnilta Siun soten järjestettäväksi on aiheuttanut pohdintaa lähipalvelujen säilymisen suhteen. Liperi kuuluu sosiaali- ja terveyspalvelujen osalta läntiseen alueeseen, jossa resurssit jaetaan neljän kunnan kesken. Lasten vanhemmilta on noussut

erityisesti Viinijärven taajaman osalta toive säilyttää neuvola ja suun terveydenhuolto lähipalveluna (ks. liite 4). Neuvolapalvelujen järjestämisen suhteen alettiin tehdä järjestelyjä keväällä 2018. Tämän suunnitelman tavoitteeksi asetettiin Viinijärven lastenneuvolan toiminnan siirtäminen Viinijärven koulun tiloihin ja samalla yhteistyön tiivistäminen Viinijärven päiväkodin kanssa. Tilajärjestelyllä vältetään lastenneuvolapalvelujen siirtyminen pois Viinijärven taajamasta. Suun terveydenhuollon osalta aloitetaan suun terveydentarkastukset jalkautuvana palveluna Viinijärven koululla, koska Viinijärven taajamassa ei toimi omaa hammashoitola. Liikkuvan hammashoidon yksikön toiminnan laajentamista myös muille kouluille selvitetään.

Lastensuojelun tavoitteena on kohdentaa resursseja entistä enemmän avohuoltoon. Lastensuojelun kotiin vietävän perhekuntoutus KuPerKeikan mallintamista jatketaan ja varhaisen tuen palveluja kehitetään vastaamaan paremmin lapsiperheiden tarpeita. Toiminta- ja puheterapiapalvelujen jonotusajat pyritään pitämään maltillisina ja terapeuttien jalkautumista lapsen kasvuympäristöön lisätään perheen yksilöllinen tarve huomioiden. Terapiajonossa olevia lapsia tuetaan entistä paremmin ja terveydenhoitajat ohjaavat puheterapiaa odottavia perheitä äännekouluun. Hyvinvointipedagogi-toiminta vakiintuu osaksi varhaiskasvatuksen palveluja tukien lasten kokonaisvaltaista hyvinvointia. Toimintaa pyritään saamaan myös perusopetuksen puolelle esimerkiksi erilaisten hankkeiden kautta. Varhaiskasvatuksessa lasten yksilöllisten tuen tarpeiden mukaan tukipalveluja hankitaan myös ostopalveluina. Perusopetuksen ja sairaalakoulun yhteistyönä kehitetään malli akuuttiluokka –toimintaan. Tämän suunnitelman voimassaoloaikana arvioidaan tarvetta myös neuropsykiatrisen valmentajan (nepsy) koulutukselle perusopetuksessa ja varhaiskasvatuksessa.

Liperin kunta aikoo edelleen jatkaa 5-vuotiaiden lasten maksutonta 20 tunnin varhaiskasvatusta sekä jo nyt toteutuvaa lähipäiväkotiperiaatetta. Myös koulupaikka taataan jatkossa jokaiselle lapselle lähikouluperiaatteen mukaisesti. Esi- ja perusopetus kehittävät yhteistyössä alkuluokkatoimintaa, jolla tavoitellaan sujuvampaa siirtymistä koulupolulla tukien lapsen kasvua ja kehitystä. Sekä varhaiskasvatuksen että perusopetuksen laatu varmistetaan Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) kriteerien mukaisesti.

VII Jokainen peruskoulun päättänyt nuori saa koulutuspaikan ja nuorisotyöttömyys vähenee

Tavoite nuorten koulutuksen ja työelämän tukemiseen nousee vahvasti kuntastrategiasta. Nuorten syrjäytymistä aiotaan ehkäistä siten, että perusopetus ja oppilaitokset valmentavat nuoria entistä paremmin opiskeluelämän vaatimuksiin. Perusopetuksen luokanvalvojat, erityisopettajat ja oppilaanohjaajat kohdentavat erityisesti tukea niille nuorille, joilla on paljon poissaoloja. Erilaisilla yksilöllisillä tukipalveluilla pyritään turvaamaan jokaiselle nuorelle perusopetuksen päättötodistus. Etsivä nuorisotyö auttaa vailla koulutus- tai työpaikkaa olevia nuoria ratkaisemaan pulmia ja kysymyksiä sekä tukee ja ohjaa heitä hakeutumaan niihin palveluihin, joita he tarvitsevat ja haluavat. Toisen etsivän nuorisotyöntekijän palkkaamista selvitetään.

Nuorisotyöttömyys on lisääntynyt rajusti koko maassa, myös Liperissä. Liperin kunta on sitoutunut tarjoamaan kesätyötukea 300 nuorelle vuosittain ja näin yrityksilläkin on matalampi kynnyks työllistää nuoria. Tämän toivotaan luovan nuorille kontakteja työelämään ja työnantajille positiivisia kokemuksia nuorten työllistämistä. Tavoitteena on, että jokainen peruskoulun päättänyt nuori saa koulutuspaikan ja nuorisotyöttömyys kääntyy laskuun.

VIII Nuorten päihteiden käyttö ei lisääntynyt tai vähenee

Nuorten asenteet päihteiden käyttöä kohtaan ovat muuttuneet negatiivisemmiksi ja muun muassa tupakointi sekä humalahakuinen juominen ovat nuorten keskuudessa vähentyneet. Kuitenkin huumausaineisiin liittyvien rikosten määrä on kunnassa kasvanut ja nuorten päihdesairauksien

osastohoitojaksoja on muuta maata enemmän. Samoin nuuskan käyttö on lisääntynyt kaikissa ikäryhmissä viime vuosina. Tämän suunnitelman tavoitteeksi on asetettu, että nuorten päihteiden käyttö ei ainakaan lisääny nykyisestä. Päihteiksi luetaan tupakkatuotteet (tupakka, nuuska ja sähkötupakka), alkoholi, päihtymistarkoituksessa käytetyt lääkkeet, liuottimet sekä huumausaineiksi luokitellut aineet.

Suurimpana toimenpiteenä otetaan käyttöön Päihdepolku –malli yhteistyössä kunnan ja Siun soten toimijoiden kesken. Mallia on aiemmin kehitetty Liperin kunnassa, mutta mallin käyttöönotto jäi toteuttamatta sosiaali- ja terveydenhuollon palvelu-uudistuksen vuoksi. Mallin soveltuvuutta tarkastellaan ja mallia tarvittaessa muokataan ennen käyttöön ottoa moniammatillisen tiimin toimesta. Päihdepolku –malli otetaan käyttöön viimeistään vuoden 2020 lopussa. Yhteistyötä mielenterveys- ja päihdepalvelujen sekä perusopetuksen välillä aiotaan tiivistää. Mielenterveys- ja päihdepalvelujen hoitokoordinaattorit jalkautuvat oppilaitoksiin kertomaan päihdepalveluista. Nuoret halutaan tavoittaa avohuollon palvelujen piiriin entistä paremmin. Nuorten ja vanhempien päihdekasvatuksen teemapäivät otetaan säännölliseksi osaksi koulun vuosittaista toimintaa. Päihdekasvatusta toteutetaan moniammatillisesti opettajien, kouluterveydenhuollon, suun terveyden huollon, järjestöjen, poliisin ja terveydenhuollon oppilaitosten kesken. Nuoria osallistetaan toimintaan ja kuullaan päihteiden käyttöön ja siihen liittyviin ongelmiin liittyen. Perusopetuksen ja oppilaitosten henkilökunnalle järjestetään täydennyskoulutusta päihdeasioihin liittyen.

IX Lasten ja nuorten ylipainoisuus vähenee tai säilyy nykyisellä tasolla

Lasten ja nuorten ylipainoisuuden kehitys on huolestuttavaa koko maakunnassa. Liperissä yläkouluikäisten poikien painon kehitys on saatu tasaantumaan, mutta muissa ikäryhmissä painon epäsuotuisa kehitys näyttää jatkuneen. Pohjois-Karjalan alueella on käytössä lasten ja nuorten lihavuuden alueellinen hoitoketju -malli. Sekä Siun soten että kunnan toimijat tekevät tavoitteellista työtä lasten ja nuorten lihavuuden ennaltaehkäisyyn ja vähentämisen tukemiseksi. Tiivis yhteistyö hyvinvointipalvelujen ja ruokapalvelujen välillä edesauttaa hyvinvointia tukevan ruokailun kehittämistä ja yhteistyö kuntalaisten kanssa lisää osallisuuden kokoemusta sekä vahvistaa sitoutumista oman terveyden ja hyvinvoinnin ylläpitämiseen. Ohjatun liikunnan määrää aiotaan lisätä varhaiskasvatuksessa kouluttamalla henkilökuntaa liikunnallisen toiminnan ohjaukseen. Kiertävä liikuntakärri on kaikkien varhaiskasvatusyksiköiden käytettävissä. Peruskouluissa Liikkuva koulu –toimintaa jatketaan suunnitelmallisesti ja tätä tukee lukuvuodelle 2018–2019 palkattu liikuntakoordinaattori. Liikuntavälineitä on käytössä välitunneilla riittävästi ja vertaisohjattua välituntiliikuntaa järjestetään säännöllisesti. Vuoden 2019 aikana toimintansa aloittavassa kohtaamispaikassa tarjotaan edullista perheliikuntaa.

Varhaiskasvatuksessa otetaan uudet ruokailuosoitukset entistä tarkemmin käyttöön paitsi ruoan laadun myös ruokakasvatuksen osalta. Päiväkodeille haetaan Makuaakkoset –diplomeja ja peruskouluissa kehitetään edelleen Kouluruokadiplomin mukaista ruokailua. Kouluruokailusta pyritään tekemään entistä houkuttelevampi, ja lapset ja nuoret otetaan mukaan ruokailun kehittämiseen. Myös nuoret esittivät toiveita kouluruokailun osalta yläkoululaisten työpajoissa (ks. liite 3) ja lapset kokivat terveellisen ruokavalion hyvinvoinnin kannalta merkitykselliseksi (ks. liitteet 1 & 2). Tavoitteena on, että oppilaskunta alkaa ylläpitää säännöllisesti aamu- ja välipalakiostia, josta on ostettavissa terveellisiä välipaloja. Kouluterveydenhoitaja on oppilaskunnan apuna terveellisen välipalatarjonnan suunnittelussa. Koulussa pidettyjen herkkupäivien määrää on tavoitteena vähentää sekä korvata runsaasti sokeria, suolaa ja rasvaa sisältävät herkut terveellisillä välipaloilla tai muulla toiminnalla. Perheitä kannustetaan edelleen terveellisiin elintapoihin kaikissa palveluissa. Neuvoloissa jaetaan Neuvokas perhe –materiaalia ja perheitä kannustetaan ja tuetaan imetykseen.

X Lasten ja nuorten seksuaaliterveyttä tuetaan

Lasten ja nuorten seksuaaliterveyden tukemisen tarve nousi esiin keskustelussa oppilaskunnan ja nuorisovaltuuston edustajien kanssa suunnitelman laadintaprosessin loppupuolella. Nuoret toivoivat, että

lisääntyneeseen klamydiatartuntojen määrään sekä nuorten ehkäisyn käyttämättömyyteen puututaan. Keinoja pohdittiin yhdessä, jonka seurauksena asetettiin tavoite selvittää alle 25-vuotiaiden maksuttoman ehkäisyn mahdollisuutta Liperin kunnan alueella. Lisäksi suunnitelmaa laatineet asiantuntijat asettivat tavoitteeksi seksuaalikasvatuksen tehostamisen varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa. Henkilökunnalle järjestetään koulutusta seksuaalikasvatuksesta ja varhaiskasvatuksessa tavoitteeksi asetettiin seksuaalikasvatuksen kirjaaminen kunnalliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

XI Lapsia ja nuoria opastetaan turvalliseen ja hyödylliseen teknologian käyttöön

Teknologia ja internet ovat luonnollinen osa lasten ja nuorten elämää. Teknologian käytöllä voi olla terveyteen ja hyvinvointiin sekä negatiivisia että positiivisia vaikutuksia. Tässä suunnitelmassa on pyritty huomioimaan teknologian sekä erityisesti internetin välityksellä tapahtuvan sosiaalisen kanssakäymisen vaikutukset lasten ja nuorten kasvuun ja kehitykseen. Teknologian suunnitelmallisella käytöllä pyritään hyvinvoinnin tukemiseen. Myös lasten ja nuorten ergonomiaan kiinnitetään huomiota teknologiaa käytettäessä. Ergonomia huomioidaan tilasuunnittelussa ja kalustehankinnoissa sekä ohjauksessa. Näin ehkäistään tuki- ja liikuntaelinvammoja.

Tavoitteena on, että älylaitteilla käytettävät sovellukset ovat sekä pedagogisesti että hyvinvoinnin näkökulmasta harkittuja. Lasten ja nuorten älylaitteiden käyttöä ohjataan sisällön sekä ajankäytön suhteen. Teknologiaa hyödynnetään muun muassa ympäristön tutkimiseen, tieteellisten ilmiöiden ymmärtämiseen sekä matemaattisten ja äidinkielellisten taitojen harjoitteluun. Media- ja monilukutaitoa edistetään opetussuunnitelman mukaisesti. Internetin tiedonhaussa neuvotaan ja opetellaan yhdessä luotettavien lähteiden käyttöä. Sosiaalisen median käytön opettelussa kiinnitetään huomiota sosiaalisiin käyttäytymismalleihin. Nettikiusaamisen ja internetin välityksellä tapahtuvan hyväksikäytön toteutumista ennaltaehkäistään keskustelemalla ilmiöistä ja opastamalla turvalliseen internetin käyttöön. Lapsia, nuoria ja vanhempia neuvotaan turvallisessa teknologian käytössä. Pelien ja videoiden ikärajoista sekä haitallisen materiaalin vaikutuksista hyvinvointiin keskustellaan.

XII Lasten ja nuorten osallisuus kunnan päätöksenteossa ja palvelujen kehittämisessä lisääntyy

Kaikissa tavoitteissa on huomioitu osallisuusnäkökulma, mutta osallisuuden lisääminen kunnan päätöksenteossa ja palvelujen kehittämisessä haluttiin nostaa vielä omaksi tavoitteekseen. Osallisuuden kokemus on merkityksellinen terveellisen kasvun ja kehityksen sekä hyvinvoinnin kannalta. Aito mahdollisuus osallistua luo lapsen ja nuoreen pystyvyyden tunnetta omien asioiden hoitoon ja terveyden ylläpitoon. Osallisuus lisää myös yhteisöllisyyttä ja täten edistää koko yhteisön hyvinvointia. (ks. esim. THL 2015.)

Konkreettisena toimena vuoden 2019 loppuun mennessä otetaan käyttöön nuortenideat.fi –verkkopalvelu vapaa-aikatoimen ylläpitämänä. Tavoitteena on myös, että jatkossa nuorisoneuvostosta osallistuu edustaja hyvinvointilautakunnan ja elinympäristölautakunnan kokouksiin läsnäolo- ja puheoikeudella. Oppilaskuntien aktiivinen toiminta jatkuu ja kunnanjohtaja tapaa edelleen 9. luokkalaisia nuoria vuosittain. Oppilaiden osallisuutta koulujen toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin lisätään edelleen. Oppilaiden edustajat ovat mukana yhteisöllisissä oppilashuoltoryhmissä ja nuorten palveluverkosto PAVE:n kokouksissa. Lisäksi kouluilla lisätään oppilaiden osallistavia työmenetelmiä mukaan lukien muun muassa Verso -vertaissovittelu, oppilasagentit ja välkäratoiminta.

Kuntaan perustetaan lapsiparlamentti, johon toivotaan osallistuvan sekä esioppilaita että 1.-6. luokkalaisia lapsia kaikista kunnan peruskouluista. Lapsiparlamentin tarkoituksena on ottaa kantaa lapsia koskeviin asioihin. Oppilaat voivat valmistella aloitteita koulussa oman opettajan avustuksella. Kunnan luottamushenkilöt ja viranhaltijat kokoontuvat kahdesti lukuvuodessa kuulemaan lapsiparlamentin edustajia. Lapsiparlamentille nimetään vastuuhenkilö hyvinvointipalveluista. Lapsiparlamentti ja

nuorisoneuvosto tekevät yhteistyötä lapsia ja nuoria koskeissa asioissa. Tavoitteena on, että Liperin lapsiparlamentti osallistuu myös valtakunnallisen Lasten parlamentin toimintaan.

5.3. Kasvatuksen tukeminen

Lastensuojelulain (417/2007, 2 §) mukaan vastuu lapsen hyvinvoinnista on ensisijaisesti lapsen vanhemmilla ja muilla huoltajilla. Laki velvoittaa perheiden kanssa työskenteleviä työntekijöitä tukemaan vanhempia ja huoltajia kasvatustehtävässään sekä tarjoamaan apua ja tukea riittävän varhain. Lapsen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin vaikuttaa vahvasti vanhempien ja koko perheen hyvinvointi. Vanhemmuuden tukeminen on osa ennaltaehkäisevää lastensuojelua. Myös lasten ja nuorten kanssa työskenteleviä on tuettava kasvatustehtävässään, jotta he pystyvät suoriutumaan siitä mahdollisimman hyvin. Työntekijöiden hyvinvoinnin vaikutukset lapsiin ja nuoriin korostuvat etenkin sellaisissa työyhteisöissä, joissa ollaan tiivis osa ryhmää, kuten varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa. Tässä suunnitelmassa kasvatuksen tukemiselle on asetettu kolme tavoitetta, jotka on esitelty taulukossa 31.

Kasvatuksen tukeminen (tavoitteet XIII-XV)

Huoltajien vertaistuen ja vanhemmuuden tuen saanti lisääntyy (XIII)

Vastuutyöntekijämalli otetaan käyttöön kaikkien lasten ja perheiden kanssa työskentelevien toimijoiden kesken (XIV)

Lasten ja nuorten kanssa työskentelevien työhyvinvointi paranee (XV)

Taulukko 31: Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet XIII-XV

XIII Huoltajien vertaistuen ja vanhemmuuden tuen saanti lisääntyy

LAPE –muutosohjelman myötä alkavan kohtaamispaikka –toiminnan huolellinen suunnittelu on keskeisessä asemassa vanhemmuuden tuen lisäämisen kannalta. Kattavien palvelujen varmistamisen lisäksi kohtaamispaikkaa on tarpeen tehdä perheille tutuksi. Sekä kohtaamispaikassa että muuten kunnan alueella vaikuttavia ja ennaltaehkäiseviä ryhmätoimintoja vanhemmille kehitetään suunnitelmallisesti yhdessä kunnan, Siun soten ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Erityisesti ennaltaehkäiseviä palveluja tehdään näkyväksi ja vertaistukitoimintaan kannustetaan. Ennaltaehkäisevien lapsiperhepalvelujen sekä neuvolan asema vanhemmuuden tukemisessa on olennainen.

Tärkeänä tavoitteena on perheiden palveluntarpeen tunnistaminen ja perheiden ohjaaminen tarvittaviin kunnallisiin ja sote –palveluihin. Kuntaan perustetaan perheohjaajan toimi ja hänen työpanostaan suunnataan kohtaamispaikka –toimintaan. Kohtaamispaikassa perheohjaaja antaa palveluohjausta ilman ajanvarausta. Terveystarkastuksista pois jäävien perheiden tuen tarve selvitetään terveydenhoitajien toimesta. Varhaiskasvatuksen vasu –keskusteluissa kartoitetaan vanhemmuuden tuen tarve entistä paremmin. Opettajia ja terveydenhoitajia koulutetaan Lapset puheeksi –menetelmän käyttöön. Neuvoloissa perheitä tuetaan vanhemmuuteen ja perheen arkeen liittyvissä kysymyksissä, Voimaperheet –ohjelmaa tarjotaan tukea tarvitseville perheille ja Muksutreffit –toiminta säilytetään osana neuvolan ennaltaehkäisevää palvelua. Ennaltaehkäisevissä lapsiperhepalveluissa arvioidaan lasten, nuorten ja perheiden palvelutarve viivytyksettä ja tarvittaessa monitoimijaisesti. Perhe tavoittaa kaikki ennaltaehkäisevät sote –palvelut yhden palvelunumeron kautta. Lapsiperheille suunnatun matalan kynnyksen palvelukanavan, Pyydä apua! –napin käyttöönottoa selvitetään.

XIV Vastuutyöntekijämalli otetaan käyttöön kaikkien lasten ja perheiden kanssa työskentelevien toimijoiden kesken

Vastuutyöntekijämallia on kehitetty valtakunnallisessa LAPE –muutosohjelmassa ja se otetaan käyttöön Pohjois-Karjalan alueella vuonna 2019. Vastuutyöntekijä on perheen yhteyshenkilö, joka huomioi koko perheen tilanteen ja kokoaa perheen tueksi monialaisen verkoston. Vastuutyöntekijä tiedottaa muille yhteistyökumppaneille, etsii lisäapua perheelle ja informoi perhettä ja työntekijöitä muuttuneista tilanteista. Vastuutyöntekijä voi perheen luvalla pitää yhteyttä koko verkostoon. Vastuutyöntekijäksi nimetään se julkisen toimen työntekijä, joka tuntee perheen tilanteen parhaiten ja pystyy osaamisensa puolesta parhaiten vastaamaan perheen koordinoinnin tarpeisiin. Vastuutyöntekijä voi olla sosiaali- ja terveystieteiden tai sivistystoimen työntekijä. Joskus on mahdollista nimetä myös vastuutyöntekijäpari. Kunnes vastuutyöntekijä nimetään perheelle, perheen tukena on se henkilö, keneltä perhe on apua pyytänyt. Tämän henkilön tulee varmistaa, että perhe saa tarvitsemaansa palvelua ja heille nimetään vastuutyöntekijä. Vastuutyöntekijämallia käytetään niiden perheiden palvelujen sujuvoittamiseen, jotka tarvitsevat useamman eri toimijan palveluja.

XV Lasten ja nuorten kanssa työskentelevien työnhyvinvointi paranee

Lapset ja nuoret viettävät suuren osan valvellaoloajastaan varhaiskasvatukseen, perusopetuksen, oppilaitosten, vapaa-aikatoimen, järjestöjen ynnä muiden lasten ja nuorten kanssa toimivien aikuisten kanssa. Näiden aikuisten työssäjaksaminen ja hyvinvointi heijastuvat lasten ja nuorten hyvinvointiin. Työntekijöiden tukeminen on osa lasten ja nuorten terveen psykososiaalisen kasvuympäristön tukemista sekä yhteisöllisen hyvinvoinnin lisäämistä. Myös lasta harvemmin tapaavilla sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoilla on suuri vastuu lapsen kasvun ja kehityksen kannalta tehtävistä päätöksistä ja toimenpiteistä, joten on oleellista, että heitä tuetaan tässä vastuullisessa tehtävässä.

Kaikkien toimijoiden tavoitteena on huolehtia riittävästä työn tukijärjestelmästä ja henkilökunnan osaamisen varmistamisesta. Työnohjausta on oltava saatavilla tarvittaessa ja kehityskeskustelut on pidettävä säännöllisesti. Täydennyskoulutusta järjestetään riittävästi uusia menetelmiä käyttöön otettaessa sekä tarpeen ilmetessä. Yhteistyöverkostoja järjestetään säännöllisesti lasten ja nuorten palveluja tuottavien tahojen kesken sekä yhteisiä toimintamalleja luodaan ja otetaan käyttöön. Tämä paitsi tukee työntekijöiden ammatillista kasvua, lisää myös työssä jaksamista ja työn mielekkyyttä.

6. Seuranta ja arviointi

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma on hyväksytty lastensuojelulain (417/2007, 12 §) mukaisesti kunnanvaltuustossa ja sen toteutumista seurataan valtuuston toimesta vähintään kerran valtuustokaudessa. Suunnitelma otetaan huomioon laadittaessa kunnan talousarviota ja –suunnitelmaa, kuten lastensuojelulaki (417/2007, 12 §) edellyttää. Tilinpäätöksen yhteydessä arvioidaan suunnitelman toteutumista. Suunnitelma toimii ohjaavana asiakirjana lasten ja nuorten palveluissa laadittaviin toimintasuunnitelmiin sekä huomioidaan myös muiden lapsia ja nuoria koskevien asiakirjojen laadinnassa.

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteiden toteutumista arvioidaan jatkuvasti tavoitetaulukossa osoitettujen vastuutahojen toimesta (ks. liite 6). Kunnan hyvinvoinnin johtoryhmä on päävastuussa valittujen mittarien seurannasta ja tavoitteisiin tähtäävän toiminnan arvioinnista. Arvioinnin aikataulun toteutumisesta, tietojen hankinnasta ja esittelystä johtoryhmälle vastaa Sari Miinalainen. Varahenkilönä toimii Laura Ortju. Tämän asiakirjan laatinut työryhmä kokoontuu kerran vuodessa syksyisin arvioimaan asiakirjan toteutumista, ajantasaisuutta ja kehittämistarpeita. Asiakirjaa voidaan tarvittaessa päivittää aiemmin tai viimeistään vuonna 2022.

Kaikki toimijat ovat sitoutuneet arvioinnissaan huomioimaan lasten, nuorten ja perheiden mielipiteet, kehittämissuhteet ja muulla tavoin saadun palautteen. Palautetta kerätään ikä- ja kehitystaso huomioiden erilaisin menetelmin. Asiakirjan arvioinnin apuna hyödynnetään nuorisoneuvoston, vammaisneuvoston sekä kuntaan perustettavan lapsiparlamentin kokemusasiantuntijuutta.

Lähteet

Lait ja asetukset

Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta 60/1991

Kuntalaki 410/2015

Lastensuojelulaki 417/2007

Maankäyttö- ja rakennuslaki 132/1999

Nuorisolaki 1285/2016

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013

Perusopetuslaki 628/1988

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014

Suomen perustuslaki 731/1999

Terveydenhuoltolaki 1326/2010

Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta 338/2011

Varhaiskasvatuslaki 540/2018

Liperin kunnan ohjelmat ja suunnitelmat

Esiopetussuunnitelma

<http://www.liperi.fi/documents/90255/569534/Esiopetuksen+opetussuunnitelma.pdf/03f81ff4-915f-7f8f-b1b6-7df3751c4f20>

Koululaisten iltapäivätoiminnan toimintasuunnitelma

<https://peda.net/liperi/o2/lkos/ki:file/download/a15bc3e8a35538c3a9fb0563c36572cc52fb5ff8/Koululaisten%20iltap%C3%A4iv%C3%A4toiminta.pdf>

Kulttuurin virtaa Liperissä

– Liperin perusopetuksen ja varhaiskasvatuksen yhteinen kulttuurikasvatussuunnitelma

<https://peda.net/liperi/o2/lkos/lkkkv2:file/download/f3bb1a9ba4d79ddf9afa06df2104b68b36c7abdc/Kulttuurikasvatussuunnitelma%20virallinen.pdf>

Kuntastrategia 2018-2021

<http://www.liperi.fi/documents/90255/576057/Kuntastrategia+2018-2021.pdf/aab1d55a-d227-f07c-eb15-956933a4c571>

Laaja hyvinvointikertomus 2017–2020

<http://www.liperi.fi/documents/90255/576057/Hyvinvointikertomus+2017-2020.pdf/a0b7cd4b-c94d-4907-b405-99ea20efa2ff>

Liikenneturvallisuussuunnitelma

http://www.liperi.fi/documents/90255/551053/Liperin+liikenneturvallisuussuunnitelma+5_2011.pdf/f766176a-1905-9b93-3557-00191a8c7a8b?version=1.1

Opetussuunnitelma

<https://peda.net/liperi/o2/lkos/lkol>

Talousarvio 2018 ja taloussuunnitelma 2018-2020

<http://www.liperi.fi/documents/90255/576057/Talousarvio+2018.pdf/73918d4d-0aa3-a0fc-b9ff-e6126d91bad3?version=1.2>

Tuen käsikirja

(valmistuu vuonna 2018)

Varhaiskasvatussuunnitelma

<http://www.liperi.fi/documents/90255/569534/Liperin+varhaiskasvatussuunnitelma.pdf/2201f6a2-487b-d28c-c912-6bc494aa0275>

Julkiset tilastot

Kela: Tilastotietokanta Kelasto

<https://www.kela.fi/kelasto>

Opetushallitus: Move! –mittaustulokset

<https://www.edu.fi/move/tulokset/2017>

Poliisi: Tulostietojärjestelmä PolStat

https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/poliisiwwwstructure/67605_Pohjois-Karjala_ja_k kaikki_kunnat.pdf?15d85d605399d588

THL: Kouluterveyskyselyn tulokset

<https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia/kaikki-kouluterveyskyselyn-tulokset>

THL: TEAviisari

<https://www.teaviisari.fi/teaviisari/fi/index>

THL: Tilasto- ja indikaattoripankki Sotkanet

<https://www.sotkanet.fi/sotkanet/fi/index>

Tilastokeskus: Tilastot

<http://www.stat.fi/til/index.html>

Muut lähteet

ARA. 2018. Kunnat, joissa oli asunnottomia 15.11.2017. Liite ARAn selvitykseen (2/2018): Asunnottomat 2017. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus. [http://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2017\(46192\)](http://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2017(46192))

Duursma E, Augustyn M & Zuckerman B. 2008. Reading aloud to children: the evidence. Archives of Disease in Childhood, (7)93.

http://www.reachoutandread.org/FileRepository/ReadingAloudtoChildren_ADC_July2008.pdf

Jääskeläinen M & Virtanen S. 2018. Alkoholijuomien kulutus 2017. Tilastoraportti 10/2018. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136294/TR10_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Luoto R. 2013. Liikunta raskauden aikana ja sen jälkeen. Potilaan Lääkärelehti. <http://www.potilaanlaakarilehti.fi/artikkelit/liikunta-raskauden-aikana-ja-sen-jalkeen/>

Meijän maakunta. 2018. Syödään! -ideakilpailu. <http://www.pohjois-karjala.fi/web/maakuntauudistus/syodaan>

Mielenterveysseura. 2018. Väkiältä tuo pelon perheeseen. <https://www.mielenterveysseura.fi/fi/mielenterveys/vaikeat-el%C3%A4m%C3%A4ntilanteet/v%C3%A4kivalta/v%C3%A4kivalta-tuo-pelon-perheeseen>

Paahtama S. 2016. Hyvinvoinnin edistämisen käsite ja sisältö. Arttu2 –tutkimusohjelman julkaisusarja nro 7/2016. Kuntaliitto.

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKewi3xIPuh8HbAhVEVywKHXgABH4QFghdMAM&url=http%3A%2F%2Fshop.kunnat.net%2Fdownload.php%3Ffilename%3Duploads%2F1776arttu2_nro7_hyvinvointi.pdf&usg=AOvVaw1KpSXFng1A0wq_SZPSvpJ8

Savola E & Koskinen-Ollonqvist P. 2005. Terveyden edistäminen esimerkein. Käsitteitä ja selityksiä. Terveyden edistämisen keskuksen julkaisuja -sarja 3/2005. http://www.soste.fi/media/pdf/terveyden_edistaminen_esimerkein_2005.pdf

Siun sote. 2016. Strategia 2017-2018. http://www.siunsote.fi/documents/4823935/4967036/Siunsote_strategia.pdf/abc08a5b-7c02-495c-ba6f-c830fe22d521

STM. 2011. Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020. Sosiaali- ja terveyspolitiikan strategia. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2011:1. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/73418/URN%3ANBN%3Afi-fe201504223250.pdf?sequence=1>

STM. 2016. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:29.

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74904/Rap_ja_muist_29_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y

THL. 2012. Lapsi kasvaa kunnassa – miten kunta voi tukea lasten hyvinvointia ja vähentää syrjäytymisen riskejä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Päätösten tueksi 1/2012. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90826/urn_isbn_978-952-245-690-8.pdf?sequence=1

- THL. 2015. Osallisuutta edistämällä vähennetään eriarvoisuutta. Tiedä ja toimi –kortit. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/128983/Osallisuus_final_17.11.2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- THL. 2016. Syödään yhdessä – ruokasuositukset lapsiperheille. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ja Valtion ravitsemusneuvottelukunta. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129744/KIDE26_FINAL_WEB.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- THL. 2018a. Lasten terveys, hyvinvointi ja palvelut (LTH) –tiedonkeruu. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos ja Valtion ravitsemusneuvottelukunta. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankeet/lasten-terveys-hyvinvointi-ja-palvelut-lth-tiedonkeruu>
- THL. 2018b. Lapsivaikutusten arviointi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/johtamisen_tueksi/miten_arvioida/lapsivaikutusten_arviointi
- Tiitinen A. 2017. Raskaus ja sukupuolitaudit. Duodecim Terveyskirjasto. https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk01140
- VRN. 2018. Terveyttä ja iloa ruoasta – varhaiskasvatuksen ruokailusuositus. Valtion ravitsemusneuvottelukunta, Opetushallitus ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135907/URN_ISBN_978-952-302-992-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- WHO. 2018. Health promotion. http://www.who.int/topics/health_promotion/en/

Liite 1. Kooste alle kouluikäisten lasten työpajojen vastauksista

Lasten ajatuksia hyvinvointia lisäävistä tekijöistä (päiväkotien työpajat)

	Viinijärven päiväkoti	Liperin päiväkoti /Lounatuulet	Lautasuon päiväkoti
Ravitsemus	marjojen syöminen, kasvien syöminen, salaatti, kasvikset	vitamiinit, terveellinen ruoka, kasvikset, hedelmät, marjat, veden juominen, vesi	ruoka, syöminen
Lepo	nukkuminen	uni, nukkuminen	
Vaatteet	vaatteet, riittävästi vaatetta ulkona		vaatteet
Koti /perhe /ystävät	koti	perhe, mummi, ystävät	perheenjäsenet, ystävät, ukin kanssa puuhailu ja rakentaminen
Leikki	legot, kotileikki, roolileikki, leikkiminen, lelut	leikki, pallo	leikki, leluapina, ralliautoleikki
Luonto	kukkien istuttaminen, aurinko, metsässä kävely	luonto, ruoho	sateenkaari, auringon valo ja lämpö, luonto, lintujen katselu kiikarilla
Harrastukset /vapaa-aika /liikunta	uimarannalla käyminen, keinuminen, leikkipuistot, tramboliinilla pomppiminen, ulkoilu, luistelu, hiihto, pyöräily	liikunta, juokseminen	askartelu, piirtäminen, harrastukset, kylpeminen
Eläimet	eläinten katselu, eläinten silittäminen ja hoitaminen, lemmikkieläimet, maatilalla vierailu	eläimet, koira, lintu, seeprat	eläimet
Läheisyys	halaaminen, sydämet	halaaminen, rakkaus	lahjojen antaminen
Juhlapyhät /lommat		ilotulitukset	joulu, joulupukki, lomailu, loma, lahjat

Liite 2. Kooste alakoululaisten työpajojen vastauksista

Lasten ajatuksia hyvinvointia lisäävistä tekijöistä (Viinijärven alakoulun työpajat)

Koulussa

Kotona

kaverit, ystävät

hyvä ruoka, kala, mandariini, porkkanasekeitto

kaverit ovat turvallisia, kaverit antavat energiaa

perhe, äiti, isä, mummo, sukulaiset, siskot, veli

oma luokka

eläimet, lemmikit, hevoset, koira

kiva rehtori, oma opettaja, kivat opettajat

ulkoilu, liikunta, urheilu

lukeminen, kirjasto, kirjat, lukutunti

koti, wc

välitunnit, välituntiliikunta, pihalla leikkiminen

nukkuminen

kouluruoka, juoma, hyvä ruokaseura, lisää kasviksia

ystävät, kaverit

jos ei ole läksyjä /on sopivasti läksyjä

harrastukset

ilmainen opetus

pomppiminen, pyöräily, uiminen, tramboliini

liikuntatunnit, juokseminen, paljon ulkoliikuntaa

pelaaminen, Fortnite, Play Station, manga, anime

leikki, pelaaminen, pomppulinna

se, että vanhemmilla on työpaikat

se, että ei aina tehdä kirjan tehtäviä

elämä

musiikin kuuntelu omasta kaiuttimesta

kirjat

hyvä /raitis ilma

puhuminen

se, että ei tarvitse tehdä mitään

perhe on turvallinen

Liite 3. Kooste nuorten työpajojen ja kunnanjohtajan keskustelujen vastauksista (1/2)

Yläkoululaisten ajatuksia lasten ja nuorten hyvinvointia tukevista tekijöistä Liperin kunnassa (yläkoulun työpajat ja kunnanjohtajan keskustelut 9. luokkalaisille)

Harrastukset ja vapaa-aika	Koulu ympäristönä ja koulutyö	Liikenne	Luonto	Kouluruokailu	Työ	Muuta
lisätietoa harrastusmahdollisuuksista (kentät/seurat/laavut/radat), enemmän ja monipuolisemmin harrastus- ja liikuntamahdollisuuksia (mm. kamppailulajit, parkour, lanit)	välitunneille liikuntamahdollisuuksia	teiden kunnostus: Ylämyllylle paremmat tiet, Mattisenlahteen uusi tie, Käsämä -Viinijärvi –tien ja Rääkkylän tien kunnostus	puhdas luonto, parempi ilmanlaatu, vesistöjen hyvinvointi	leivän päälle muutakin kuin voita, karjalanpiirakoita, salaattibaari	enemmän töitä nuorille	kuntalaisten osallistaminen
kirjaston lisäksi joku muu kulttuuritila: piano yhteisesti soitettavaksi, konsertteja	kauniimmat tilat ja taidetta kouluun, koulun piha viihtyisämmäksi	Liperi – Heinävesi välille lisää vuoroja	kalavesien ja metsien suojelu	enemmän tilaa ruokalla, ruokalan suurentaminen	enemmän töitä aikuisille	tasa-arvoisuus
lisää lentopallo-, tennis- ja koripallokenttiä, jäähalli, iso liikuntahalli (yleisurheilu & jalkapallo), uimahalli, kunnolliset ja edulliset kuntosalit kaikkiin taajamiin	kiusaamisen vähentäminen, parempi ryhmähenki, opettajien ja oppilaiden myönteinen ja tasa-arvoinen suhtautuminen	suora linja-autoyhteys Ylämylly – Polvijärvi, linjoille 121 & 124 isommat autot, yhteyksiä kauempaa /syrjemmästä (Kaatamo, Mattisenlahti, Vaivio)	uimarantojen kunnostus ja ylläpito, kyyt pois rannoilta, uusia laitureita, uimapaikkoja, hyppytorni ja hyppylautta	mahdollisuus käydä koulupäivän aikana kaupassa, lupa syödä /juoda välitunneilla	kesätöitä nuorille	lasten ja nuorten mielipiteiden huomioiminen
lisää nuotiopaikkoja kaikkiin taajamiin, grillauspaikkoja	enemmän latauspaikkoja puhelimille	parempi julkinen liikenne, mahdollisuus liikkua vapaa-ajalla	sähkö- ja biokaasujakeluverkot	ei kasvisruokaa	enemmän palkkaa kesätöistä	nuorisovaltuuston kuuleminen päätöksissä
Kirkonkylän uudistaminen, vapaa-ajanviettopaikkoja Kaatamoon	sisäilma kuntoon nopeasti	selvemmat /ajantasaiset aikataulut ja reitit	kunnollinen puistoalue Ylämyllylle	tuote-/välipala-/kahviautomaatti		nuorisotalolle enemmän rahoitusta
sup-lauta –reitti, Ylämylly: pidempi frisbeegolf –rata, Jyrinkylä: skeittipuisto, kestävä pingispöytä ulkokäyttöön, juoksupaikat	paremmat opiskelutilat, paremmat penkit, kunnolliset kalusteet, lepohuone, sohvia	halvemmat linja-autoliput	kukkaistutuksia, suihkulähde /toivomuskaivo, enemmän penkkejä	parempilaatuisia raaka-aineita, monipuolisempaa ruokaa,		eläinlääkärille röntgen -laitteet

Liite 3. Kooste nuorten työpajojen ja kunnanjohtajan keskustelujen vastauksista (2/2)

(pururadat /raivatut polut), Kaatamo: pitkospuupolut			kansainvälistä ruokaa	
kiipeilypuisto, huvipuisto, laskettelukeskus, elokuvateatteri	hyvät opettajat, opettajille kunnollisen koulutukset (parantaa motivaatiota)	koulukuljetukset: koulubussiin ilmastointi, isommat bussit, Häyrynlahden ja Kaatamon bussit paremmiksi	beach volley – kenttä Ylämyllylle /Honkalammelle	
lisää vapaa-ajanviettopaikkoja /oleskelutiloja /nuorisotiloja (sisälle ja ulos, ei aikuisia, riittävästi istumapaikkoja)	opettajien napakampi puuttuminen asioihin (esim. nuuskan välitys)	kaupunkipyörät	koirapuisto	
leikkipuistojen kunnostus, isoille suunnattuja kiipeilytelineitä	päihteiden myynnin kieltäminen koulussa ja sen läheisyydessä, vartijoita kouluun nuuskan myynnin kitkemiseksi	pyöräilymahdollisuuksien parantaminen Ylämyllyllä, enemmän pyöräilyreittejä	enemmän roskiksia, paremmat jätteenlajittelupiste et	
enemmän vapaa-ajan toimintaa talveksi /kesäksi, nuorisotalon aukiolon lisääminen	maanantai vapaaksi, vähemmän läksyjä	moposuora		
kyläkaupat takaisin, kahvila ja jäätelökioski Ylämyllylle, outlet – myymälä, kauppakeskus, ruokapaikka ja kuntosali Viinijärvelle, Jyriin ja Roukalahdelle kauppa /kioski	vähemmän projekteja, projektien tasoittaminen ajallisesti	Viinijärvelle huoltoasema, halvempaa bensaa		
Viinijärven liikuntasalin varaaminen mahdolliseksi	yläkoulu kirkonkylälle /Ylämyllylle, useampi pieni koulu, 2. asteen oppilaitoksia	”aikuiset ajokouluun uudelleen” eli mopoilijoiden huomiointi liikenteessä		

Liite 3. Kooste nuorten työpajojen ja kunnanjohtajan keskustelujen vastauksista (2/2)

digitaalinen kello Ylämyllyn
jalkapallokentälle, Ässä –kentän
auraaminen keväällä

Käsämään Teboilin kohdalle
alikuluttunneli Kuopion tien
ali kevyelle liikenteelle

Liite 4. Kooste vanhempien palautteesta päiväkodeilta ja Sofian päivän tapahtumasta

Vanhempien /huoltajien ajatuksia lasten ja nuorten hyvinvointia tukevista tekijöistä Liperin kunnassa

	Sofian päivän tapahtuma (Jyrinkylä)	Lautasuon päiväkot	Viinijärven päiväkot	Liperin päiväkot ja Lounatuulet –ryhmä
Harrastukset, vapaa- aika ja oppiminen	enemmän erilaisia harrastusmahdollisuuksia, harrastuksia myös pienille, virikkeitä ja tekemistä, valvottuja tiloja nuorille	perhe, leikki, rentoutumistaidot, kannustaminen muuhunkin tekemiseen kuin mobiililaitteisiin	liikunta, ystävät ja leikkikaverit, kielten osaaminen	
Ulkoalueet ja luonto	enemmän turvallisia leikki- ja leikkipaikkoja, leikkipaikkojen kunnossapito (kevät- ja syyskiivoukset), ulkoilumahdollisuuksia	luontokasvatus	luonnon kiertokulun ymmärtäminen	kukkien istuttaminen
Liikenneturvallisuus	turvalliset kävely-, pyörä- ja suojatiet, Jyrin jalkapallokentän ja ruokalan alueen liikennejärjestelyt kuntoon			
Vanhemmuuden tuki	vertaistuki, verkostoituminen vanhempien välillä			
Osallisuus ja ilmapiiri	nähdyksi ja kuulluksi tuleminen, osallisuus, positiivinen ilmapiiri, huolenpito, turvallisuus	lapsen kuuntelu, aikuisten aito läsnäolo	yhdessä tekeminen, onnistumisen ilo, turvalliset aikuiset /vanhemmat	yhdessä tekeminen
Elintavat		parempi kouluruoka	terveelliset elämäntavat, säännöllinen rytmi, monipuolinen ruokavalio	
Palvelut		pienemmät ryhmäkoot koulussa ja varhaiskasvatuksessa	neuvola ja hammashuolto lähipalveluina	

Henkilöstöresurssit lasten ja nuorten hyvinvointiin Liperin kunnassa ja Siun soten läntisellä alueella

Ammattiryhmä	Henkilöstö yhteensä henkilötyövuotta /organisaatio ja alue	Lasten ja nuorten lkm /työntekijä	Valtakunnallinen suositus
Terveydenhoitaja, äitiysneuvola	n. 1,7 /Siun sote, Liperi	n. 59	76 synnyttäjää /th ¹⁾
Terveydenhoitaja, lastenneuvolat	n. 1,9 /Siun sote, Liperi	n. 537	340 lasta /th ¹⁾
Terveydenhoitaja, perhesuunnitteluneuvola	n. 0,9 /Siun sote, Liperi	ei tietoa	ei suositusta
Kouluterveydenhoitaja, alakoulut	n. 2,3 /Siun sote, Liperi	n. 413	600 lasta /th, jos yksi koulu ¹⁾
Kouluterveydenhoitaja, yläkoulu	n. 1 /Siun sote, Liperi	n. 413	600 nuorta /th ¹⁾
Opiskeluterveydenhoitaja, Luovi	n. 0,6 /Siun sote, Liperi	n. 300	600–800 nuorta /th ¹⁾
Lääkäri, äitiysneuvola	neuvolalääkäri neuvoloissa yht. 2 krt/vk	n. 101	600 synnyttäjää /lääkäri ¹⁾
Lääkäri, lastenneuvolat	neuvolalääkäri neuvoloissa yht. 2 krt/vk	n. 1 021	2 400 lasta /lääkäri ¹⁾
Lääkäri, perhesuunnitteluneuvola	neuvolalääkäri neuvoloissa yht. 2 krt/vk	ei tietoa	ei suositusta
Koululääkäri, alakoulut	koululääkäri kouluissa yht. n. 45 krt /vuosi	n. 1 363	2 100 lasta /lääkäri ¹⁾
Koululääkäri, yläkoulu	koululääkäri kouluissa yht. n. 45 krt /vuosi	n. 1 363	2 100 nuorta /lääkäri ¹⁾
Opiskeluterveydenhuollon lääkäri, Luovi	lääkäri oppilaitoksella n. 1 krt/kk	n. 180	2 500–3 000 nuorta /lääkäri ¹⁾
Lastentarhanopettaja, päiväkodit	24 /Liperin kunta	n. 29 (koko- ja osa-aikaiset yhteensä)	vähintään 2/3 henkilöstöstä tulee olla varhaiskasvatuksen opettajan tai sosionomin kelpoisuus, josta vähintään 1/2 varhaiskasvatuksen opettajan kelpoisuus ²⁾
Päiväkotien henkilökunta yhteensä (lastentarhanopettajat /varhaiskasvatuksen sosionomit ja lastenhoitajat /lähihoitajat)	66 /Liperin kunta	n. 11 (koko- ja osa-aikaiset yhteensä)	4 alle 3-vuotiasta /työntekijä 8 kokopäivähoidossa olevaa tai 13 osapäivähoidossa olevaa 3 vuotta täyttänyttä lasta /työntekijä ²⁾
Perhepäivähoitaja	19 /Liperin kunta	n. 4	4 alle kouluikäistä lasta ja 1 esi- tai perusopetusta saava lapsi /pph ²⁾
Varhaiskasvatuksen erityisopettaja	3 /Liperin kunta	n. 244	250 /veo ³⁾
Varhaiskasvatuksen hyvinvointipedagogi	2 /Liperin kunta	n. 366	ei suositusta
Lastentarhanopettaja, esiopetus	13 /Liperin kunta	n. 12	13 lasta /lto tai 20 lasta jos ryhmässä toinen koulutettu aikuinen ⁴⁾
Esiopetuksen henkilökunta yhteensä (lastentarhanopettajat ja lastenhoitajat /lähihoitajat)	17 /Liperin kunta	n. 9	13 lasta /lto tai 20 lasta jos ryhmässä toinen koulutettu aikuinen ⁴⁾
Palvelusuunnittelija, varhaiskasvatus	1 /Liperin kunta	n. 732	ei suositusta
Opettaja, alakoulut	56 /Liperin kunta	n. 16	ei suositusta
Opettaja, yläkoulu	32 /Liperin kunta	n. 12	ei suositusta
Oppilaanohjaaja, yläkoulu	2 /Liperin kunta	n. 189	250 lasta /opo ⁵⁾
Koulunkäynninohjaaja, alakoulut	25 /Liperin kunta	n. 37	ei suositusta
Koulunkäynninohjaaja, yläkoulu	5 /Liperin kunta	n. 76	ei suositusta

Liite 5. Taulukko henkilöstöresursseista (2/3)

Erityisopettaja, alakoulut	13 /Liperin kunta	n. 70	ei suositusta
Erityisopettaja, yläkoulu	7 /Liperin kunta	n. 54	ei suositusta
Erityisopettaja, Honkalampi-keskuksen koulu	5 /Siun sote	n. 6	6 oppilasta /erityisopettaja ⁶⁾
Koulukuraattori, alakoulut	ala- ja yläkouluissa yhteensä 2 kuraattoria /Siun sote, Liperi	n. 628	600–800 lasta /kuraattori ⁷⁾
Koulukuraattori, yläkoulu	ala- ja yläkouluissa yhteensä 2 kuraattoria /Siun sote, Liperi	n. 628	600–800 lasta /kuraattori ⁷⁾
Koulupsykologi, alakoulut	ala- ja yläkouluissa sekä Luovissa yhteensä 1 psykologi /Siun sote, Liperi	n. 1 543	600–800 lasta /psykologi ⁷⁾
Koulupsykologi, yläkoulu	ala- ja yläkouluissa sekä Luovissa yhteensä 1 psykologi /Siun sote, Liperi	n. 1 543	600–800 nuorta /psykologi ⁷⁾
Koulupsykologi, Luovi	ala- ja yläkouluissa sekä Luovissa yhteensä 1 psykologi /Siun sote, Liperi	n. 1 543	600–800 nuorta /psykologi ⁷⁾
Vapaa-aikaohjaaja, nuorisotyö	3 /Liperin kunta	ei tietoa	ei suositusta
Etsivä nuorisotyöohjaaja	1 /Liperin kunta	n. 75	ei suositusta
Sosiaalityöntekijä, ennaltaehkäisevät palvelut	1 /Siun sote, läntinen alue (pl. Heinävesi)	n. 104	40 lasta /sos.tt. ⁸⁾
Sosiaalityöntekijä, lastensuojelu	ei tietoa /Siun sote, läntinen alue	n. 50	30 lasta /sos.tt. ⁸⁾
Sosiaaliohjaaja, ennaltaehkäisevät palvelut	2 /Siun sote, Liperi	n. 45	30-50 lasta tai 15 perhettä /sos.ohjaaja ⁸⁾
Sosiaaliohjaaja, lastensuojelu	ei tietoa /Siun sote, läntinen alue	n. 15	ei suositusta
Sosiaaliohjaaja, Ohjaamo	1 /Liperin kunta	n. 70	ei suositusta
Ohjaaja, lapsiperheiden kotipalvelu, ennaltaehkäisevät palvelut	1 /Siun sote, Liperi	n. 30	ei suositusta
Suuhygienisti /hammashoitaja	2 /Siun sote, Liperi	n. 6 075 kuntalaista (ml. lapset ja aikuiset)	ei suositusta
Hammaslääkäri	5 /Siun sote, läntinen alue	n. 2 430 kuntalaista (ml. lapset ja aikuiset)	ei suositusta
Hyvinvointikoordinaattori	1 /Liperin kunta	kaikki kunnan asukkaat	ei suositusta
Hyvinvointivastaava	1 /Liperin kunta	kaikki kunnan asukkaat	ei suositusta

Hanketyöntekijät:

Teknologiaa ekosti –hanke, varhaiskasvatus	1 /Liperin kunta	koko varhaiskasvatus	ei suositusta
Liikuntakoordinaattori, Liikkuva koulu – hanke, perusopetus	1 /Liperin kunta	koko perusopetus	ei suositusta

Lähteet:

- 1) THL. Neuvolatoiminta, koulu- ja opiskeluterveydenhuolto sekä lasten ja nuorten ehkäisevä suun terveydenhuolto 2014. Asetuksen (338/2011) toimeenpanon seuranta ja valvonta. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125349/URN_ISBN_978-952-302-356-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- 2) Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta 753/2018
- 3) STM. 2007. Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtävärakennesuositus. https://thl.fi/documents/10542/471223/Sosiaalihuollon_ammattillisen_henkiloston_tehtavarakennesuositus_fi.pdf
- 4) Opetushallitus. 2018. Esiopetuksen järjestäminen. https://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/esiopetus/esiopetuksen_jarjestaminen
- 5) STM. 2004. Kouluterveydenhuollon laatusuositus. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/72398/Opp200408.pdf?sequence=1>
- 6) Valtioneuvoston asetus perusopetusasetuksen 2 §:n muuttamisesta 893/201
- 7) Suomen Psykologiliitto. 2013. Lausunto oppilas- ja opiskeluhuoltolaista eduskunnalle. http://www.psyli.fi/files/1062/Psykologiliiton_lausunto_oppilas-ja_opiskelijahuoltolaista_eduskunnalle_2013.doc
- 8) Talentia. 2018. Mitoitus. <https://www.talentia.fi/tyoelamainfo/hyvan-tyopaikan-kriteerit/mitoitus/>

Liite 6. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet (1/24)

Lapsivaikutusten arviointi otetaan osaksi kunnan päätöksentekoprosesseja (I)

Ympäristön kehittäminen (II-V)

Kasvun tukeminen (VI-XII)

Kasvatuksen tukeminen (XIII-XV)

Tavoite I: Lapsivaikutusten arviointi otetaan osaksi kunnan päätöksentekoprosesseja

Vastuutaho	Toimenpide	Mittari	Aikataulu	Toteutumisen arviointi
Kunnanvaltuusto	<p>Päätösten ennakoarviointi otetaan osaksi kunnan päätöksentekoprosesseja.</p> <p>Lapsivaikutusten arviointi otetaan käyttöön päätöksenteossa ja arvioinnissa saadut tiedot dokumentoidaan sähköisen EVA-arviointityökalun avulla.</p> <p>Arvioinnissa kiinnitetään erityistä huomiota heikoimmassa asemassa oleviin lapsiin ja nuoriin.</p>	<p>Tea-viisarin indikaattorit aiheesta <i>Päätösten ennakoarviointi käytössä</i> (tavoite 100 %). Sotkanetin indikaattori <i>Päätösten ennakoarvioinnissa huomioidaan erityisesti lasten hyvinvointi ja terveys</i> (tavoite 100 %).</p> <p>Tehdyistä päätöksistä ≥ 50 %:ssa on laadittu lapsivaikutusten arviointi.</p> <p>Sotkanetin indikaattori <i>Hyvinvointi- ja terveyseroja kaventavat tavoitteet kunnan toiminta- ja taloussuunnitelmassa</i> (tavoite >50 %).</p>	<p>Ennakoarvioinnit aloitetaan syksyllä 2019 ja niistä on tullut vakiintunut osa päätöksentekoprosessia vuoden 2022 loppuun mennessä.</p> <p>EVA otetaan käyttöön vuoden 2019 loppuun mennessä ja on vakiintunut toimintatapa vuoteen 2022 mennessä.</p> <p>Arvioinnit otetaan käyttöön vuoden 2019 aikana ja ne vakiintuvat osaksi päätöksentekoprosessia vuoden 2022 loppuun mennessä.</p>	<p>Hyvinvoinnin johtoryhmä arvioi toimintaa puolivuositain.</p> <p>Hyvinvoinnin johtoryhmä arvioi tehtyjen dokumenttien määrää puolivuositain.</p> <p>Hyvinvoinnin johtoryhmä ja vammaisneuvosto arvioivat toimintaa kahdesti valtuustokaudessa indikaattorin julkaisun mukaan.</p>
Hyvinvointipalvelut: hyvinvoinnin johtoryhmä	<p>Kuntapäättäjille annetaan tietoa lapsivaikutusten arvioinnista päätöksenteossa.</p> <p>Lapsivaikutusten arvioinnille nimetään vastuuhenkilö, joka huolehtii ajantasaisen tiedon viemisestä kuntapäättäjien tietoon.</p>	<p>Kunnanvaltuustossa on esitelty lapsivaikutusten arviointia.</p> <p>Vastuuhenkilö on nimetty.</p>	<p>Kuntapäättäjiä tiedotetaan kevään 2019 aikana.</p> <p>Vastuuhenkilö nimetään alkuvuodesta 2019.</p>	<p>Hyvinvoinnin johtoryhmä arvioi toimintaa kevään 2019 lopussa.</p> <p>Vastuuhenkilö raportoi työstään hyvinvoinnin johtoryhmälle puolivuositain.</p>
Keskushallintopalvelut: hallintopalvelut		Tiedotteiden määrä.		Hyvinvoinnin johtoryhmä ja hallintopalvelutyöntekijät

Liite 5. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet (2/19)

	Tehdyistä lapsivaikutusten arvioinneista tiedotetaan kuntalaisia verkkoviestinnän ja sosiaalisen median kautta.		Kuntalaisia tiedotetaan arvioinnin aloittamisesta vuonna 2019 ja jokaisesta tehdystä arviosta.	arvioivat tiedottamista vuosittain.
--	---	--	--	-------------------------------------

Lapsivaikutusten arviointi otetaan osaksi kunnan päätöksentekoprosesseja (I)

Ympäristön kehittäminen (II-V)

Kasvun tukeminen (VI-XII)

Kasvatuksen tukeminen (XIII-XV)

Tavoite II: Toimintatilojen ja ympäristön viihtyisyyttä, turvallisuutta ja terveyttä ylläpidetään ja kehitetään

Vastuutaho	Toimenpide	Mittari	Aikataulu	Toteutumisen arviointi
<p>Elinympäristöpalvelut: maankäyttö ja kaavoitus rakennusvalvonta ja ympäristönsuojelu</p>	<p>Uusien palvelujen, toimitilojen ja ympäristön suunnittelussa arvioidaan vaikutukset viihtyisyyteen, turvallisuuteen ja terveyteen.</p> <p>Taajamiin rakennetaan ja ylläpidetään toimivia elinkaarimallin mukaisia lähiliikunta- ja kokoontumispaikkoja.</p> <p>Lapsilta, nuorilta ja perheiltä kerätään palautetta toimitiloista ja ympäristöstä.</p>	<p>Tea-viisarin indikaattorit aiheista <i>Päätösten ennakoarviointi käytössä</i> (tavoite 100 %) ja <i>Paikallinen turvallisuussuunnitelma</i> (tavoite 100 %) sekä indikaattori <i>Valtuustolle raportoitu elinoloja</i> (tavoite 100 %).</p> <p>Toteutunut lähiliikunta- ja kokoontumispaikkaselvityksen mukainen toimenpidesuunnitelma.</p> <p>Lähiliikunta- ja kokoontumispaikkaselvitys.</p>	<p>Vaikutusten ennakoarviointi otetaan käyttöön vuoden 2019 aikana ja siitä on tullut vakiintunut osa päätöksentekoprosessia vuoden 2022 loppuun mennessä.</p> <p>Ylläpito on jatkuvaa. Kaikki lähiliikunta- ja kokoontumispaikat on käyty läpi vuoteen 2022 mennessä.</p> <p>Palautekysely toteutetaan valtuustokausittain.</p>	<p>Hyvinvoinnin johtoryhmä ja elinympäristöpalvelujen tekninen johtaja arvioivat päätösten ennakoarviointia ja valittuja mittareita vuosittain.</p> <p>Elinympäristöpalvelujen ja hyvinvoinnin johtoryhmä arvioivat toimintaa yhdessä vuosittain.</p> <p>Hyvinvoinnin johtoryhmä käy läpi saadut palautteet valtuustokausittain.</p>
<p>Kunnan johtoryhmä</p> <p>Elinympäristöpalvelut</p> <p>Hyvinvointipalvelut</p>	<p>Uusi yläkoulu rakennetaan Ylämyllylle. Alakoulu peruskorjataan Liperin kirkonkylällä. Jyrin koulun ja esiopetuksen tilat kunnostetaan soveltumaan alkuluokkatoimintaan (esiopetus, 1. ja 2. luokat).</p> <p>Uusien ja peruskorjattavien koulutilojen suunnittelussa huomioidaan pedagogiikka, hyvinvointi sekä</p>	<p>Toteutuneet hankkeet.</p> <p>Kouluterveyskyselyn indikaattorien 4.–5. /8.–9. lk. aiheesta <i>Koulun /oppilaitoksen fyysiset työolot</i> tulokset paranevat.</p>	<p>Yläkoulun rakentaminen ja alakoulun peruskorjaus alkavat syksyllä 2019 ja valmistuvat vuoden 2021 loppuun mennessä. Jyrin tilojen kunnostaminen toteutetaan keväällä 2019.</p> <p>Monialaiset toimijat otetaan rakentamisprosessin alusta lähtien mukaan tilojen suunnitteluun.</p>	<p>Kunnan johtoryhmä ja elinympäristölautakunta seuraavat rakennus- ja korjaushankkeiden etenemistä neljännesvuosittain.</p> <p>Hyvinvoinnin johtoryhmä seuraa hankkeen etenemistä. Valittuja mittareita voidaan käyttää arvioinnissa rakennusten</p>

Liite 5. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet (2/19)

	oppimisympäristöt tuen toteuttamisen näkökulmasta.			käyttöönoton jälkeen vuonna 2023.
--	--	--	--	-----------------------------------

Liite 6. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet (3/24)

	Koulutilojen suunnittelussa otetaan huomioon esteettömyys. Vammaisneuvosto otetaan mukaan suunnitteluun.	Vammaisneuvoston arvio esteettömyydestä.	Vammaisneuvosto otetaan mukaan rakentamisprosessin alusta lähtien mukaan tilojen suunnitteluun.	Hyvinvoinnin johtoryhmä ja vammaisneuvosto arvioivat yhdessä toiminnan toteutumista.
Hyvinvointipalvelut	<p>Palvelujen kehittämisessä arvioidaan vaikutukset lasten ja nuorten viihtyisyyteen ja turvallisuuteen.</p> <p>Varhaiskasvatuksen, esiopetuksen, alkuluokkatoiminnan sekä perusopetuksen leikki- ja oppimisympäristöjä kehitetään. Luontoelementtejä ja taidetta hyödynnetään ympäristöjen suunnittelussa.</p> <p>Lapsia, nuoria ja perheitä kuullaan palveluja suunniteltaessa.</p> <p>Heikoimmassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioidaan palvelujen ja ympäristöjen suunnittelussa ja kehittämisessä.</p>	<p>Tehtyjen tapaturmailmoitusten määrä vähenee. Viihtyisyyttä arvioidaan yhdessä lasten ja nuorten kanssa.</p> <p>LTH-kyselyn indikaattori 4 v <i>Kun ajattelet 4-v lapsen viihtymistä päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai ryhmäperhepäivähoidossa neljän viime viikon aikana, miten arvioit seuraavia asioita.</i> Kouluterveyskyselyn indikaattorien 8.–9. lk. aiheesta <i>Oppilaitoksen fyysiset työolot</i> ja 4.–5. lk. <i>Koulun fyysiset työolot</i> tulokset paranevat.</p> <p>Sotkanetin indikaattori <i>Koulun tilojen ja piha-alueiden suunnittelu (Huoltajien ja oppilaiden vaikuttamismahdollisuudet)</i> (tavoite ≥90 %). Osallisuus näkyvyyttä varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen pedagogisessa dokumentoinnissa.</p> <p>Vammaisneuvoston arvio toiminnasta.</p>	<p>Tapaturmailmoitusten määrää aletaan seurata vuoden 2019 alusta lähtien. Lasten ja nuorten kanssa käydään keskustelua viihtyisyydestä jatkuvasti.</p> <p>Toiminta on jatkuvaa.</p> <p>Toiminta on jatkuvaa.</p> <p>Vammaisneuvosto arvioi hyvinvointipalvelujen laatua vuosittain vuodesta 2019 alkaen.</p>	<p>Yksiköiden esimiehet tuovat hyvinvoinnin johtoryhmään palautteen ryhmistä. Johtoryhmä käsittelee palautteen ja ilmoitusten määrän vuosittain.</p> <p>Varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja hyvinvointipalvelujen johtoryhmät arvioivat toimintaa vuosittain. Valittuja mittareita hyödynnetään tulosten julkaisun mukaan.</p> <p>Yksiköiden esimiehet ja hyvinvointipalvelujen johtoryhmä käsittelevät valitun mittarin tulokset vuosittain. Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen johto arvioi dokumentointia puolivuositain.</p> <p>Hyvinvointipalvelujen johtoryhmä käy läpi vammaisneuvostolta saadun palautteen vuosittain.</p>
Perhe- ja sosiaalipalvelut (Siun sote)	Palvelujen, toimitilojen ja ympäristön suunnittelussa sekä palvelujen sijoittelussa arvioidaan vaikutukset	Kerätty asiakaspalaute sekä työntekijöiden arvio.	Toiminta on jatkuvaa.	Läntisen alueen palvelujohtaja arvioi yhdessä kunnan hyvinvoinnin johtoryhmän

Liite 5. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet (2/19)

	viihtyisyyteen, turvallisuuteen ja terveyteen.			kanssa palvelujen laatua vuosittain.
--	--	--	--	--------------------------------------

Liite 6. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet (4/24)

Tavoite III: Lapsia ja nuoria tuetaan ekososiaaliseen sivistykseen ja päätöksenteossa huomioidaan kestävä kehitys				
Vastuutaho	Toimenpide	Mittari	Aikataulu	Toteutumisen arviointi
Kunnan johtoryhmä Keskushallintopalvelut Elinympäristöpalvelut	Kaikilla toimialoilla kiinnitetään huomiota kestäväen kehityksen mukaisiin periaatteisiin hankinnoissa, rakentamisessa, liikkumisessa sekä päivittäisessä toiminnassa.	Sähköinen ennakkovaikutusten arviointi –työkalu (EVA).	EVA:n käyttö aloitetaan vuoden 2019 aikana.	Ennakkovaikutusten arvioinnit käydään läpi vuosittain kunnan johtoryhmässä.
Hyvinvointipalvelut Kunnan yhtiöt	Kaikissa toimipisteissä kierrätetään jätteet ml. energiajäte, biojäte, muovi, paperi, kartonki, metalli, lasi sekä ongelmajäte ja SER-jäte. Tavaroiden käyttöikää pyritään lisäämään kunnostamalla ja kierrättämällä uusiin käyttötarkoituksiin.	Kaikissa toimipisteissä on keräysastiat. Henkilökunta on perehdytetty asiaan.	Toiminta on vakiintunut viimeistään vuoden 2019 lopussa.	Yksiköiden esimiehet arvioivat toimintaa vuosittain raportoiden hyvinvoinnin johtoryhmälle.
	Muovin käyttöä vähennetään. Muun muassa kertakäyttöastioista luovutaan, kertakäyttömuoville keksitään vaihtoehtoisia ratkaisuja (esim. kelmu, pakastepussit, kengänsuojat) ja tarvikkehankinnoissa (esim. askartelutarvikkeet, lelut ja astiat) suositaan muita materiaaleja.	Tehdyt hankinnat.	Muovin käyttöä vähennetään vuoden 2019 alusta lähtien.	Yksiköiden esimiehet arvioivat toimintaa vuosittain raportoiden hyvinvoinnin johtoryhmälle.
	Tulostuspaperin ja musteen käyttöä vähennetään suosimalla sähköistä viestintää ja teknologiaa, uusiokäyttämällä tulosteita sekä tulostamalla taloudellisesti.	Tulostuspaperin ja musteen kulutus vähenee 10 %.	Tavoitteeseen päästään vuoden 2022 loppuun mennessä.	Tulosyksiköiden esimiehet arvioivat kulutuksen muutosta vuonna 2022.
	Henkilökuntaa tuetaan liikkumaan polkupyörällä tai kävellen työpäivän aikana. Yhteiskuljetuksia tuetaan ja yksityisautoilua pyritään vähentämään työpäivän aikana. Työpaikkapyörien hankintaa selvitetään.	Auton käytön kilometrikorvaukset vähenevät 5 %. Pyörien hankinnan selvitystyö on tehty.	Autoilu vähenee vuodesta 2019 alkaen. Pyörien hankinnan selvitys on tehty vuoteen 2020 mennessä.	Yksiköiden esimiehet arvioivat toimintaa vuosittain valitun mittarin avulla raportoiden hyvinvoinnin johtoryhmälle.

Liite 6. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet (5/24)

<p>Hyvinvointipalvelut</p>	<p>Lasten ja nuorten kanssa keskustellaan luonnosta, sen kunnioittamisesta sekä luonnonvarojen käytöstä varhaiskasvatuksessa, koulussa sekä vapaa-aikatoimen toiminnoissa.</p> <p>Varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa tuetaan lasten ekososiaalisen sivistyksen kasvua luonto- ja eläinavusteisen toiminnan avulla.</p>	<p>Pedagoginen dokumentointi.</p> <p>Kaikissa päiväkodeissa kasvatetaan hyötykasveja sekä hoidetaan eläimiä päiväkodin toimintatilat ja vuodenaika huomioon ottaen. Kouluissa ja päiväkodeissa hyödynnetään luontoa oppimisympäristönä.</p>	<p>Toiminta on jatkuvaa.</p> <p>Toiminta on vakiintunutta vuoden 2020 loppuun mennessä.</p>	<p>Yksiköiden esimiehet arvioivat toimintaa puolivuositin ja raportoivat hyvinvoinnin johtoryhmälle vuosittain.</p> <p>Yksiköiden esimiehet ja hyvinvoinnin johtoryhmä arvioivat toimintaa vuosittain.</p>
----------------------------	--	---	---	--

Tavoite IV: Harrastusmahdollisuuksia lisätään ja niistä tiedottamista tehostetaan

Vastuutaho	Toimenpide	Mittari	Aikataulu	Toteutumisen arviointi
<p>Kunnanvaltuusto</p> <p>Hyvinvointipalvelut: vapaa-aikapalvelut</p> <p>Järjestöt</p>	<p>Harrastustoimintaa ja edullista perheliikuntaa tarjotaan kaiken ikäisille kaikissa taajamissa. Katettu jalkapallohallin rakennetaan yhdessä kunnan ja Ylämyllyn Yllätyksen toimijoiden kesken.</p>	<p>LTH-kyselyn indikaattorit 4 v <i>Onko 4-v lapsi osallistunut seuraaviin toimintoihin 12 viime kuukauden aikana ja Mitä mieltä olet lapsiperheille suunnatusta harrastus- ja vapaa-ajan toiminnasta asuinalueellasi.</i> Kouluterveyskyselyn indikaattori 4.-5. lk. <i>Viettää aikaa harrastuksen parissa vähintään kerran viikossa (tavoite ≥80 %) sekä 8.-9. lk. Kokee, että asuinalueella järjestetään kiinnostavaa vapaa-ajan toimintaa nuorille (tavoite ≥50%) ja Harrastaa jotakin vähintään kerran viikossa (tavoite ≥90%).</i></p>	<p>Harrastustoiminta on jatkuvaa. Kohtaamispaikkatoiminta vakiintuu vuoden 2019 loppuun mennessä. Katettu jalkapallohalli valmistuu vuonna 2019.</p>	<p>Järjestöt, vapaa-aikasihteeri ja kohtaamispaikasta vastaava kunnan työntekijä arvioivat harrastustoiminnan kattavuutta valittujen mittarien avulla tulosten julkaisuajankohdan mukaisesti ja raportoivat hyvinvoinnin johtoryhmälle kahden vuoden välein alkaen vuodesta 2019. Kunnanvaltuusto arvio jalkapallohallihankkeen etenemistä vuosittain.</p>

Liite 6. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet (6/24)

Perhe- ja sosiaalipalvelut (Siun sote): aikuissosiaalityö, läntinen alue lastensuojelu, läntinen alue	Vähävaraisten ja heikossa asemassa olevien perheiden harrastaminen mahdollistetaan taloudellisella tuella. Lastensuojelu tukee taloudellisesti lastensuojelun asiakkuudessa olevia lapsia.	Harrastustoimintaan myönnettyjen avustusten määrä.	Toiminta on jatkuvaa.	Aikuissosiaalityön ja lastensuojelun esimiehet arvioivat annetun tuen määrää ja raportoivat tilanteesta hyvinvoinnin johtoryhmälle vuosittain.
Perhe- ja sosiaalipalvelut (Siun sote): vammaispalvelut ennaltaehkäisevät palvelut, läntinen alue	Vertaisryhmätoimintaa tarjotaan lapsille ja nuorille, joilla on vamma sekä heidän perheilleen ja muille erityistä tukea tarvitseville perheille.	Toiminnan määrä ja laatu.	Toiminta on jatkuvaa. Toteutuneiden ryhmien määrää aletaan dokumentoida syksystä 2019 alkaen.	Vammaispalvelujen ja ennaltaehkäisevien lapsiperhepalvelujen esimiehet sekä vammaisneuvosto arvioivat toimintaa vuosittain ja raportoivat siitä hyvinvoinnin johtoryhmälle.
Hyvinvointipalvelut	Lapsia, nuoria ja perheitä tiedotetaan harrastusmahdollisuuksista sähköisten asiointijärjestelmien kautta kohderyhmittäin (varhaiskasvatusikäiset, alakouluikäiset, yläkouluikäiset sekä toisen asteen opiskelijat). Koulujen harrastetoiminta kootaan yhteen tiedotteeseen. Koulukerhotoimintaa on kaikissa kouluissa. Kunnan toimitiloja käytetään monipuolisesti erilaiseen harrastustoimintaan. Tilojen varausta koordinoivat vapaa-aikapalvelut sekä yksiköiden esimiehet.	Toteutuneiden tiedotteiden määrä. Kouluterveyskyselyn indikaattori 8.-9. lk. <i>Tietää asuinalueen harrastusmahdollisuuksista</i> (tavoite $\geq 80\%$). Toimiva koulukerhotoiminta kaikissa kunnan kouluissa. Toimitilojen varauskalenteri on $\geq 80\%$ täynnä.	Vapaa-aikatoimen laatimat kohderyhmittäiset tiedotteet harrastustoiminnasta lähetetään puolivuositain Tenavanetin ja Wilman kautta vuoden 2019 syksystä alkaen. Toimintaa lisätään syksystä 2019 alkaen. Toiminta on jatkuvaa. Tilojen koordinointi siirtyy kaikkien tilojen osalta vapaa-aikatoimelle syksystä 2019 alkaen.	Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen johto arvioi tiedottamisen monipuolisuutta perheiltä saadun palautteen ja valitun mittarin avulla vuosittain raportoiden hyvinvoinnin johtoryhmälle. Perusopetuksen johto arvio toimintaa vuosittain kevästä 2020 alkaen ja raportoi hyvinvoinnin johtoryhmälle. Vapaa-aika toimi arvioi toiminnan sujuvuutta ja valittua mittaria vuosittain raportoiden hyvinvoinnin johtoryhmälle.
Hyvinvointipalvelut Siun sote Järjestöt	Kaikkien toimijoiden ohjatut harrastukset, vertaistukitoiminta sekä lähiliikuntapaikat ja liikuntapalvelut kootaan yhteen sähköiseen kartta- ja tiedotepalveluun eli	Kouluterveyskyselyn indikaattori 8.-9. lk. <i>Tietää asuinalueen harrastusmahdollisuuksista</i> (tavoite $\geq 80\%$). Kuntalaisfoorumeissa saatu palaute.	Kartta- ja tiedotepalvelu otetaan käyttöön viimeistään vuoden 2020 aikana.	Harrastepankista vastaava vapaa-aikatoimen työntekijä arvioi toimintaa vuosittain ja raportoi siitä hyvinvoinnin johtoryhmälle. Hyvinvoinnin

Liite 5. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet (2/19)

	harrastepankkiin. Harrastepankkia ylläpitävät vapaa-aikapalvelut.			johtoryhmä arvioi valittua mittaria kahden vuoden välein alkaen vuodesta 2019.
--	---	--	--	--

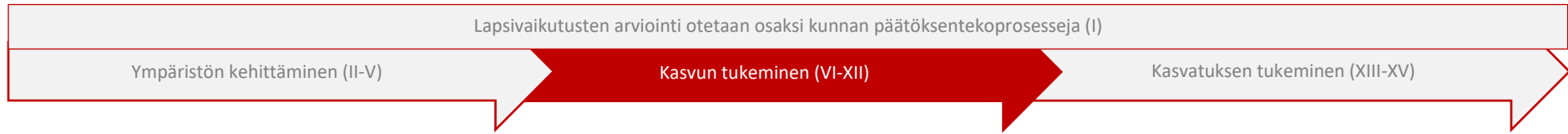
Liite 6. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet (7/24)

Tavoite V: Lasten ja nuorten lukuharrastus lisääntyy				
Vastuutaho	Toimenpide	Mittari	Aikataulu	Toteutumisen arviointi
Kunnanvaltuusto	Kulttuurin ja etenkin lukuharrastuksen tukeminen huomioidaan päätöksenteossa sähköistä EVA arviointityökalua hyödyntäen.	Tehdyt vaikutusten ennakoarvioinnit.	Sähköinen EVA –arviointityökalu otetaan käyttöön vuoden 2019 loppuun mennessä ja on vakiintunut toimintatapa vuoteen 2022 mennessä.	Hyvinvoinnin johtoryhmä arvioi toimintaa vuosittain.
Kunnanvaltuusto Elinympäristöpalvelut: maankäyttö ja kaavoitus	Ylämyllyn kirjastosta tehdään tilaselvitys.	Selvitystyön valmistuminen.	Selvitystyö aloitetaan valtuustokauden 2017–2020 aikana.	Kunnan johtoryhmä arvioi selvitystyön etenemistä vuosittain.
Hyvinvointipalvelut: varhaiskasvatus perusopetus Kirjastot	Lapsille ja nuorille luetaan ja ympäristö suunnitellaan omaehtoista lukemista tukevaksi. Kirjaston asiantuntijat antavat lukusuosituksia varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen yksiköille ja perhepäivähoitajille Kouluissa lisätään lukemiseen innostavia toimintatapoja, esim. lukuvälkät, kampanjat ja kirjavinkkaukset.	Lastentarhanopettajien ja opettajien pedagoginen dokumentointi. Kouluterveyskyselyn indikaattori 8.-9. lk. <i>Lukee kirjoja omaksi ilokseen vähintään kuukausittain</i> (tavoite $\geq 50\%$). LTH-kyselyn indikaattori 4 v <i>Onko 4-v lapsi osallistunut seuraaviin toimintoihin 12 viime kuukauden aikana.</i> Koulujen lukuvuosisuunnitelmat ja toimintakertomukset.	Lukuharrastuksen tukemiseen kiinnitetään erityistä huomiota vuodesta 2019 alkaen. Toiminta aloitetaan vuoden 2019 aikana. Toiminta on jatkuvaa.	Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen esimiehet arvioivat toimintaa yksiköissään puolivuositain ja raportoivat hyvinvoinnin johtoryhmälle vuosittain. Hyvinvoinnin johtoryhmä arvioi toimintaa valittujen mittarien avulla vuosittain. Yksiköiden esimiehet arvioivat toimintaa ja raportoivat hyvinvoinnin johtoryhmälle vuosittain.

Liite 6. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet (8/24)

	<p>Opettajille järjestetään LUKILOKI-koulutus ja koulutuksesta saatua tietoa jaetaan työyhteisössä.</p> <p>Kirjaston, varhaiskasvatuksen ja alkuopetuksen kesken järjestetään lukukampanja, jonka tavoitteena on kannustaa vanhempia lukemaan lapsille sekä tukemaan lasten itsenäistä lukuharrastusta vapaa-ajalla.</p> <p>Kirjastot järjestävät toimintaa lapsille ja nuorille sekä kirjastoissa ja kirjastoautoissa että jalkautuen varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen yksiköihin.</p> <p>Kirjastoauto kiertää kaikissa taajamissa sekä kouluissa ja päiväkodeissa, joiden yhteydessä ei ole seutukirjastoa. Kirjastoautopalvelua käytetään ja kirjoja lainataan.</p> <p>Lukuhaitari otetaan käyttöön varhaiskasvatuksessa sekä perusopetuksen alaluokilla.</p>	<p>Koulutettujen opettajien ja sisäisten koulutusten määrä.</p> <p>Lastentarhanopettajien ja opettajien pedagoginen dokumentointi. Kirjastoissa pidetyt tapahtumat.</p> <p>Järjestetyn toiminnan määrä ja osallistujamäärä.</p> <p>Kirjastoauton toteutuneet ajot ja lainausten määrät.</p> <p>Lukuhaitarit käytössä kaikissa yksiköissä.</p>	<p>Koulutukset on järjestetty vuoden 2019 loppuun mennessä.</p> <p>Lukukampanja alkaa vuonna 2019.</p> <p>Toiminta on jatkuvaa.</p> <p>Toiminta on jatkuvaa.</p> <p>Toiminta alkaa vuonna 2019.</p>	<p>Rehtorit /koulujen johtajat arvioivat toiminnan toteutumista raportoiden hyvinvoinnin johtoryhmälle vuoden 2019 lopussa.</p> <p>Yksiköiden ja kirjastojen esimiehet arvioivat toimintaa vuosittain raportoiden hyvinvoinnin johtoryhmälle.</p> <p>Kirjastojen esimiehet arvioivat toiminnan käyttöastetta ja laatua vuosittain ja raportoivat toiminnasta hyvinvoinnin johtoryhmälle valtuustokausittain.</p> <p>Kirjastojen ja hyvinvointipalvelujen esimiehet arvioivat yhdessä toiminnan riittävyttä vuosittain. Hyvinvointikoordinaattorit kutsuvat koolle.</p> <p>Yksiköiden esimiehet arvioivat toimintaa ja raportoivat hyvinvoinnin johtoryhmälle vuosittain.</p>
Kirjastot	Kirjastotiloihin luodaan omaehtoista lukuharrastusta tukevia toimintamalleja ja ympäristöjä. Kirjastojen omatoimikäyttö ilta- ja viikonloppuaikoina on mahdollista.	Omatoimikäyttö on otettu käyttöön kaikissa taajamissa.	Omatoimikäyttö on vakiintunut osa kirjastojen toimintaa vuoteen 2022 mennessä.	Kirjastojen esimiehet arvioivat toimintaa vuosittain ja raportoivat hyvinvoinnin johtoryhmälle valtuustokausittain.

Liite 6. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet (9/24)

Tavoite VI: Lähipalvelujen sekä lasten kasvua ja kehitystä tukevien palvelujen laatu varmistetaan ja sitä kehitetään				
Vastuutaho	Toimenpide	Mittari	Aikataulu	Toteutumisen arviointi
<p>Hyvinvointipalvelut: varhaiskasvatus perusopetus</p> <p>Perhe- ja sosiaalipalvelut (Siun sote): ennaltaehkäisevät palvelut</p> <p>Terveys- ja sairaanhoitopalvelut (Siun sote): vastaanottopalvelut</p>	<p>Viinijärven lastenneuvola siirtää toimintansa Viinijärven koulun tiloihin ja yhteistyö Viinijärven päiväkodin kanssa tiivistyy.</p> <p>Suun terveystarkastukset toteutetaan jalkautuvana lähipalveluna Viinijärven, Mattisenlahden, Salokylän ja Jyrin kouluilla sekä ainakin yhdessä varhaiskasvatuksen yksikössä.</p>	<p>LTH-kyselyn indikaattori 3-4kk /4 v <i>Oletko mielestäsi saanut riittävästi seuraavia palveluja 12 viime kuukauden aikana.</i></p> <p>Peruskouluikäisten lasten osallistumisprosentti suun terveystarkastuksiin. Suun terveydenhuollon indikaattori <i>Ei reikiintymisen vaurioittamia hampaita</i> 5- & 11-vuotiaat (tavoite 5 v ≥ 92 % & 11 v ≥ 90 %).</p>	<p>Muutto tapahtuu 2018–2019 vuodenvaihteessa.</p> <p>Aloitetaan vuoden 2019 aikana.</p>	<p>Varhaiskasvatuksen ja neuvolatoiminnan esimiehet sekä työntekijät arvioivat toiminnan sujuvuutta ensin neljännesvuosittain ja toiminnan vakiinnuttua vuosittain. Valittuja mittareita hyödynnetään niiden julkaisun mukaan.</p> <p>Suun terveydenhuollon johto arvioi toiminnan toteutumista ja valittuja indikaattoreita vuosittain raportoiden hyvinvoinnin johtoryhmälle.</p>
<p>Terveys- ja sairaanhoitopalvelut (Siun sote): vastaanottopalvelut kuntoutus</p> <p>Hyvinvointipalvelut: varhaiskasvatus perusopetus</p>	<p>Toiminta- ja puheterapia-arviot suoritetaan 3 kk kuluessa yhteydenotosta.</p> <p>Terapeutit jalkautuvat lapsen kasvuympäristöön (koti /varhaiskasvatus /koulu /muu ympäristö) perheen yksilöllisen tarpeen mukaisesti.</p>	<p>Hoitotakuun sisällä toteutuneiden arvioiden osuus (tavoite 100 %).</p> <p>Jalkautuvien käyntien määrä. LTH-kyselyn indikaattori 4 v <i>Onko 4-v lapsi saanut mielestäsi riittävästi seuraavia palveluja 12 viime kuukauden aikana.</i></p>	<p>Toiminta on jatkuvaa.</p> <p>Toiminta on jatkuvaa.</p>	<p>Terapiapalvelujen palvelupäällikkö ja hyvinvoinnin johtoryhmä arvioivat palvelujen riittävyttä vuosittain.</p> <p>Terapiapalvelujen palvelupäällikkö ja hyvinvoinnin johtoryhmä arvioivat palvelujen riittävyttä vuosittain ja valittua mittaria sen julkaisun mukaan.</p>

Liite 6. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet (10/24)

<p>Hyvinvointipalvelut: varhaiskasvatus perusopetus</p>	<p>Lapsille ja nuorille turvataan laadukkaat tukipalvelut. Toimintaa ohjaava tuen käsikirja otetaan käyttöön.</p> <p>Arvioidaan tarvetta neuropsykiatrisen valmentajan (nepsy) koulutukselle perusopetuksessa ja varhaiskasvatuksessa sekä kunnan mahdollisuutta osallistua koulutuskustannuksiin.</p> <p>Hyvinvointipedagogin toiminta vakiintuu osaksi varhaiskasvatuksen tukipalveluja. Toiminta tukee lasten kokonaisvaltaista hyvinvointia.</p> <p>Varhaiskasvatuksessa lasten yksilöllisten tuen tarpeiden mukaan hankitaan tukipalveluja ostopalveluina (esim. musiikkiterapeuttiset ryhmät).</p> <p>5-vuotiaille tarjotaan maksutonta varhaiskasvatusta 20 tuntia viikossa.</p> <p>Kunnassa toteutetaan lähipäiväkotij- ja lähikouluperiaatetta.</p> <p>Esi- ja perusopetuksen yhteistä alkuluokkatoimintaa kehitetään.</p>	<p>Tuen käsikirja on käytössä kaikissa yksiköissä. Lastentarhanopettajien ja opettajien pedagoginen dokumentointi.</p> <p>Kartoituksen tulokset.</p> <p>Perheille tehdyn kyselyn tulokset.</p> <p>Hankittujen tukipalvelujen määrä suhteessa tehostetussa ja erityisessä tuessa olevien lasten määrään.</p> <p>Toteutunut 100 %.</p> <p>Toteutunut 100 %.</p> <p>Alkuluokkatoiminta toimii Jyrin sekä Liperin kouluissa.</p>	<p>Käsikirja otetaan käyttöön vuoden 2019 aikana.</p> <p>Koulutustarvetta kartoitetaan vuoden 2019 aikana hyvinvoinnin johtoryhmän nimeämän vastuuhenkilön toimesta. Mahdolliset koulutukset aloitetaan selvityksen valmistumisen jälkeen.</p> <p>Toiminta on jatkuvaa. Hyvinvointipedagogiikkaa koskeva kysely toteutetaan vuosittain keväisin.</p> <p>Ostopalveluja käytetään tarvittaessa. Käytettyjen ostopalveluiden tilastointi aloitetaan vuoden 2019 alusta.</p> <p>Toiminta käynnissä kokeiluna. Vakiintuu osaksi kunnan käytäntöjä vuoden 2019 aikana.</p> <p>Toiminta jatkuu edelleen.</p> <p>Alkuluokkatoiminta alkaa Jyrissä syksyllä 2019 ja Liperissä uuden alakoulun valmistuttua.</p>	<p>Yksiköiden esimiehet arvioivat tuen toteutumista ja yhteisen ohjeistuksen toimivuutta vuosittain raportoiden hyvinvoinnin johtoryhmälle.</p> <p>Hyvinvoinnin johtoryhmä arvioi koulutuksen tarvetta tehdyn selvityksen perusteella.</p> <p>Varhaiskasvatuksen ja hyvinvoinnin johtoryhmät arvioivat toiminnan laatua ja tarpeellisuutta vuosittain kyselyn tuloksia hyödyntäen.</p> <p>Tukipalvelujen esimies tilastoi käytetyt palvelut ja raportoi ne hyvinvoinnin johtoryhmälle vuosittain. Varhaiskasvatuksen ja hyvinvoinnin johtoryhmät arvioivat toiminnan laatua ja tarpeellisuutta vuosittain.</p> <p>Hyvinvointipalvelujen johtoryhmä arvioi toiminnan toteutumista.</p> <p>Hyvinvointipalvelujen johtoryhmä arvioi toiminnan toteutumista.</p> <p>Hyvinvoinnin johtoryhmä arvioi toimintaa vuosittain.</p>
---	---	--	--	--

Liite 6. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet (11/24)

	Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen laatu arvioidaan kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (KARVI) kriteerien mukaan.	Laadunarviointi tehty varhaiskasvatukselle ja perusopetukselle.	Laadunarvioinnit toteutetaan vuoden 2020 loppuun mennessä.	Hyvinvoinnin johtoryhmä arvioi toimintaa viimeistään vuonna 2021.
Hyvinvointipalvelut: perusopetus Terveys- ja sairaanhoitopalvelut: sairaalapalvelut	Akuuttiluokka –toimintaan kehitetään malli yhdessä perusopetuksen ja sairaalakoulun kesken ja otetaan se käyttöön. Kehitystyötä varten asetetaan työryhmä.	Kouluterveyskyselyn indikaattorit aiheista <i>Koulunkäynnistä pitäminen ja koulu-uupumus</i> (tavoite ≥ 70 %) sekä <i>Vaikeuksia opetuksen seuraamisessa</i> (tavoite ≤ 16 %). Sairaalakoulukustannusten väheneminen.	Toiminnan suunnittelu aloitetaan vuoden 2020 aikana ja toiminta käynnistetään vuoden 2022 loppuun mennessä.	Työryhmä arvioi toimintaa puolivuositain. Valittuja mittareita voidaan käyttää toiminnan aloituksen jälkeen.
Perhe- ja sosiaalipalvelut (Siun sote): lastensuojelu ennaltaehkäisevät palvelut	Lastensuojelun resursseja kohdennetaan avohuoltoon. Lastensuojelun kotiin vietävän perhekuntoutus KuPerKeikan mallintamista jatketaan. Varhaisen tuen palveluja kehitetään vastaamaan paremmin lapsiperheiden tarpeita. Terveystoimijat ohjaavat puheterapiaa odottavia perheitä äännekouluun.	Sotkanetin indikaattorit <i>Huostassa tai kiireellisesti sijoitettuna olleet 0–17-vuotiaat, Lastensuojelun avohuollon asiakkaat, 0-20 -vuotiaat ja Perheitä lastensuojelun tehostetussa perhetyössä lapsiperheistä, kunnan kustantamat palvelut.</i> Sotkanetin indikaattori <i>0-17-vuotiaat lapset, joista on tehty lastensuojeluilmoitus vastaavan ikäisestä väestöstä</i> (tavoite ≤ 5 %) ja <i>Perheitä kodin- ja lastenhoitopalveluissa lapsiperheistä, kunnan kustantamat palvelut.</i> Äännekoulua saaneiden lasten lukumäärä sekä puheterapiaa saaneiden lasten lukumäärä.	Toiminta on jatkuvaa. Toiminta on jatkuvaa. Terveystoimijat ovat käyneet esikielellisen kommunikaation ja kielen ensikartoitus (Esikko) – koulutuksen ja työmenetelmä otetaan käyttöön vuoteen 2019 mennessä.	Lastensuojelun ja ennaltaehkäisevien palvelujen johtavat sosiaalityöntekijät arvioivat toimintaa vuosittain valittujen mittarien avulla ja raportoivat hyvinvoinnin johtoryhmälle. Lastensuojelun ja ennaltaehkäisevien palvelujen johtavat sosiaalityöntekijät arvioivat toimintaa vuosittain valittujen mittarien avulla ja raportoivat hyvinvoinnin johtoryhmälle. Ennaltaehkäisevien palvelujen osastonhoitaja arvioi toimintaa vuosittain raportoiden hyvinvoinnin johtoryhmälle.

Liite 6. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet (12/24)

Tavoite VII: Jokainen peruskoulun päättänyt nuori saa koulutuspaikan ja nuorisotyöttömyys vähenee				
Vastuutaho	Toimenpide	Mittari	Aikataulu	Toteutumisen arviointi
Kunnan johtoryhmä Yritykset	Kunta tarjoaa kesätyötukea 300 nuorelle vuosittain. Yritykset työllistävät nuoria. Kaikki kesätyötä hakevat nuoret haastatellaan ja heihin ollaan yhteydessä.	Toteutuneet työsuhteet (tavoite 300 nuorta).	Toiminta on jatkuvaa.	Kunnan johtoryhmä arvioi toimenpidettä vuosittain valitun mittarin avulla.
Hyvinvointipalvelut: perusopetus vapaa-aikapalvelut Oppilaitokset	<p>Yläkoulussa luokanvalvoja on oppilaan yhteyshenkilö ja huolehtii mm. opintojen normaalista etenemisestä sekä tarvittavasta tuesta. Oppilaalle taataan peruskoulussa oikea-aikainen ja oikeanlainen tuki.</p> <p>Perusopetuksen päättövaiheessa oppilaalla on tietoa jatko-opintomahdollisuuksista ja työelämästä.</p> <p>Etsivä nuorisotyö auttaa vailla koulutus- tai työpaikkaa olevia nuoria ratkaisemaan pulmia ja kysymyksiä sekä tukee ja ohjaa heitä hakeutumaan niihin palveluihin, joita he tarvitsevat ja haluavat.</p>	<p>Päättötodistuksen saaneiden 9. luokkalaisten määrä (tavoite 100 %).</p> <p>Sotkanetin indikaattori <i>Koulutuksen ulkopuolelle jääneet 17 - 24-vuotiaat vastaavan ikäisestä väestöstä</i> (tavoite ≤5 %) sekä kouluterveyskyselyn indikaattori 8.–9. lk. <i>Ei opintosuunnitelmia peruskoulun jälkeen</i> (tavoite <10 %).</p> <p>Sotkanetin indikaattori <i>Nuorisotyöttömät 18 - 24-vuotiaasta työvoimasta</i> (tavoite ≤20 %). Etsivän nuorisotyön tilasto <i>Kuinka monta henkilöä on ohjattu toimenpiteisiin</i> (tavoite 100 % suhteessa palvelun piiriin hakeutuneiden nuorten määrään).</p>	<p>Toiminta on jatkuvaa.</p> <p>Toiminta on vakiintunutta ja jatkuvaa.</p> <p>Toiminta on vakiintunutta ja jatkuvaa.</p>	<p>Rehtorit /koulujen johtajat seuraavat toiminnan toteutumista ja raportoivat hyvinvoinnin johtoryhmälle vuosittain.</p> <p>Rehtorit /koulujen johtajat seuraavat toiminnan toteutumista ja raportoivat hyvinvoinnin johtoryhmälle vuosittain.</p> <p>Etsivä nuorisotyöntekijä tilastoi ja raportoi hyvinvoinnin johtoryhmälle vuosittain.</p>

Liite 6. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet (13/24)

Tavoite VIII: Nuorten päihteiden käyttö ei lisääny tai vähenee				
Vastuutaho	Toimenpide	Mittari	Aikataulu	Toteutumisen arviointi
<p>Hyvinvointipalvelut</p> <p>Terveys- ja sairaanhoitopalvelut (Siun sote)</p> <p>Perhe- ja sosiaalipalvelut (Siun sote)</p>	<p>Päihdepolku –malli otetaan käyttöön ja tätä varten perustetaan kunnan ja Siun soten yhteinen työryhmä.</p>	<p>Mallin käyttöönotto.</p>	<p>Siun soten mielenterveys- ja päihdepalvelujen kokoama työryhmä aloittaa toiminnan vuoden 2019 aikana ja malli otetaan käyttöön viimeistään 2020 loppuun mennessä.</p>	<p>Työryhmä arvioi mallin käyttöä vuosittain kuullen työntekijöitä sekä raportoi tästä hyvinvoinnin johtoryhmälle.</p>
<p>Hyvinvointipalvelut: perusopetus</p> <p>Oppilaitokset</p> <p>Terveys- ja sairaanhoitopalvelut (Siun sote): vastaanottopalvelut</p> <p>Perhe- ja sosiaalipalvelut (Siun sote): ennaltaehkäisevät palvelut</p>	<p>Mielenterveys- ja päihdepalvelujen sekä oppilaitosten yhteistyötä tiivistetään. Mielenterveys- ja päihdepalvelujen hoitokoordinaattorit jalkautuvat oppilaitoksiin kertomaan oppilaitosten päihdepalveluista. Nuoret tavoitetaan avohuollon palvelujen piiriin.</p> <p>Nuorille ja vanhemmille järjestetään säännöllisesti päihdekasvatusta moniammatillisesti alkaen 5. luokasta asti. Erityisesti kohdennetaan terveysneuvontaa tupakkatuotteiden käyttöön liittyen.</p> <p>Perusopetuksen henkilöstölle järjestetään täydennyskoulutusta päihdeasioissa.</p>	<p>Sotkanetin indikaattorit <i>Päihdesairauksien vuodeosastohoitojaksot 15 - 24-v.</i> (tavoite ≤ 2 /1000 vastaavan ikäistä) ja <i>Mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden vuoksi työkyvyttömyyseläkettä saavat 16-24 -v.</i> (≤ 1 %).</p> <p>Kouluterveyskyselyn indikaattorit 8.-9. lk. <i>Tupakoi päivittäin</i> (tavoite ≤ 5 %), <i>Nuuskaa päivittäin</i> ($\leq 2,5$ %), <i>Käyttää alkoholia viikoittain</i> ($\leq 2,5$ %) ja <i>Kokeillut marihuanaa tai kannabista ainakin kerran</i> (≤ 5 %).</p> <p>Pidettyjen koulutusten ja koulutukseen osallistuneiden määrä. Kehityskeskusteluista saatu palaute.</p>	<p>Toiminta aloitetaan viimeistään vuoden 2020 aikana.</p> <p>Toiminta on jatkuvaa.</p> <p>Koulutusta järjestetään säännöllisesti alkaen syksyllä 2019.</p>	<p>Opiskeluhuollon ohjausryhmä arvioi toimintaa vuosittain ja raportoi hyvinvoinnin johtoryhmälle. Hyvinvoinnin johtoryhmä arvioi valittuja mittareita vuosittain.</p> <p>Oppilashuollon ohjausryhmä arvioi toimintaa vuosittain raportoiden hyvinvoinnin johtoryhmälle. Hyvinvoinnin johtoryhmä arvioi valittuja mittareita niiden julkaisun mukaan.</p> <p>Rehtorit ja koulujen johtajat arvioivat koulutuksen riittävyttä ja laatua vuosittain raportoiden hyvinvoinnin johtoryhmälle.</p>

Tavoite IX: Lasten ja nuorten ylipainoisuus vähenee tai säilyy nykyisellä tasolla				
Vastuutaho	Toimenpide	Mittari	Aikataulu	Toteutumisen arviointi
Terveys- ja sairaanhoitopalvelut (Siun sote): sairaalapalvelut vastaanottopalvelut	Lasten ja nuorten lihavuuden alueellinen hoitoketju –malli on käytössä.	Hoitoketju –mallin käyttö.	Toiminta on jatkuvaa.	Alueellinen työryhmä arvioi toiminnan toteutumista ja laatua vuosittain ja raportoi hyvinvoinnin johtoryhmälle kerran valtuustokaudessa.
Hyvinvointipalvelut: varhaiskasvatus perusopetus Elinympäristöpalvelut: ruokapalvelut	<p>Varhaiskasvatuksen ruokailusuositusten toteutumista arvioidaan. Makuaakkoset –diplomia haetaan kaikkiin varhaiskasvatuksen yksiköihin.</p> <p>Kouluruokailua kehitetään monipuolistamalla salaattitarjontaa sekä muokkaamalla ruokalan ympäristöä viihtyisämmäksi.</p> <p>Lapset ja nuoret otetaan mukaan kouluruokailun kehittämiseen.</p> <p>Kouluruokadiplomeja haetaan Mattisenlahden ja Salokylän kouluille. Liperin, Jyrin ja Viinijärven koulujen diplomit tarkastetaan.</p>	<p>Ammattikeittiöosaajat ry:n myöntämän Makuaakkoset –diplomit.</p> <p>Kouluterveyskyselyn indikaattorit 4.-5. /8.-9. lk <i>Syö pääruokaa kouluruoalla kaikkina koulupäivinä</i> (tavoite ≥ 80 % 4.-5. lk & ≥ 70 %).</p> <p>Kouluterveyskyselyn indikaattorit 4.-5. lk <i>Osallistunut kouluruokailun suunnitteluun</i> (tavoite ≥ 65 %) sekä 8.-9. lk <i>Hyvät vaikutusmahdollisuudet kouluruokailuun</i> (≥ 25 %).</p> <p>Ammattikeittiöosaajat ry:n myöntämät Kouluruokadiplomit.</p>	<p>Diplomin kriteerien arviointi ja diplomin haku toteutetaan vuoden 2019 aikana.</p> <p>Suunnitelmallinen kouluruokailun kehittämistyö aloitetaan vuonna 2019.</p> <p>Oppilaita ja oppilaskuntia osallistetaan suunnitteluun jatkuvasti.</p> <p>Diplomin kriteerien arviointi ja diplomin haku toteutetaan vuoden 2019 aikana. Jo olemassa olevat diplomit tarkastetaan vuonna 2021.</p>	<p>Varhaiskasvatuksen vastaavat ja ruokapalvelujen esimiehet arvioivat suositusten käyttöönoton toteutumista vuosittain valittuja mittareita hyödyntäen ja raportoivat hyvinvoinnin johtoryhmälle.</p> <p>Perusopetuksen ja ruokapalvelujen esimiehet arvioivat toiminnan kehittämistä vuosittain raportoiden hyvinvoinnin johtoryhmälle. Valittuja mittareita hyödynnetään julkaisun mukaan.</p> <p>Perusopetuksen opettajat ja oppilaskunnat arvioivat yhdessä osallisuuden toteutumista vuosittain raportoiden hyvinvoinnin johtoryhmälle.</p> <p>Koulujen johtajat ja ruokapalvelujen esimiehet arvioivat suositusten käyttöönoton toteutumista vuosittain valittuja mittareita</p>

Liite 5. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet (12/20)

				hyödyntäen ja raportoivat hyvinvoinnin johtoryhmälle.
--	--	--	--	---

Liite 6. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet (15/24)

<p>Hyvinvointipalvelut: varhaiskasvatus perusopetus</p>	<p>Ohjatun liikunnan määrää lisätään varhaiskasvatuksessa kouluttamalla henkilökuntaa liikunnallisen toiminnan ohjaukseen.</p> <p>Kiertävä liikuntakärry on kaikkien varhaiskasvatusyksiköiden käytettävissä. Välineiden saatavuus tukee lapsia sekä omaehtoiseen että ohjattuun liikuntaan.</p> <p>Liikkuva koulu –toimintaa jatketaan suunnitelmallisesti. Liikuntavälineitä on käytössä välitunneilla riittävästi ja vertaisohjattua välituntiliikuntaa järjestetään säännöllisesti.</p> <p>Oppilaskunnat pitävät oppilaiden tarpeen mukaan aamu- ja välipalakiostia, josta on ostettavissa terveellisiä välipaloja.</p> <p>Kouluissa vähennetään herkutteluhetkien käyttöä juhlimiseen ja palkitsemiseen. Runsaasti sokeria, suolaa tai rasvaa sisältäviä herkuja korvataan terveellisillä välipaloilla tai muulla toiminnalla.</p>	<p>Lasten aktiivisuuden mittaus aktiivisuusrannekeilla ja ohjatun liikunnan määrä.</p> <p>Pedagoginen dokumentointi.</p> <p>Liikkuvan koulun nykytilan arviointi – työkalu. Kouluterveyskyselyn indikaattorit 4.-5. /8.-9. lk <i>Vähintään tunnin päivässä liikkuvat</i> (tavoite $\geq 45\%$ 4.-5. lk & $\geq 20\%$ 8.-9. lk) ja <i>Välitunnit virkistävät</i> (tavoite $\geq 80\%$ 4.-5. lk & $\geq 75\%$ 8.-9. lk) sekä 8.-9. lk <i>Ylipainoisuus</i> (tavoite $\leq 16\%$).</p> <p>Kouluterveyskyselyn indikaattori 4.-5. /8.-9. lk <i>Ei syö kasviksia joka päivä /Harvemmin kuin 6 päivänä viikossa kasviksia syövät nuoret</i> (tavoite $\leq 25\%$ 4.-5. lk & $\leq 75\%$) sekä 8.-9. lk <i>Karkkia, suklaata, sokeroitua limsaa tai sokeroitua mehua lähes päivittäin käyttävät</i> (tavoite $\leq 8\%$).</p> <p>Pedagoginen dokumentointi.</p>	<p>Henkilökunnan kouluttaminen alkaa keväällä 2019 ja toiminta vakiintuu syksyn 2019 aikana.</p> <p>Liikuntakärryn käyttö aikataulutetaan ja kärry alkaa kiertää viimeistään vuonna 2019.</p> <p>Toiminta on jatkuvaa. Nykytilan arviointi tehdään vuosittain keväisin.</p> <p>Toiminta aloitetaan vuoden 2019 aikana.</p> <p>Herkutteluhetkiä vähennetään vuodesta 2019 alkaen.</p>	<p>Varhaiskasvatuksen vastaavat ja hyvinvointipedagogit arvioivat toiminnan toteutumista ja toimivuutta neljännesvuosittain ja raportoivat hyvinvoinnin johtoryhmälle.</p> <p>Varhaiskasvatuksen vastaavat arvioivat liikuntakasvatuksen toteutumista puolivuositain ja raportoivat hyvinvoinnin johtoryhmälle.</p> <p>Liikuntakoordinaattori ja perusopetuksen esimiehet arvioivat toiminnan toteutumista vuosittain valittujen mittarien avulla.</p> <p>Oppilaskunnan hallitus, ohjaavat opettajat ja kouluterveydenhoitaja arvioivat toimintaa puolivuositain oppilailta kerätyn palautteen avulla ja raportoivat hyvinvoinnin johtoryhmälle. Hyvinvoinnin johtoryhmä arvioi valittuja mittareita niiden julkaisun mukaan.</p> <p>Rehtorit ja koulujen johtajat seuraavat toimintaa ja raportoivat hyvinvoinnin johtoryhmälle vuosittain.</p>
---	---	--	--	--

Liite 6. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet (16/24)

<p>Hyvinvointipalvelut: vapaa-aikapalvelut</p> <p>Järjestöt</p>	<p>Kohtaamispaikassa tarjotaan edullista perheliikuntaa.</p>	<p>LTH-kyselyn indikaattorit 4 v <i>Onko 4-v lapsi osallistunut seuraaviin toimintoihin 12 viime kuukauden aikana ja Kuinka usein sinä liikut vähintään puoli tuntia niin, että ainakin lievästi hengästyt ja hikoilet.</i></p>	<p>Kohtaamispaikkatoiminta vakiintuu vuoden 2019 loppuun mennessä.</p>	<p>Palvelun toteutumista ja toimivuutta arvioidaan yhdessä toimijoiden kanssa vuosittain. Koolle kutsuu kohtaamispaikkatoiminnasta vastaava kunnan työntekijä. Hyvinvoinnin johtoryhmä hyödyntää valittuja mittareita niiden julkaisun mukaan.</p>
<p>Terveys- ja sairaanhoitopalvelut (Siun sote): vastaanottopalvelut</p>	<p>Perheitä ohjataan terveellisiin elintapoihin suun terveydenhuollossa.</p>	<p>LTH-kyselyn indikaattori 4 v <i>Kuinka usein 4-v lapsi syö tai juo seuraavia ruokia tai juomia tavanomaisen viikon (7 pv) aikana.</i></p>	<p>Toiminta on jatkuvaa.</p>	<p>Suun terveydenhuollon esimiehet arvioivat toiminnan laatua vuosittain ja raportoivat hyvinvoinnin johtoryhmälle valtuustokausittain. Hyvinvoinnin johtoryhmä arvioi valittua mittaria sen julkaisun mukaan.</p>
<p>Perhe- ja sosiaalipalvelut (Siun sote): ennaltaehkäisevät palvelut, läntinen alue</p>	<p>Perheitä kannustetaan terveellisiin elintapoihin. Neuvokas perhe –materiaalia jaetaan neuvoloissa ja kouluterveydenhuollossa.</p> <p>Perheitä kannustetaan imetykseen ja imetykseen annetaan tukea.</p>	<p>LTH-kyselyn indikaattorit 4 v <i>Kuinka usein 4-v lapsi syö tai juo seuraavia ruokia tai juomia tavanomaisen viikon (7 pv) aikana, Kuinka paljon 4-v lapsi liikkuu reippaasti tai vauhdikkaasti päivän aikana kotiloissa ja Kuinka usein perheesi syö tavanomaisen viikon (7pv) aikana yhteisen aterian.</i> Kouluterveyskyselyn indikaattori 8.-9. lk <i>Perhe syö yhteisen ilta-aterian vähintään kolmena arkipäivänä viikossa</i> (tavoite ≥65%).</p> <p>LTH-kyselyn indikaattori 3—4 kk <i>Mitä mieltä olet seuraavista imetyksen tukea koskevista väittämistä.</i></p>	<p>Toiminta on jatkuvaa.</p> <p>Toiminta on jatkuvaa.</p>	<p>Ennaltaehkäisevien palvelujen osastonhoitaja arvioi toiminnan laatua ja raportoi hyvinvoinnin johtoryhmälle vuosittain. Hyvinvoinnin johtoryhmä arvioi valittuja mittareita niiden julkaisun mukaan.</p> <p>Ennaltaehkäisevien palvelujen osastonhoitaja arvioi toiminnan laatua ja riittävyttä vuosittain hyödyntäen valittua mittaria sen julkaisun mukaan ja raportoi hyvinvoinnin johtoryhmälle.</p>

Liite 6. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet (17/24)

Tavoite X: Lasten ja nuorten seksuaaliterveyttä tuetaan				
Vastuutaho	Toimenpide	Mittari	Aikataulu	Toteutumisen arviointi
Hyvinvointipalvelut: varhaiskasvatus perusopetus	<p>Seksuaalikasvatus on osa varhaiskasvatuksen toimintaa ja se kirjataan osaksi kunnan varhaiskasvatussuunnitelmaa.</p> <p>Henkilökuntaa koulutetaan ja työn tueksi kehitetään materiaalia.</p> <p>Seksuaalikasvatuksesta keskustellaan vanhempien kanssa ja heille tarjotaan tietoa lapsen kehityksen tukemiseen.</p>	<p>Pedagoginen dokumentointi sekä kunnan varhaiskasvatussuunnitelmaan tehty päivitys.</p> <p>Toteutuneet koulutukset ja jaettu materiaali.</p> <p>Pedagoginen dokumentointi.</p>	<p>Seksuaalikasvatusta on jatkuvaa toimintaa. Varhaiskasvatussuunnitelman päivitys tehdään vuonna 2019.</p> <p>Koulutukset aloitetaan vuonna 2019.</p> <p>Toiminta on jatkuvaa.</p>	<p>Varhaiskasvatuksen vastaavat arvioivat toimintaa raportoiden hyvinvoinnin johtoryhmälle vuosittain.</p> <p>Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen esimiehet arvioivat toimintaa raportoiden hyvinvoinnin johtoryhmälle vuosittain.</p> <p>Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen esimiehet arvioivat toimintaa raportoiden hyvinvoinnin johtoryhmälle vuosittain.</p>
Hyvinvointipalvelut Perhe- ja sosiaalipalvelut (Siun sote): ennaltaehkäisevät palvelut, läntinen alue	<p>Alle 25-vuotiaille tarjottavan maksuttoman ehkäisyn mahdollisuutta selvitetään yhteistyössä kunnan hyvinvointipalvelujen ja kouluterveydenhuollon kesken.</p>	<p>Tehty selvitys.</p>	<p>Selvitys valmistuu viimeistään vuonna 2020.</p>	<p>Selvityksen tehneet henkilöt toimittavat raportin hyvinvoinnin johtoryhmälle vuoden 2020 loppuun mennessä.</p>

Liite 5. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet (18/24)

Tavoite XI: Lapsia ja nuoria opastetaan turvalliseen ja hyödylliseen teknologian käyttöön				
Vastuutaho	Toimenpide	Mittari	Aikataulu	Toteutumisen arviointi
Hyvinvointipalvelut Kirjastot	Älylaitteilla käytettävät sovellukset ovat pedagogisesti ja hyvinvoinnin näkökulmasta harkittuja. Lasten ja nuorten älylaitteiden käyttöä ohjataan sisällön sekä ajankäytön suhteen.	Kouluterveyskyselyn indikaattori 4. ja 5. lk. & 8. ja 9. lk. <i>Kokenut usein, että pitäisi viettää aikaa muutoin kuin netissä</i> (tavoite ≤ 20 %).	Käytössä olevien sovellusten ja laitteiden sopivuus tarkastetaan vuoden 2019 aikana.	Yksiköiden esimiehet arvioivat toimintaa ja raportoivat hyvinvoinnin johtoryhmälle vuosittain.
	Lasten ja nuorten ergonomiaan kiinnitetään huomiota teknologiaa käytettäessä. Ergonomia huomioidaan tilasuunnittelussa ja kalustehankinnoissa sekä ohjauksessa.	Pedagoginen dokumentointi.	Toiminta on jatkuvaa.	Yksiköiden esimiehet arvioivat toimintaa ja raportoivat hyvinvoinnin johtoryhmälle vuosittain.
	Media- ja monilukutaitoa edistetään. Internetin tiedonhaussa neuvotaan ja opetellaan yhdessä luotettavien lähteiden käyttöä. Sosiaalisen median käytön opettelussa kiinnitetään huomiota sosiaalisiin käyttäytymismalleihin.	Kouluterveyskyselyn indikaattori 8. ja 9. lk. <i>Kokenut seksuaalista häirintää puhelimesta tai internetissä vuoden aikana</i> (tavoite ≤ 7 %).	Toiminta on jatkuvaa.	Yksiköiden esimiehet arvioivat toimintaa ja raportoivat hyvinvoinnin johtoryhmälle vuosittain.
	Lapsia, nuoria ja vanhempia neuvotaan turvallisessa teknologian käytössä. Pelien ja videoiden ikärajoista sekä haitallisen materiaalin vaikutuksista hyvinvointiin keskustellaan.	Pedagoginen dokumentointi. Vanhempainneuvostojen arviot hyvinvointipalvelujen tarjoamasta tiedosta ja neuvoista.	Toiminta on jatkuvaa.	Yksiköiden esimiehet arvioivat toimintaa yhdessä vanhempainneuvostojen kanssa raportoiden hyvinvoinnin johtoryhmälle vuosittain.

Liite 6. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet (19/24)

Tavoite XII: Lasten ja nuorten osallisuus kunnan päätöksenteossa ja palvelujen kehittämisessä lisääntyy				
Vastuutaho	Toimenpide	Mittari	Aikataulu	Toteutumisen arviointi
Kunnanvaltuusto Nuorisoneuvosto	<p>Nuorisoneuvostosta osallistuu 1–2 edustajaa hyvinvointilautakunnan, elinympäristölautakunnan sekä kunnanhallituksen kokouksiin läsnäolo- ja puheoikeudella.</p> <p>Nuorisoneuvosto järjestää kerran vuodessa päättäjätapaamisen, johon kutsutaan kunnan päättäjiä tai virkamiehiä keskustelemaan nuoria koskevista ajankohtaisista asioista.</p> <p>Nuorisoneuvostosta sekä yläkoulun oppilaskunnasta osallistuu edustaja nuorten palveluverkosto PAVE:n tapaamisiin kahdesti vuodessa.</p>	<p>Nuorisoneuvoston läsnäolon määrä lautakuntien kokouksissa.</p> <p>Pidettyjen päättäjätapaamisten määrä.</p> <p>Nuorisoneuvoston läsnäolon määrä tapaamisissa.</p>	<p>Vuodesta 2019 alkaen.</p> <p>Päättäjätapaamisia järjestetään vuodesta 2019 alkaen vuosittain.</p> <p>Toiminta on käynnissä ja jatkuu edelleen.</p>	<p>Nuorisoneuvoston ohjaava työntekijä ja hyvinvoinnin johtoryhmä arvioivat toiminnan toteutumista ja toimivuutta vuosittain.</p> <p>Nuorisoneuvoston ohjaava työntekijä ja hyvinvoinnin johtoryhmä arvioivat toiminnan toteutumista ja toimivuutta vuosittain.</p> <p>Nuorisoneuvoston ohjaava työntekijä ja hyvinvoinnin johtoryhmä arvioivat toiminnan toteutumista ja toimivuutta vuosittain.</p>
Kunnan johtoryhmä	<p>Kunnanjohtaja tapaa 9. luokkalaisia nuoria vuosittain. Tapaamisissa nousseet nuorten kehittämis ehdotukset viedään tiedoksi asianmukaisesti johtoryhmiin (hallintopalvelut, elinympäristöpalvelut ja hyvinvointipalvelut) sekä tiedotetaan nuorten koteihin.</p> <p>Kuntaan perustetaan lapsiparlamentti, johon osallistuu esioppilaita sekä 1.-6. luokan oppilaita. Lapsiparlamentille nimetään vastuutyöntekijä ja nuorisoneuvosto toimii parlamentin ”kummina”. Parlamentti osallistuu valtakunnallisen Lasten parlamentin</p>	<p>Toteutuneet tapaamiset ja tiedotteet.</p> <p>Toiminnassa oleva lapsiparlamentti, nimetty vastuutyöntekijä sekä toteutuneet kuulemiset kahdesti vuodessa.</p>	<p>Toiminta on käynnissä ja jatkuu edelleen säännöllisesti keväisin.</p> <p>Selvitystyön parlamentin perustamiseksi aloitetaan vuonna 2019 hyvinvointipalveluiden johtoryhmän toimesta. Toiminta on vakiintunutta vuoden 2020 mennessä.</p>	<p>Kunnan johtoryhmät arvioivat toiminnan toteutumista ja toimivuutta vuosittain.</p> <p>Hyvinvoinnin johtoryhmä arvioi selvitystyön etenemistä ja lapsiparlamentin toimintaa vuosittain.</p>

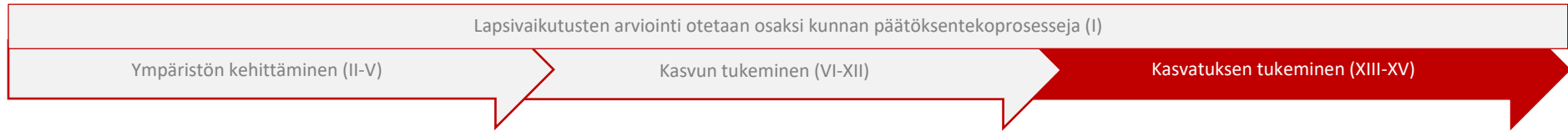
Liite 5. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet (15/19)

	toimintaan. Kunnan luottamushenkilöt ja viranhaltijat kokoontuvat kuulemaan parlamenttia kahdesti vuodessa.			
--	---	--	--	--

Liite 6. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet (20/24)

<p>Hyvinvointipalvelut: varhaiskasvatus perusopetus vapaa-aikapalvelut</p>	<p>Oppilaskunnat toimivat aktiivisesti kaikissa kouluissa ja oppilaskunnan vuosikello liitetään osaksi lukuvuosisuunnitelmaa.</p> <p>Verso –vertaissovittelu on käytössä kaikissa kouluissa.</p> <p>Otetaan käyttöön nuortenideat.fi – verkkopalvelu. Toimintaa koordinoivat vapaa-aikapalvelut.</p>	<p>Oppilaskunnan ohjaavan opettajan pedagoginen dokumentointi sekä lukuvuosisuunnitelma.</p> <p>Verso-lähetteiden lukuvuosittainen määrä yksikkökohtaisesti.</p> <p>Toiminnan käynnistyminen.</p>	<p>Toiminta on käynnissä ja jatkuu edelleen.</p> <p>Toiminta on käynnissä ja jatkuu edelleen.</p> <p>Palvelu otetaan käyttöön vuoden 2020 loppuun mennessä.</p>	<p>Oppilaskuntien ohjaavat opettajat ja rehtorit /koulujen johtajat arvioivat toiminnan toteutumista ja toimivuutta vuosittain.</p> <p>Opettajat, rehtorit /koulujen johtajat ja oppilaskunnat arvioivat yhdessä toimintaa vuosittain ja raportoivat hyvinvoinnin johtoryhmälle.</p> <p>Vapaa-aikapalvelujen esimiehet ja hyvinvointipalvelujen johtoryhmä arvioivat palvelun toteutumista ja toimivuutta vuosittain.</p>
--	--	---	---	---

Tavoite XIII: Huoltajien vertaistuen ja vanhemmuuden tuen saanti lisääntyy

Vastuutaho	Toimenpide	Mittari	Aikataulu	Toteutumisen arviointi
Hyvinvointipalvelut: varhaiskasvatus perusopetus	<p>Kohtaamispaikkaa tehdään perheille tutuksi järjestämällä siellä tapahtumia ja kohtaamispaikan tarjonnasta tiedotetaan sähköisten viestikanavien kautta.</p> <p>Perustetaan perheohjaajan toimi ja perheohjaajan työpanosta suunnataan kohtaamispaikka –toimintaan. Kohtaamispaikassa perheohjaaja antaa perheille palveluohjausta ilman ajanvarausta.</p> <p>Vanhemmuuden tuen tarve kartoitetaan vasu –keskustelun yhteydessä.</p> <p>Opettajia koulutetaan Lapset puheeksi – menetelmän käyttöön. Menetelmän käyttöönoton soveltuvuutta arvioidaan.</p> <p>Koulujen vanhempainyhdistysten /-neuvostojen roolia selkeytetään ja edesautetaan toimijoiden verkostoitumista koulujen välillä.</p>	<p>Järjestettyjen tapahtumien ja toimijoiden määrä. Vanhempien tietoisuus kohtaamispaikan toiminnasta kartoitetaan kyselyn avulla.</p> <p>Perheohjaaja toimii kohtaamispaikassa viitenä päivänä viikossa.</p> <p>LTH-kyselyn indikaattorit 4 v <i>Oletko 12 viime kuukauden aikana saanut eri alan ammattilaisilta (mukaan lukien lastenneuvola ja varhaiskasvatus) riittävästi tukea seuraaviin asioihin</i></p> <p>Koulutukseen osallistuneiden työntekijöiden määrä sekä tehty arvio.</p>	<p>Kysely järjestetään vuosittain vuodesta 2019 alkaen.</p> <p>Toiminnasta tehdään päätös vuonna 2019 ja toiminta alkaa viimeistään vuonna 2020.</p> <p>Toiminta on jatkuvaa.</p> <p>Koulutukset on käyty ja arvio käyttöönotosta tehty vuoden 2019 aikana.</p> <p>Toimintaa kehitetään lukuvuodesta 2019–2020 alkaen.</p>	<p>Kohtaamispaikkatoiminnasta vastaava esimies käsittelee kyselyn tulokset vuosittain ja raportoi hyvinvoinnin johtoryhmälle.</p> <p>Hyvinvoinnin johtoryhmä arvioi toiminnan käynnistymistä sekä toteutumista vuosittain.</p> <p>Varhaiskasvatuksen vastaavat arvioivat toimintaa vuosittain raportoiden hyvinvoinnin johtoryhmälle. Valittuja mittareita hyödynnetään julkaisun mukaan.</p> <p>Rehtorit /koulujen johtajat arvioivat menetelmän käyttöä ja toimivuutta vuosittain raportoiden hyvinvoinnin johtoryhmälle.</p> <p>Rehtorit /koulujen johtajat arvioivat toimintaa vuosittain</p>

Liite 5. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet (22/23)

		Vanhempainyhdistys /- neuvostotoiminta on kirjattu lukuvuosisuunnitelmaan.		raportoiden hyvinvoinnin johtoryhmälle.
--	--	--	--	--

Liite 6. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet (22/24)

<p>Perhe- ja sosiaalipalvelut (Siun sote): vammaispalvelut</p>	<p>Perheille tarjotaan tukea vanhemmuuteen ja perheen arkeen. Vertaistukitoimintaan kannustetaan.</p>	<p>Perheitä kerätty palaute.</p>	<p>Toiminta on jatkuvaa. Vammaisneuvosto toteuttaa palautekyselyn vuosittain.</p>	<p>Vammaispalvelujen esimies ja vammaisneuvosto yhdessä arvioivat toiminnan laatua ja riittävyttä vuosittain raportoiden hyvinvoinnin johtoryhmälle.</p>
<p>Perhe- ja sosiaalipalvelut (Siun sote): ennaltaehkäisevät palvelut</p>	<p>Vaikuttavia ja ennaltaehkäiseviä ryhmätoimintoja vanhemmille kehitetään suunnitelmallisesti yhdessä muiden toimijoiden kanssa.</p> <p>Ennaltaehkäiseviä palveluja tehdään näkyväksi ja vanhemmat osaavat hakeutua paremmin palveluihin. Perhe tavoittaa kaikki ennaltaehkäisevät palvelut yhden palvelunumeron kautta.</p> <p>Lapsiperheille suunnatun matalan kynnyksen palvelukanava Pyydä apua! – napin käyttöönottoa selvitetään.</p> <p>Lasten, nuorten ja perheiden palvelutarve viivytyksettä monitoimijaisen mallin mukaan.</p> <p>Perheitä tuetaan neuvoloissa vanhemmuuteen ja perheen arkeen liittyvissä kysymyksissä. Terveystoimintajia koulutetaan Lapset puheeksi – menetelmän käyttöön.</p> <p>Voimaperheet –ohjelmaa tarjotaan neuvoloissa tukea tarvitseville perheille. Muksutreffit –toiminta säilytetään osana neuvolan ennaltaehkäisevää palvelua.</p>	<p>Toteutuneiden ryhmien ja osallistujien määrä sekä ryhmistä kerätty palaute.</p> <p>Palvelunumero on toiminnassa arkipäivisin.</p> <p>Selvitys tehty.</p> <p>Palvelutarpeen arviointi suoritettu 100 % 3 kuukauden sisällä.</p> <p>LTH-kyselyn indikaattori 3–4 kk <i>Oletko vauvan syntymän jälkeen saanut sosiaali- tai terveydenhuollon ammattilaisilta (ml. lastenneuvola) riittävästi tukea seuraaviin asioihin.</i> Koulutukseen osallistuneiden työntekijöiden määrä.</p> <p>Toimintaan osallistuneiden perheiden määrä.</p>	<p>Toiminta on jatkuvaa.</p> <p>Palveluista tiedottamista parannetaan vuoden 2019 aikana.</p> <p>Selvitys tehdään vuoden 2019 aikana. Mahdollinen palvelun käyttöönotto toteutetaan selvityksen jälkeen.</p> <p>Palvelutarpeen arviointi on käytössä ja jatkuu. Monitoimijainen malli otetaan käyttöön vuonna 2020.</p> <p>Koulutukset alkavat vuoden 2019 aikana, menetelmä otetaan käyttöön viimeistään vuonna 2020</p> <p>Toiminta on jatkuvaa.</p>	<p>Ennaltaehkäisevien palvelujen esimiehet arvioivat toimintaa vuosittain ja raportoivat hyvinvoinnin johtoryhmälle.</p> <p>Ennaltaehkäisevien palvelujen esimiehet ja hyvinvoinnin johtoryhmä arvioivat tiedottamisen tasoa vuosittain.</p> <p>Ennaltaehkäisevien palvelujen esimiehet raportoivat selvityksestä vuoden 2019 lopussa hyvinvoinnin johtoryhmälle.</p> <p>Ennaltaehkäisevien palvelujen esimiehet ja hyvinvoinnin johtoryhmä arvioivat toiminnan toteutumista valittua mittaria hyödyntäen vuosittain.</p> <p>Ennaltaehkäisevien palvelujen osastonhoitaja arvioi menetelmän käyttöönottoa ja toimivuutta vuosittain raportoiden hyvinvoinnin johtoryhmälle. Valittua mittaria käytetään sen julkaisun mukaan.</p> <p>Ennaltaehkäisevien palvelujen osastonhoitaja arvioivat</p>

Liite 5. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet (23/24)

				toimintaa vuosittain raportoiden hyvinvoinnin johtoryhmälle.
	Perheiden palveluntarve tunnustetaan neuvoloissa ja perheet ohjataan tarvittaviin sote –palveluihin. Terveystarkastuksista pois jäävien perheiden tuen tarve selvitetään.	LTH-kyselyn indikaattori 3–4 kk & 4 v <i>Oletko mielestäsi saanut riittävästi seuraavia palveluja 12 viime kk aikana</i> Dokumentointi yhteydenotosta terveystarkastuksista poisjääneisiin perheisiin.	Toiminta on jatkuvaa. Tarkastuksista poisjääneiden perheiden yhteydenottoon liittyvää tilastointitapaa selvitetään vuoden 2022 loppuun mennessä.	Ennaltaehkäisevien palvelujen osastonhoitaja arvioi toimintaa vuosittain raportoiden hyvinvoinnin johtoryhmälle. Valittua mittaria käytetään sen julkaisun mukaan.
Hyvinvointipalvelut Järjestöt	Vanhemmille tarjotaan ryhmämuotoista vertaistukitoimintaa kohtaamispaikassa. Perheille tarjotaan yhteisiä harrastusmahdollisuuksia.	Järjestetyn toiminnan ja toimintaan osallistuneiden perheiden määrä.	Kohtaamispaikkatoiminta aloitetaan vuoden 2019 loppuun mennessä.	Kohtaamispaikkatoiminnasta vastaava työntekijä arvioi yhdessä järjestöjen kanssa toiminnan riittävyttä ja toimivuutta aluksi puolivuositain ja toiminnan vakiinnuttua vuosittain.

Tavoite XIV: Vastuutyöntekijämalli otetaan käyttöön kaikkien lasten ja perheiden kanssa työskentelevien toimijoiden kesken

Vastuutaho	Toimenpide	Mittari	Aikataulu	Toteutumisen arviointi
Hyvinvointipalvelut Siun sote	Vastuutyöntekijämallia sekä monitoimijaisen arvioinnin mallia kehitetään ja testataan, jonka jälkeen se otetaan käyttöön kaikissa lasten, nuorten ja perheiden palveluissa.	Mallin käyttöönotto.	Vastuutyöntekijämalli otetaan käyttöön vuoden 2019 ja monitoimijaisen arvioinnin malli vuoden 2020 loppuun mennessä.	LAPE –työstä vastaavat esimiehet arvioivat mallin vaikuttavuutta ja toimivuutta puolivuositain sekä raportoivat hyvinvoinnin johtoryhmälle vuosittain.
Hyvinvointipalvelut: varhaiskasvatus perusopetus	Kuvaus vastuutyöntekijämallin mukaisesta toiminnasta liitetään osaksi Tuen käsikirjaa.	Tuen käsikirja.	Tuen käsikirja valmistuu viimeistään vuonna 2019.	Hyvinvoinnin johtoryhmä arvioi toimintaa.

Tavoite XV: Lasten ja nuorten kanssa työskentelevien työhyvinvointi paranee				
Vastuutaho	Toimenpide	Mittari	Aikataulu	Toteutumisen arviointi
Keskushallintopalvelut: henkilöstö- ja työllisyyspalvelut	<p>Työhön on saatavilla tukea (esim. työnohjaus, varhaisen tuen malli, mentorointi).</p> <p>Kehityskeskustelut pidetään säännöllisesti. Opettajan kehityssuunnitelma (OPEKESU) laaditaan jokaiselle opettajalle.</p> <p>Palvelualueiden johtoryhmiin kutsutaan säännöllisesti koolle henkilöstön edustajia.</p> <p>Täydennyskoulutusta järjestetään riittävästi uusia menetelmiä käyttöön otettaessa sekä tarpeen ilmetessä.</p> <p>Työkykyä ja työhyvinvointia ylläpitävää toimintaa järjestetään yhteisöllisesti vähintään vuosittain.</p> <p>Henkilöstön ja sijaisten riittävästä määrästä huolehditaan työn kuormittavuus huomioiden.</p>	<p>Työhyvinvointikyselyn tulokset lähtevät paranemaan.</p> <p>Jokaisen työntekijän kanssa on pidetty kehityskeskustelu vähintään kerran vuodessa.</p> <p>Henkilöstön osallistujamäärä johtoryhmissä /vuosi.</p> <p>Pidettyjen täydennyskoulutusten määrä ja kehityskeskusteluista saatu palaute.</p> <p>Toiminnan määrä ja osallistujamäärä.</p> <p>Sijaisten määrä työpäivissä. Henkilöstön sairauspoissaolojen määrä työpäivissä.</p>	<p>Työn tukea parannetaan vuoden 2019 aikana. Työhyvinvointikysely järjestetään vuosittain.</p> <p>Toiminta on jatkuvaa. Kehityssuunnitelmat on laadittu kevätlukukauden 2019 loppuun mennessä.</p> <p>Toiminta aloitetaan vuoden 2019 aikana.</p> <p>Koulutuksia järjestetään tarpeen mukaan.</p> <p>Toiminta aloitetaan vuoden 2019 aikana.</p> <p>Sijaisten hankinta aina tarvittaessa vuodesta 2019 alkaen.</p>	<p>Esimiehet arvioivat toimintaa ja johtoryhmät käsittelevät hyvinvointikyselyn tulokset vuosittain.</p> <p>Keskushallintopalvelut varmistavat vuosittain, että kaikki kehityskeskustelut on pidetty ja raportoivat kunnan johtoryhmille.</p> <p>Johtoryhmät arvioivat toimintaa vuosittain raportoiden hyvinvoinnin johtoryhmälle.</p> <p>Esimiehet ja kunnan johtoryhmät arvioivat koulutusten riittävyttä vuosittain.</p> <p>Esimiehet ja kunnan johtoryhmät arvioivat toimintaa ja sen riittävyttä vuosittain raportoiden hyvinvoinnin johtoryhmälle.</p> <p>Esimiehet arvioivat tilannetta puolivuositain raportoiden hyvinvoinnin johtoryhmälle.</p>
Hyvinvointipalvelut Lapsi- ja perhepalvelut (Siun sote): lastensuojelu	<p>Yhteistyöverkostoja järjestetään säännöllisesti lasten ja nuorten palveluja tuottavien tahojen kesken. Verkostoihin kutsutaan mukaan myös henkilöstön edustajia.</p>	<p>Työhyvinvointikyselyn tulokset paranevat.</p>	<p>Verkostotyötä tehdään LAPE – hankkeen nimissä ja jatketaan edelleen omana toimintana hankkeen päättyttyä.</p>	<p>Hyvinvoinnin johtoryhmä ja Siun soten läntisen alueen esimiehet arvioivat tapaamisten toteutumista vuosittain.</p>

Liite 5. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tavoitteet (23/24)

ennaltaehkäisevät palvelut vammaispalvelut				
---	--	--	--	--